سبا به ناوخته وي

(د افغانستان د ثبات او پرمختگ څو مسئلي)

Ketabton.com

داکتر محمد ابراهيم شينواري

۱۳۸۹ل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبا به ناوخته وي

د افغانستان د ثبات او پرمختګ څو مسئلې

لړلیک

سریزه i
کمزوري دولتونه؛ بې ثباته هیواد ۱
د افغانستان په ثبات، توازن او انکشاف کې د اسلام رول ۶
آیا زموږ ملي هویت ټینګ دی که لړزاند؟ ۱۵
په افغانستان کې د ژبو مسئله ۱۹
اقلیت او اکثریت ۲۷
متوازن انکشاف ۳۳
د ښځو او نجونو پوهنه او کار ۴۲
کادري توازن ۴۹
د دیني او عصري زده کړو مسئله ۵۶
آیا موږ د ښار او کلي توپیر له منځه وړلای شو؟ ۶۰
د نفوسو د بې کنټروله زیاتېدو په وړاندې څه پلان لرو؟ ۶۴
آیا چټکې ښاري کېدنې ته اړتیا لرو؟ ۷۱
په افغانستان کې ملت جوړونه ۷۵
له تشدد نه ډکې لانجې، د لانجو مخنیوی او ملت جوړونه ۸۵
آیا دلته د حکومت یوازې یو ماډل بریالی دی؟ ۹۳
آیا افغانان جګړه مار دي، جنګیالي که د عدم تشدد لارویان؟ ۹۸
تر ډیورنډ کرښې ها خوا زموږ نه بېلېدونکې برخه که تېر شوی تاریخ؟ ۱۰۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ځاځکی او به په کومه بیه؟ ۱۱۲
آیا افغانستان د یو بې طرفه هېواد په توګه تضمینېدای شي؟ ۱۱۲
بهرنۍ مرستې: سېروم که سنډروم ۱۲۰
آیا نړیوالتوب فرصت دی، چېلنج که خطر؟ ۱۲۲
آیا نړیوال په افغانستان کې سوله غواړي؛ که جګړه؟ ۱۳۳
آیا افغان مشران ملت ته هیله ورکولای شي؟ ۱۴۷
نتیجه ۱۵۱
ماخذونه ۱۵۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

سریزه

افغانستان د پیړیو په اوږدو کې تل له ډېرو ستونزو سره مخ شوی دی؛ خو دا تېر د پرش کلونه په ځانګړي ډول د غیر عادي کړاوونو کلونه وو. هیواد او ولس د دوه سترو زبرځواکونو له خوا د رامنځته شوو جګړو سره مخ شواو د فرصت غوښتونکو ګاونډیانو د مداخلو او لاسوهنو لپاره زمینه جوړه شوه.

د پخواني شوروي اتحاد د یرغل په نتیجه کې له هرو لسو افغانانو یو تن خپل خوږ ژوند له لاسه ورکړ، له هرو نهو نه یو معلول شو، له هرو درې تنو یو مهاجر او په سلو کې ۸۰ کورونه او کلي وران او د هیواد اساسي زیربناوې ونړیدې.

ولس په دوامداره ډول دا هیله لري، چې هیواد ته به یې سوله راشي، چې د دوی د اولادونو او راتلونکو نسلونو پر مخ د نیکمرغۍ دروازې پرانستل شي، خو تر هر څل هیلو وروسته، نوې ستونزې او لا خطرناک چلنجونه را مخې ته کېږي.

د دې دوامداره بې ثباتیو او ورانیو اساسي علتونه څېړل پکار دي او د هغو په وړاندې د داسې تدابیرو نیولو ته اړتیا ده، چې دا هیواد نور کرار، با ثباته او ولس یې نیکمرغه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن سبا په هیواد کې د بې ثباتۍ او کمزوري دولت د ستونزو په باب پوښتنې هر چېرته اورېدل کېږي. ددې کتاب لومړنۍ لیکنه زیاته پر دې پوښتنه متمرکزه ده، چې ولې افغان دولتونه کمزوري او هیواد زیاتره بې ثباته وي، نورې لیکنې یې په اوږده موده کې د حل په لارو تمرکز کوي، چې که نن د هرې یوې په باب روښانه پالیسي او پلانونه جوړ شي، د هیواد له پرمختګ او د دولتونو له پیاوړتیا او دایمي ثبات سره مرسته کوي او که نن دغه کار ونه شي، **سبا به ناوخته وي** او بیا به زموږ سترې ستونزې لا ډیرې وي، چې د هیواد د لا بې ثباتۍ، د ولسونو تر منځ د بې باورۍ او ژورو توپیرونو او سیاسي ستونزو سبب به شي.

افغانستان همدا اوس له درې ډېرو سترو بیړنیو ستونزو سره مخ دی، چې درې واړه له بې ثباتۍ او کمزورۍ سره مرسته کوي: **جګړه، د مخدره توکو مافیا او اداري فسا د**. دا درې او نور ډېر مسایل شته چې زموږ د هیواد د رهبرانو او پوهانو مسوولیت چلنجوي او چټک، بیړنی او عاجل حل ترې غواړي. ما په دې کتاب کې زیات په دغو بیړنیو ستونزو ډېر بحث نه دی کړی؛ ځکه یو خو په ګرمو مسلو ډېر زیات ګرم بحثونه روان دي، او له بلې خوا په دې هیواد کې لا هم زیاتره د مسایلو د تحلیل، بحث او شننې پر مهال ذوقي او سلیقوي برخورد ته ترجیح ورکول کېږي او علمي- تحلیلي بحثونه په نادریو او لانجو اوړي.

له ګرانو دوستانو هر یوه ښاغلي استاد اسد الله غضنفر، ګران ډاکتر خوشال روهي، او ښاغلي انجینیر ملنګ ابراهیمي نه د زړه له کومې مننه کوم، چې هر یوه دا لیکنې په غور ولوستې؛ ډیر ارزښتمن نظرونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې راکړل او د سمون او ښه والي لپاره یې پر ځای مشورې راکړې. له ګرانو ورونو- د اسلامي علومو ډاکتر مصطفی نیازي او قاضي صاحب عبدالرحمن الفت محمودي سره مې (د افغانستان په ثبات او انکشاف کې د اسلام رول، د نفوسو مسله، د دیني او عصري زده کړو مسله او د ښځو او نجونو پوهنه او کار) عنوانونه چې له دیني مسایلو سره یې ارتباط درلود؛ شریک کړل، ډاکتر صاحب نیازي ډیر عالي نظرونه راکړل، چې تر وسه مې د هغوی له مخې په دغو برخو کې سمونې وکړې، چې له دواړو نه د زړه له کومې مننه کوم. ښاغلی ورور امیر جان وحید احمد زی هم د زیاتې مننې او ستاینې وړ دی چې د کتاب اډیټ یې په ډیره مینه او زغم سره وکړ او پر ځای سمونونه یې پکې راوړل. زما ورور ډاکتر نصرت الله د کتاب وروستي پروفونه ولوستل، هم یې اډیټ کړل او هم یې ډیر ښه سموونکي نظرونه راکړل، چې ډیره مننه ترې کوم. د کتاب کمپوز او ډیزاین ښاغلي ورور شامحمد عمرخېل په ډیره مینه او پاملرنه کړی دی، چې د ځانګړې مننې وړ دی. لوی الله(ج) دې ټولو ته ستر اجرونه ورکړي.

هیله لرم افغان مشران او پالیسي جوړونکي دومره وخت پیدا کړي، چې دا لنډې لیکنې ولولي، او د اړوندو برخو چارواکو ته لارښوونې وکړي، چې په خپلو برخو کې جامع او اړینې پالیسي ګانې او پلانونه ورته جوړ او پلي کړي. همدا راز هیله لرم افغان ځوانان دا کتاب په مینه ولولي او د هېواد د نن او سبا د ستونزو د حل لپاره ترې انګېزه واخلي.

په پای کې له متعال الله (ج) نه استدعا کوم چې زموږ نیتونه، هیلې او غوښتنې د خپلې رضا لپاره خا لصې او د خپلو بنده ګا نو د خیر سبب یې کړي

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمزوري دولتونه، بې ثباته هېواد

ولې افغان دولتونه تل کمزوري او په افغانستان کې تل یا زیاتره بې ثباتي وي؟

لنډيز:
فقر، د تعلیم ټيټه کچه، کمزوري دولتونه، د ملي ستراتيژۍ نشتوالی، له افغانستان څخه د نيم بدن بېلېدل، د افغانستان سیاسي-جغرافيوي ستراتيژيک موقعيت، د نړيوالو زبرځواکونو يرغلونه او د ګاونډيانو مداخلې ددې هيواد د بې ثباتۍ مهم سببونه دي.

که افغانان غواړي، چې په يوه با ثباته هېواد کې يو مشروع او پياوړی دولت ولري، چې دوی ته نېکمرغي او خوشحالي راولي او هيواد ته يې سوله او ثبات؛ نو بايد د دغو سببونو د حل لپاره کار وکړي.

دا به يوه اوږده، ستونزمنه، ګرانه او پېچلې پروسه وي وي؛ خو ناممکنه نه ده. هيله، اميد، ژمنه او عزم غواړي او د فکر، کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان په تاريخي لحاظ يو ويارمن هېواد دی. نړۍ ته يې د خپل نفوس او موقعيت په تناسب ډېر رهبران وړاندې کړي دي او د دې سيمې په ثبات ټينګولو او نړيوال تمدن ته د علم او ادب په ورکولو کې يې زياتره مهم رول درلودلی دی.

له دې سره سره په دې هېواد کې دولتونه زياتره کمزوري، کم وسه او له بې ثباتۍ، داخلي او بهرنيو لانجو، جنجالونو او کړکېچونو سره مخ وي.

ددې يو مهم سبب دا دی، چې افغانستان يو غريب او بېوزلی هېواد دی، موجودې منابع يې په نشت حساب دي او که څه شی لري هم؛ تر ځمکې لاندې او را ايستل شوې نه دي.

د دولتونو کمزوري او د ثبات نشتوالی، چې طبعاً د منابعو له کمښت سره مل وي د دې سبب شوي، چې ولسونه او نسلونه له تعليم، زده کړې او پوهې بې برخې پاتې شي او که يو څو تنه د کار خلک پکې پيدا هم شي؛ نو هغه يا په ژوند يا مرګ له هېواده ورک شي او که پاتې هم شي؛ نو په يو ګل نه پسرلی کېږي. د پوهې او مهارت نشتوالی له فقر او بې وزلۍ سره يوه معيوبه دوره جوړوي، چې ناپوهي فقر او فقر ناپوهۍ ته لا ډېره زمينه برابروي او معيوبه دوره لا تشديدوي، چې دا معيوبه دوره د دولتونو د کمزورۍ او د هېواد د بې ثباتۍ سبب کېږي.

ناپوهه او کم پوهه وګړي، چې خپله ولږه او بې وزلي تنګ کړي؛ نو د کوچنيو انګېزو د پيدا ېښت په صورت کې ډېر ژر د خپلو حکومتونو سستې پايې نړوي او لږ و ډېره راټوله شوې هستي يې تالا کوي. دوی هغه وخت لا برياليي وي، چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومتونو کې کومه ديني کمزوري ويني او پر خلاف يې دجګړې جواز هم پيدا شي. په دې صورت کې بيا د دوی ذهن او روان تسکين وي، او کومه وجداني غلطي نه احساسوي.

که دولتونه کمزوري او غريب نه وای او د ملي ستراتيژۍ په رڼا کې يې د کليو او ښارونو خلکو ته يو شان امکانات برابرولای شوای؛ نو خلکو به خپل دولتونه تالا کول. د ابن خلدون د وينا له مخې هغه وخت، چې ښاريان نرم، پاسته، خوش ګوزران او عياش شي؛ نو ښار، زيږه او وږي غريبان او کليوال يې د ېر ژر تالا او چور کړي. دا وينا دلته ښه تطبيقېږي.

افغان ملت يو نامتجانس ملت دی، چې له ګڼو قومونو او نژادي ګروپونو جوړ او هيواد يې د بېلابېلو کلتورونو او فرهنګونو د مخامختيا مرکز پاتې شوی دی. فقر، ناپوهي، سخته جغرافيه او اقليم، د لارو کموالی، د فابريکو او صنعت کمی، بې امنيتي او بې ثباتي ټول له دې سره منفي مرسته کوي، چې دا ملت نامتجانس پاتې شي، او د تمدن، پرمختګ او د ملت په يوه لوښي کې د بېلابېلو قومي او ګروپي هويتونو د پوره حل پر لور يې يون پخ، ورو، ټکنی او ځنډنی شي.

دا چې دولتونه کمزوري او بې ثبات، ه او ولس په ناپوهۍ او فقر کې ګېر دی؛ نو دولتونه او ولسونه پر دې نه دي بريالي شوي، چې يوه واحده او روښانه ملي ستراتيژي ولري.

يوه طبيعي بدمرغي مو داده، چې د افغانستان جغرافيايي- سياسي موقعيت داسې پېښ شوی، چې د لويو فاتحانو د څلور لارې په توګه د وخت او زمان د هر زبرځواک پام ځانته را اړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړه خوږي او خواخوږي مفکر الفت صاحب ډېر ښه ویلي وو:

نه اپلاتون نه ارسطو راځي یونانه ځنې
اېستلې توره سکندر په دغه خوا راځي

رښتیا که سکندر د نړۍ په هاغه سر یونان کې امپراتور ېږي؛ نو اېستلې توره پر دې لور راځي، چنگېز، تیمور، بابر، نادر، شوروي اتحاد او ځینې نور، خو لا یو څه په ګاونډ کې وو؛ خو انګرېز او امریکا هم، چې زبرځواک شي، پر دې هېواد یرغل راوړي. بیا هم د الفت صاحب خبره: (په دې هیواد نه د مسلم رحم راځي او نه د کافر) د لویو-لویو معنوي او انساني شعارونو لرونکي فاتحان هم، چې دلته راغلي؛ نو دې غرونو او تړو او زامنو یې ورسره مقابله او مقاومت کړی او دغو فاتحانو او مغرورو زبرځواکونو ترې کله "کله منارونه" جوړ کړي، او کله یې "پولیګونونه" او "لیلې دښتې" د دوی په مړو ډکې کړې دي.

یو بل مهم سبب دا هم دی، چې پښتون قام، چې د نورو وروڼو قامونو د مشرورور مسوولیت ور تر غاړه دی، د ډېرو سترو مقاومتونو په نتیجه کې کمزوی شوی، بدمرغه او په ستونزو کې ګېر دی. دا خبره ما له یوه هزاره افغان نه د بامیانو په یکاولنګ کې زده کړه: نوموړی، چې د حقوقو او سیاسي پوهنو ماسټر و، استدلال یې کاوه، چې افغانستان د وروسته پاتې هېوادونو په شان په سنتي، عنعنوي او قبایلي لارو چارو کنټرول شوی او کنټرولېږي؛ خو زموږ مشرورور په داسې ستونزو کې اخته او دښمنانو دومره ټکولی دی، چې د مشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بار وړل ورته ګران شوي دي. ده ويل، هر مابنام دعا کوي، چې کوز پښتانه خدای بېرته له نورو افغانانو سره يو ځای کړي، چې محور پياوړی او د افغانستان ثبات تضمين شي. که ثبات نه وي؛ پرمختيا، اقتصادي ښېرازي او تعليمي روښانتيا هغه څه دي، چې لاسته راوړل يې ډېر ګران دي او که لاسته راشي هم، ساتنه او تداوم يې ستونزمن کار دی. زموږ نيم بدن بايد بېرته پوره شي او يا يې بديل حل لارې پيدا شي. له بلې خوا د افغانانو قبيلوي سيستم او په ګرانو، لرې او پېچلو سيمو کې يې له ښارونو او مدنيتونو ليرې او سيدل هم د بې ثباتيو سره مرسته کړې ده.

که افغانان غواړي، چې په يوه با ثباته هېواد کې يو مشروع او پياوړی دولت ولري، چې دوی ته نېکمرغي او خوشحالي راولي او هيواد ته يې سوله او ثبات؛ نو بايد د دغو سببونو د حل لپاره کار وکړي.

دا بـه يـوه اوږده او سـتونزمنه، ګرانه او پېچلې پروسه وي خو ناممکنه نه ده. هيله، اميد، ژمنه او عزم غواړي او د کار، فکر او عمل زړور خلک.

❋❋❋

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان په ثبات، توازن او انکشاف کې د اسلام رول

هر دین په خپل وخت کې د انساني ترقۍ او پرمختګ پر لوري یو مثبت حرکت او د مادي او معنوي ښیرازتیا، د انسانانو د داخلي سکون، د ټولنو د نظم او هیوادونو د ثبات برابرونکی عامل و.

د اسلام روښانه دین وروستی اسماني برحق دین دی او کله چې د دې هیواد خلکو دا مبارک دین ومنلی، بیا یې ورسره کلک تړون مونډلی او د دوی په اروا او ټولنیز ژوند کې ډیر ژور ننوتی دی.

اسلام زموږ د هویت تر ټولو عمده توکی او زموږ د اتحاد، یووالي او ځواکمنتیا اساسي عامل دی.

د اسلام د سپیڅلي دین د ژوندي او دفاعي پوټینشل له برکته دې ملت له ډیرو سترو زبرځواکونو سره مقابله کړې ده او دا هیواد یې متحد او روغ او ملت یې سرلوړی او بریالی ساتلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی.

په دې دین کې د دې وړتیا شته، چې د دې ملت د اتحاد، پرمختیا او لوړتیا او د دې هېواد د ثبات او نیکمرغۍ لارې چارې تضمین کړي.

کله، چې افغانانو پر دین منګولې لګولي؛ بریالي شوي دي او کله چې په احساساتي ډول د نورو په ارزښتونو او شعارونو پورې نښتي دي، له ټکرونو سره مخ شوي او له منځه تللي دي.

اعلیحضرت امان الله خان، چې د اسلام او غزا نوم یې یاداوه؛ په ځوانۍ کې د غازي، بابا، قاید او نورو معززو نومونو خاوند شو او د وخت داسې زبرځواک یې مات کړ چې په خاوره کې یې لمر نه ډوبېده؛ خو چې د شپو خولۍ او درېشۍ تلقین یې پیل کړ؛ بیا یوه عادي سړي تر ې تخت او پاچاهي ونیوله او له خپل هغه وطن نه وتلو ته اړ شو؛ چې ده ورسره اورنۍ مینه لرله.

خلقیان په افسانوي ډول خپلې ژمنې ته متعهد، زړور او د جګړې هر ډګر ته پخپله روان وو؛ خو چې له اسلام او دین سره په ټکر کې راغلل؛ نو ډېر زیات ټوټه- ټوټه او تباه شول.

دا یوه حساسه مسئله ده، چې د اسلام له سپېڅلي دین نه هم ځینې اشخاص ناوړه استفاده کولای شي؛ خو دا د انساني فطرت کمزوري ده، چې کله کله هره سپېڅلي پدیده د خپلو شخصي ګټو لپاره کاروي. په دې کې د اسلام هېڅ ستونزه نشته؛ بلکې دا د اشخاصو کمزوري او غلطي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دیني حکومتونو بېلګې په نوره نړۍ او اسلامي هیوادونو کې تېرې شوي دي موږ یې داسې بېلګو ته ضرورت لرو لکه د رسول الله (ص) په مدینه کې چې د لوړوالي معیار تقوا او د جزا په ورانديې د قریشي جنۍ او یو عادي فرد توپیر نه و او یا د حضرت عمر (رض) په دربار کې یو یهودي او جلیل القدر صحابي حضرت علي کرم الله وجهه په یو شان محکمې ته حاضرېدل.

هغه ډول حکومت چې یو څو کسان د کلیسا یا دیني ټولنو په نوم د ټولنې پر ټولو برخو قابض شي او نور خلک خبرو او کار ته نه پرېږدي، د دې زمانې د مقتضیاتو ځواب نه شي ویلای.

د اسلام دین د ازادې ټولنې، مشورتي نظام او د امت رایو ته د مراجعې له لارې د ښه حکومت ډېرې ښې بېلګې لرلې دي، همدا راز مسلمانانو د ګڼ مذهبو ټولنو مشري هم په داسې شان کړې ده چې د هر چا انساني کرامت او حقونه یې په نظام کې خوندي و.

په ځینو وختونو کې د دیني عالمانو د تغلب، وراثت او انحصار په صورت کې هم د ځینو شاهانو پاچهۍ ته روا ویلې دي، خو ممکن په هماغه وخت کې د فساد، فتنې او خونرېزۍ په نسبت دغه یو مناسب کار و.

خو اوس ښه لار داده چې د امت او ملت د هر ځو مره ډېرو خلکو او ټولنیزو ګروپونو نماینده ګي چې د ژوند په مهمو مسلو او سیاست او دولت دارۍ کې شریکه شي، هماغو مره به د حکومت مشروعیت زیات شي. داد اسلامي ټولنې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر مختګ پورې اړه لري او چې څومره ډېر خلک د ژوند او سیاست په مسایلو کې پوهه او دلچسپي پیدا کوي، هماغومره دین او حکومت دواړه د اشخاصو له انحصاره راوځي او د مسلمانانو ډېر وګړي پکې برخه اخلي.

دا چې په افغانستان کې حکومتونه کمزوري او ولسونه د خپل ژوند او معیشت تېرولو لپاره ډېرو ابتدایي منابعو ته ضرورت لري او هغه منابع هم ورته نه دي تیارې شوې؛ نو کله-کله دوی د خپل مسلمان حکومت پر ضد هم پارول کېدای شي. د امیر حبیب الله کلکاني خوځښت یوه دغسې بېلګه وه، چې د مسلمان آمان الله خان پر ضد وشورېده: هغه تر واک نیولو وروسته وویل: "زه پیسې په ښوونځیو نه لګوم؛ بلکې ملایانو ته یې ورکوم، چې دعا وکړي او عسکرو ته یې ورکوم، چې قند و قروت پرې وخوري". په دې خبره کې ډېر ساده ژوروالی پروت دی، که په دې ټولنه کې دې ملا ملګری و، خلک دې پر ضد نشي پارېدای او که عسکر دې خوښ وساتل؛ ساتنه دې کوي؛ خو دا چې نوموړي نه کاري ټیم لاره او نه یې ددغو دوو ګروپونو د خوشاله ساتلو لپاره کافي منابع لرلې؛ نو ولس دده پر خلاف له نادرشاه سره ودرېد او دده حکومت یې چپه کړ.

سربېره پر دې، چې اسلام د فرد او ټولنې په جوړولو کې بنسټیز رول لوبولی او لوبوي یې، د هېواد د بقا، ثبات او ساتنې لپاره هم تر ټولو ټینګ بنسټ دی.

متاسفانه هغه توره، چې د افغاني فاتحینو سره وه، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستیو وختونو کې دوی کېښوده او دا یوه لویه کمزوري ده. فکر کوم چې دا هم د انګریزانو دسیسه او مهارت و چې موږ یې خلع سلاح کړو او زموږ نه یې اساسي دفاعي عامل واخست او پاکستان ته یې ورکړ.

پاکستان اوس هغه ستراتېژي د خپلې بقا او عظمت لپاره کاروي، چې افغانانو هېره کړې او پرېښې ده. د پروېز مشرف په شان یو سیکولر سړی هم په خوله د امت خبرې کوي؛ خو په موږ کې ځینې کسان لیبرالیزم، سیکولریزم، ډموکراسي او کمونېزم زمزمه کوي؛ او چې پوه شي، ولس ورسره په دغو شعارونو نه ځي؛ نو بیا د روسي او امریکایي عسکرو یرغل ته ښه راغلاست وایي.

ځینې د پام وړ نورې خبرې دادي:

- پاکستان، چې د ځینو پوهانو په نظر د اسلام په نوم د عظمت غوښتنې ستراتېژي پر مخ بیایي، غواړي د هندوکش لوړې څوکې او امو سیند په لومړي قدم کې خپلې پولې کړي او بیا د ټولې اسلامي نړۍ د تسخیر یا کم تر کمه مشرۍ خیالونه وپالي. موږ ترې څنګه ځان داسې وساتو، چې اسلامي وروري او ښه ګاونډیتوب مو ورسره ټینګ وساتل شي؛ خو ملي ګټې او ملي استقلال مو زیانمن نشي.

- د ایران ولایت فقیه زموږ د افغان شیعه ورونو لپاره په سیاسي برخه کې ولایت فقیه نه دی. موږ باید خپل افغان شیعه ورونه دې لور ته وهڅوو، چې خپل مشران تر ایراني هغو لوړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګڼي. دا کار په تاریخ کې بېلګې لري او شیعه افغانانو د صفویانو پر ضد. چې د سیاسي مشرۍ تر څنګ یې شیعه مذهبي مشري هم په لاس کې وه، په داسې مېړانه د نورو افغانانو په څنګ کې مقابله کړې ده؛ چې تاریخ یې کمې بېلګې لري.

- عربستان، ترکیه او مصر هغه هېوادونه دي، چې د مسلمانانو مشري یې کړې ده، اوس هم ښکاري چې مشران او سیاسیون یې غواړي او له دې سره لېوال نه دي، چې نور اسلامي ملتونه او د هغوی په منځ کې افغانان دغه مقام ته کاندید شي.

- د ځو تنو له خوا د اسلام په نامه د یوه انحصاري حکومت جوړولو مسئله هم د پام وړ ده، چې د نورو د محرومولو له لارې خطرناکو انتقام پالنو ته لار اوروي دیني عالمان، پوهان او د هېواد خبرګان باید پرې فکر وکړي او د حل او مخنیوي لارې ورته پیدا کړي.

- دا سمه ده چې د اسلام دین د نړیوالې مشرۍ قابلیت لري؛ او د هر مسلمان دنده ده چې د اسلام د اعتلا او نړیوالو ته یې د رسونې لپاره جدوجهد وکړي؛ خو غربیان، چې عملاً یې د نړۍ مشري په لاس کې ده او ددې مشرۍ لپاره وسایل، اداره، اراده او منابع لري، نه غواړي، چې دغه ځای تړې مسلمانان ونیسي؛ نو افغانانو ته په دې کې کم تر کمه په سیاسي برخه کې احتیاط پکار دی، چې په دې وخت کې، چې لا مسلمانان په مجموع او افغانان په ځانګړي ډول په کمزوري حالت کې دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغسې لويې او له وخته مخکې خبرې او دعوې وکړي. د يو ارمان په توګه دا ښه خبره ده، چې د نړۍ مسلمانان متحد شي او يو نړيوال خلافت جوړ کړي؛ خو دغه ارمان لپاره لا ډېره اوږده موده او لوی مزل په مخ کې پروت دی، او افغانان بايد په يوازې توګه ددې لويې قربانۍ د لومړۍ ليکې پياده عسکر نه وي.

- همدا راز کېدای شي د نړۍ حالات داسې لوري ته لاړ شي، چې دينونه د لا زيات تفاهم پر خوا حرکت وکړي؛ او د مسلمانانو يو والی بيا چاته خطر نه؛ بلکې د تفاهم او نژدې والي لپاره يوه اسانتيا ښکاره شي. اسلام د دغسې نړيوال تفاهم د جوړولو استعداد او تجربه دواړه لري.

موږ بايد خپل اسلامي هويت وساتو، ويې پالو او پرې وياړو؛ خود اسلام د اصولو سره سم د نورو تمدنونو، دينونو او ملتونو سره د لا ښه تفاهم لپاره کار وکړو او ګاونډيانو، سيمې او نړۍ ته ډاډ ورکړو، چې زموږ هېواد او دين د هېچا له خوا د هېچا پر ضد نه استعمالېږي.

دا چې ګاونډيان مو هم زياتره اسلامي هيوادونه دي، نو کېدای شي د اسلامي ورورولۍ او ښه ګاونډيتوب د اصولو له مخې د دوی له دولتونو، ولسونو، ديني، ټولنيزو او فرهنګي ټولنو او سازمانونو سره د متقابل درناوي او متقابلو ګټو د پرنسيپونو پر اساس ښې اړيکې ټينګې کړو او ورسره ويې پالو

له دين نه ليرې والی مډرنيزم او پرمختګ نه دی، بلکې يوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اشتباه ده، چې کله خوش باوره خلک فکر کوي، د دین نه په لیرې والي کې به دنیایي پرمختګ چټک شي. ختیځ او لویدیځ دواړه دغسې تجربې لري او په لږ توپیر دواړه د دینونو د متحدونکې رول تر پېژندنې وروسته بېرته دین ته راګرځېدلي دي، خو په لږ توپیر.

اروپا او امریکا چې څومره سیکولر ښکاري، رهبران او مفکرین یې دې نتیجې ته رسېدلي، چې له یوې معنوي تکیه ګاه پرته دوی د نړۍ په منځ کې خپل تبارز او لوړوالی نه شي ساتلای او وایي چې عیسوي معنویت د غربي تمدن د ساتلو تضمین دی. د دوی هوښیاري داده چې ملا یې په کلیسا کې په درونډ معنوي حالت کې کېنولی او سیاستمدار یې ترې مشوره اخلي. کله چې د قوې او زور استعمال ته ضرورت پېښ شي، سیاستمدار یې کوي؛ خو د رحم او جوړ جاړي خبرې یې له کلیسا نه را پورته کېږي. د سړې جګړې پر مهال د امریکا تر ټولو پیاوړي ولسمشر رونالډ ریګن دویم پاپ جان پال ته ویلي و، چې بې دینه کمونیزم به له منځه یوسي، خو د یوه عیسوي یو څاڅکی وینه به هم پکې تویه نه شي. په هغه وخت کې پاپ حیران و، چې ریګن څومره خیال باف دی، خو چې کله ورته معلومه شوه، چې کمونیزم د یو نیم میلیون افغان مسلمانانو په وینو مات شو او تر دوی یې امریکا او لویدیځ ته څو چنده ګټه وکړه، نو پاپ ومنله چې ریګن واقعاً د دوی اتل دی.

زما یو ملګري په هند کې یې لوړې زده کړې کړې دي. ده ویل چې یوه ورځ په علمي سیاحت تللو؛ په لار کې د کومې مذهبي ورځې د جشن په خاطر لاره بنده وه. دې وایي کله چې د دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروفیسر دغه مېله ولیده، چې ټول خلک بیره کوي چې بت ښکل کړي، نو دی هم په بیړه له موټر نه ښکته شو او په منډه ورغی، او بت یې ښکل کړ. کله چې بېرته راغی او محصلینو ترې په حیرانتیا وپوښتل چې له دومره پوهې سره بیا هم دی یو بت ښکلوي؟ د پروفیسر ځواب یې داو: په همدې عنعناتو او همدې دین د هند نا متجانسه ټولنه چې سلګونه ټولنیز ګروپونه پکې ژوند کوي، راټوله او متحده ده او دا کار زموږ د وحدت او د هیواد د ثبات لپاره ضرور دی، که نه نو پروفیسر ویل چې په یوه عالي او واحد خالق عقیده لري. که هندي پروفیسر د خپل ملت د اتحاد لپاره دغسې کولای شي، نو په دې کې زموږ لپاره څه زیان دی چې د خپل برحق دین ساتنه او پالنه وکړو او عملي یې کړو. متاسفانه زموږ نیمه- باسواده ځوانانو له دین سره کله کله داسې افراطي برخورد کړی دی، چې دې هیواد او ملت یې ډېره لویه او درنه بیه ورکړې ده.

په مسلمانو هیوادونو کې هم څه بېرته د اسلام پر لور راوګرځېده، هغه ترکانو چې د اتاترک په وخت کې په نامه ملا ژوندی نه پرېښوده، اوس یې اکثریت خلک اسلام ته رایه ورکوي. مصر، پاکستان، الجزایر، سعودي او زیاتره اسلامي ملتونه اوس په دې پوه شوي، چې اسلام نه یوازې ددوی د اخروي بري تضمین دی، بلکې د دنیوي نیکمرغۍ او هیوادني ثبات، اتحاد او پرمختګ لومړنی او اساسي فکټور یې هم دی.

افغان مشران، سیاستوال او مفکرین باید دې ته جدي پام وکړي او د اسلامي تعلیماتو کلیدي او اساسي رول تل په خپلو سیاستونو او پروګرامونو کې په پام کې وساتي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا زموږ ملي هویت ټینګ دی که لړزاند؟

موږ یو واحد ملت یوو، چې لرغونی تاریخ لرو. تاریخ مو تل له نوساناتو ډک و. جګړې، کړکیچونه او بې ثباتۍ راته یو تاریخي میراث و او دی، خو په دغو ټولو بدمرغیو او ناتارونو کې بیا هم موږ یو او متحد وو. د لرغونې سترې اریانا او لوی خراسان د وارث په توګه، له احمد شاه بابا را وروسته دې هېواد یو افغاني هویت موندلی دی. په اسلام د افغانستان د خلکو ټینګه عقیده او په دغه جغرافیایي محدوده کې د یوه دولت تر سیوري لاندې ګډ ژوند له موږ سره په دې کې مرسته کړې ده، چې د یوه ملت په شان ژوند وکړو.

شا وخوا ګاونډي هېوادونه تر موږ یو څه ډېر سیاسي او موقعیتونه یې هم ښه دي، دوی هم زموږ په شان نامتجانس دي؛ خو زموږ په ملي مسایلو کې مداخله کوي؛ د زبرځواکونو بریدونه او یرغلونه دې لور ته را برابروي؛ او ځان روغ ساتي.

زموږ ملي هویت څرګند او روښانه دی. د نړیوالې انساني ورورولۍ په لوی کلي کې د اسلامي امت **افغان خپلواک کور** یو.

کله، چې د ولس منځ ته لاړ شئ؛ نو پوه به شئ، چې ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانـان ځـان یـو او واحـد بـدن ګڼـي او پـوهېږي چـې ټـول افغانـان مـسلمانان او وروڼـه دي، چې پـه یـوه هېـواد کې اوسېږي؛ خـو پـه ځینـو تعلیم یافتـه وو کـې بیـا د قـام، ژبـې، سـمت او ولایت پـه نـوم د کینـې او کرکـې جوړولـو ذهـر خـواره دي؛ او غـوارې خپلـو اجنـداو تـه د یـو قـوم د داعیـې نـوم ورکـړي، چـې پـه هـیڅ صـورت دغـسې نـه ده. دا ډول خلک د ګوتـو پـه شمار دي؛ خو کـه څـومره لـږ هـم دي؛ د ویـروس پـه شـان خورېـدای شـي، د بخـري پـه شـان ښـارونه سـیځلای شـي او لـوی او فاجعـه بار خطرونـه پېښولای شي.

د عوامـو مثـال: زه پـه بدخشان کـې د یـوه بزګـر بـاغ تـه لاړم، کلـه چـې هغـه پـوه شـو زه د بـل ولایـت یـم؛ نـو ټغـر، توشـکونه او بالـښتونه یـې راوړل او زمـوږ یـې ډېـر عـزت وکـړ، مـا تـرې پوښـتنه وکـړه، چې ولـې یـې زمـا ځـانګړی عـزت وکـړ؟ هغـه وویـل: (مـوږ وروڼـه او مـسلمانان یـو، زه د کابـل پـه یـو روغتـون کـې بـستروم، د لوګر ولایت یـو سـپین ږیری راسره پـه یـوه کوټـه کـې و، زامـن بـه یـې هـره ورځ راتلـل، د خپـل پـلار سـر او ږیـره بـه یـې پـه شـامپو مینځـل او نـوي پـاک کـالي بـه یـې ورتـه راوړل پـه همدې ډول بـه یـې زمـا سـر او ږیـره هـم مینځـل او نـوي کـالي یـې راتـه راوړل خـواړه، مېـوه او درمـل، خـو لا پرېـږده چـې راوړل یـې. لـه بـستر نـه تـر خلاصـېدو وروسـته یـې پـه کـور کـې مېلمـه کـړم او غوښـتل یـې، چـې یـوه اونـۍ مـې مېلمـه وسـاتي او د دوی پـه وینـا هغـه وخـت مـې بېرتـه کـور تـه ولېږي، چـې پـه مـخ کـې مـې لـږه سرخي پیـدا شـي؛ خـو زمـا بیـړه وه او د دوی پـه اجـازه دوی پـه طیـاره کـې راولېـږلم. نـو اوس، چـې دلتـه هـر څـوک لـه بـل ولایـت نـه راشـي؛ زه یـې هـومره عـزت کـوم، چـې وس مـې وي؛ ځکـه، د مـسلمان وروړ احتـرام او عـزت زمـوږ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیغمبر (ص) سنت دي.)

په تعلیم یافته وو هیوادوالو کې هم نږدې ټول د افغانستان په افغاني هویت ګروهمن دي. زما ورور تېر کال د یوې پروژې د لیدنې لپاره مزار شریف ته تللی و. ویل یې چې، ډرېوریې له یوه بل انجنیر نه، چې هغه هم د پروژې د تفتیش لپاره هلته تللی و، پوښتلي و چې د کوم ځای یې؟ انجنیر ورته په ډېره حیرانتیا ځواب ورکړی و: (د افغانستان یم دا هم د پوښتنې خبره ده؟) ورور مې ویل، چې ډرېوریې ورته ټینګ شو، چې خیر اخر د کوم ولایت او ولسوالۍ یې؟ خو هغه انجنیر ډېر تاکید کاوه، چې (راځئ دا خبره رواج کړو، چې ځان یوازې د افغانستان وبولو، او ځان ته افغان ووایو). په پای کې معلومه شوه، چې دواړه د یوه ولایت وو.

متاسفانه چې لا اوس هم په افغانستان کې دا منفي رواج دوام لري، چې زیاتره خلک ځان د دې په ځای چې په یو افغان هویت پورې وتړي، په پښتون، تاجک، ازبک، ترکمن او نورو قومي هویتونو معرفي کوي. ترڅو چې فرعي هویتونه په ملي هویت بدل نه شي، بهرنیانو ته زموږ ملي هویت لړزانده ښکاري.

متاسفانه چې ایران او روسیې او وروسته پاکستان او نورو هېوادونو په تېرو کلونو کې د افغانستان د ملي هویت د کمزوري کولو لپاره ډېر منفي مداخلې وکړې او ځینې کم فکره اشخاص یې دې ته استخدام کړل چې د افغانستان د ملي هویت او ملي ویاړونو د سپکاوي تر کچې تخریب وکړي، چې ورسته نورو ملکونو هم د دوی په پلونو پل کېښود او زموږ د واحد ملت په منځ کې یې د نفاق جوړولو هڅې وکړې. خو بیا هم ملت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغو نارو سورو ته غوږ نه نیسي او خپل ملي یووالی تر هر څه لوړ او ښه ګڼي.

یو بل ټکی د پام وړ دی او هغه دا چې ددې ګوتو په شمار تعلیم یافته وو په مغزو کې هم دا خبرې زیاتره هغه وختونه را ژوندی کېږي او فعالېږي، چې په هېواد کې بې ثباتي، جګړې او ستونزې وي. دا ډول فرصت طلبه خلک په همدغسې ګران وخت کې یا پخپله او یا د نورو په لمسه ولس ته اضافي ستونزې پیدا کوي او په تېرونو یې مالګې دوړوي.

تر هغه چې نړۍ او بشریت دومره پرمختګ نه وي کړی چې (زموږ دا آبي، کوچنۍ او ښکلې کره) د ټولو ګډ کور شي، هر څوک هر چېرته د کار، اسانتیاوو او فرصتونو د میندلو لپاره آزاد تګ راتګ وکړي، ملي هویت یو ضرورت دی او افغانان باید د خپل ملي هویت مسئله جدي وګڼي او تر دې حده یې لوړه کړي، چې په ملي هویت او ارزښتونو نفاق زېږوونکي بحث، پوښتنو او جنجال ته یکې حتی اجازه هم نه وي. امریکایان ځان امریکایان ګڼي، د پاکستان خلک پاکستانیان، د ایران اوسیدونکي ځانونو ته ایرانیان وایي او د روسیې هغه روسان. موږ افغانان هم حق لرو؛ چې ځانونه افغانان وګڼو. باید ځانونه فقط افغانان وګڼو او بس.

تر څو چې پاکستاني، عرب او ایراني ځان په دغو نومونو یادوي، موږ به هم ځانونه افغانان یادوو، ځکه قامونه او قبیلې الله(ج) د دې لپاره پیدا کړي دي، چې وپېژندل شي او دغه پېژندنه او هویت اوس یو بشري حق ګڼل کېږي. که ټول مسلمانان یو اسلامي او یا ټول بشریت یو بشري هویت لري، موږ هم د دوی په لیکه کې د دوی څنګ ته ولاړ یوو، او دا د ملي هویت او ملي شناخت سره په تضاد کې نه بلکې ورسره په توافق کې یوه خبره ده.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د ژبو مسئله

ژبې د تفاهم او پوهاوي وسيلې او د انساني تفکر او کلتوري ميراثونو د لېږد عرادې دي. هره ژبه د ټول بشريت يوه ګډه پانګه ده، چې ساتنه، پالنه او روزنه يې پکار ده. د يوې ژبې مړينه د بشريت د ګډ تفکر يوه پانګه وژني او له منځه يې وړي.

د اسلام د روښانه دين له مخې د انسانانو د ژبو او رنګونو رنګارنګي د الله جل جلاله د قدرت له نښو څخه دي او هر قام ته پيغمبر څکه د هغوی پخپله ژبه لېږل شوی دی، چې پيغام ورته روښانه ورسول شي.

ژبه بايد د تفوق، برتری، تعصب او ناروا سياسي هدفونو لپاره ونه کارول شي او د هغو اصلي غرضونو لپاره وپالل شي، چې د خلقت منظور يې دي.

ملګري ملتونه هر کال يوه ورځ د مورنۍ ژبې د نړيوالې ورځې په نوم نمانځي او بشريت هڅوي، چې ټولې ژبې د پوهاوي، زغم او خبرو اترو پر بنسټ د بشريت د ګډو ميراثونو په توګه وګڼي او په مورنۍ ژبه زده کړې د متوازنو انسانانو د روزلو لپاره د نورو ژبو او نورو پوهنو په څنګ کې په جدي ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پام کې ونيسي.

په نړۍ کې اوس ۶۰۰۰ ژبې موجودې دي، او که ملتونه او هيوادونه وکولای شي، چې ټولې ژوندۍ وساتي، نو د ګڼو بشري کلتوري ميراثونو په ساتلو کې به يې خپله مثبته ونډه اخيستې وي، خو متاسفانه د دغو ۶۰۰۰ ژبو څخه يې زياتره چې د ويونکو شمېر يې تر ۱۰۰۰۰ کم دی؛ د له منځه تللو له خطر سره مخ دي. ژبې بايد د تفاهم او نژدې والي په وسيلو بدلې شي؛ خو که څوک د ژبې پر بنسټ د بيلتون هڅې کوي، نو ۶۰۰۰ بيل هيوادونه نه شي جوړېدای، ځکه بشريت پر دې لګيا دی، چې څنګه د لويو اتحادونو پر لور لاړ شي، نه دا چې د کوچنيو فکرونو په اساس شاته لاړ شي.

افغانان متل لري، چې ژبه هم کلا ده، هم بلا، دا متل د شخصي او انفرادي مسايلو په څنګ کې په ټولنيزه کچه هم معنا لري؛ ځکه کله- کله د ژبې مسئله د ډېرو ګرمو سياسي بحثونو په ډول مطرح کېږي او د بيلتون او نفاق اورته د بېوزي کار ترې اخيستل کېږي. دغه ډول ګرم، احساساتي او بې بنسټه بحثونه ځکه مورد نه لري، چې افغانانو د خپلو پرېکړو په تر ټولو لوړو مراجعو (لويو جرګو) کې د دې مسئلې سياسي اړخ حل کړی دی.

د شلمې پيړۍ له پيل نه په افغانستان کې د ژبې مسئلې د حل لپاره څو دريځه موجود وو:

-دري دې د افغانستان يواځنۍ رسمي ژبه وي؛ ځکه همدا ژبه مروجه او په دولت او اداري چارو کې حاکمه راغلې ده او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضرور نه ده، چې بدلون راشي.

- پښتو دې د افغانستان یواځنۍ رسمي او ملي ژبه وي؛ ځکه د نړۍ په زیاترو هېوادونو کې د اکثریت ژبې رسمي وي.

- پښتو او دري دې دواړه د افغانستان رسمي ژبې او پښتو دې ملي ژبه وي.

- پښتو او دري دې په افغانستان کې رسمي ژبې وي. نورې ژبې دې هم په هغو سیمو کې رسمي وي، چې وګړي پرې هلته خبرې کوي.

پخوا د لومړنیو دوو نظرونو لپاره مباحثې روانې وې، چې ځینې به په ښه نیت او ځینې ممکن د بد نیت له مخې وې؛ خو د ۱۳۴۳ کال اساسي قانون د لویې جرګې په منظورۍ د دریمه نظریه ومنله، چې پښتو او دري دې دواړه د افغانستان رسمي ژبې او پښتو دې ملي ژبه وي. اوسني اساسي قانون څلورمه نظریه تایید کړې ده، چې پښتو او دري دې په افغانستان کې رسمي ژبې وي. نورې ژبې دې هم په هغو سیمو کې رسمي وي، چې وګړي پرې هلته خبرې کوي. دا نظریه په اساسي قانون کې تسجیل، او په لویه جرګه کې منل شوې ده.

ځینې د زړو فکرونو خاوندان اوس هم په دې فکر دي، چې د ځینو ژبو ویونکو ته د دوی په مورنیو ژبو د زده کړو او معلوماتو رسولو امکانات کم کړي؛ او د پرمختګ په مخ کې یې پاټکونه واچوي او په اوږده موده کې ځینې ډموګرافیک اکثریتونه او اقلیتونه سرچپه کړي. دا نه عملي او نه انساني خیال دی. لومړی دا کار شونی نه دی، ځکه د نفوسو د ډېریدو ډینامیک ډېر نور فکتورونه لري او که د دغسې تنګ نظرو په فکر ځینې ګروپونه ځینو سیمو ته راځي او په نورو کې به

(c) ketabton.com: The Digital Library

منحلېږي، نور نو زرو ډير کلونه به و نيسي. دوی د راتلونکو زرو کلونو د تعصب فکر کوي، څو نن د خپلو وطنوالو د اولادونو د باکيفيته پوهنې او متوازنو انسانانو د روزنې او ولسونو ته د معلوماتو د رسېدو د بشري حق د پايمالولو ګناه پر غاړه اخلي، او خپل دنيا او آخرت دواړه خرابوي.

اوس، چې د ژبو مسئله په اساسي قانون کې حل شوې ده، د سياسي کېدو او اختلافي کېدو مجال يې نشته او يوازې علمي، پيداګوژيک، عملي او پراګماتيک اړخونه يې بايد حل شي.

الف: افغانستان تر پښتو د پرشو زياتې ژبې لري، چې د بشريت ګډې کلتوري پانګې ته يې ډېر څه ورکړي دي، اړوند دولتي او نادولتي ادارې دې په دې اړه علمي او عملي پروګرامونه جوړ او عملي کړي، چې د نړۍ په دې ګوټ کې د بشريت دا ګډ ميراثونه بېوساتل شي او لا وپالل شي.

ب: په مورنۍ ژبه د زده کړو او د مورنيو ژبو د زده کړو مسئله: تر اوسه هم په لکونو افغان ماشومانو ته په مورنۍ ژبه د زده کړو زمينه نه ده برابره شوې او ملي، دولتي او نادولتي اړونده ادارې دې په دې باب کوټلي، عملي او جدي ګامونه واخلي.

ج: د کارمندلو د زمينو زياتوالی: که هر هر افغان داسې وروزل شي، چې دواړه رسمي ژبې وليکلی او وويلی شي، د هيواد په ۳۴ ولايتونو کې به د کار زمينې ورته برابرې وي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کونړ یو فارغ به په اسانه په بدخشان او د فاریاب هغه به په خوست کې کار کولای شي، که نه وي له ستونزو سره به مخ وي. همدا راز که زموږ فارغان یوه بهرنۍ ژبه او یو مهارت زده کړي، په نړیوال مارکیټ کې به هم د کار زمینې ورته برابرې وي.

د: د معلوماتو او خبرتیاوو رسول: دا د هر انسان حق دی چې ورځنیو مسایلو او معلوماتو ته لاسرسی ولري، چې پخپله ژبه ډېر ښه تر سره کېږي، نو د امکان په صورت کې په ټولو ژبو د معلوماتو خپرول، ټولو ته یې رسول او دغه امکانات برابرول د ولسونو د حقونو په تامین کې یو بریالیتوب ګڼل کېږي.

و: د لانجمنو مسلو د حل لپاره دې علمي سیمینارونه جوړ شي او تر علمي سپارښتونو ورسته دې د قانوني لایحو له لارې ستونزې اوارې شي. متاسفانه د افغانستان په اساسي قانون کې د ملي ترمینالوژۍ په باب یو ابهام موجود دی، چې کله کله خبره اختلافاتو، مطبوعاتي ناندریو او حتی ټولنیزو خفګانونو ته رسوي.دا ډېره د خفګان خبره ده چې د یو ستر ملت لوی لوی پوهان د کلیمو او لغتونو او ژبنیو او ګرامري مسلو پر سر لوېې لوېې ناندرۍ جوړوي، خو عملي او علمي آواري ته یې زمینه نه جوړوي. په کار ده چې د دولت او حکومت مسول چارواکي د دې ابهام د لېرې کولو او په دې باب د یوې ملي اجماع لپاره یوه دقیقه پالیسي جوړه او دا ستونزه د علمي او قانوني مجراوو له لارې اواره کړي. په افغانستان کې د ژبنیو ستونزو د حل یوه لاره د دوه ژبې تعلیمي نصاب جوړول دي، چې علمي، حقوقي پشتوانه لري او د عملي کیدو وړ ده. لکه په یو بل بحث کې چې ورته اشاره وشوه، ملي ترمینالوژي یوازې ژبنۍ مسله نه ده؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکې زياتره په ملي هويت پورې اړه لري، او له بلې خوا د دې لپاره نه مطرحيږي، چې د کومې خاصې ژبې د کليمو او لغتونو د دفاع په خاطر وي، بلکې د هغه څه په خاطر بايد وشي، چې په دې برخه کې پرې زموږ له ورورنو او ګاونډيانو څخه زموږ ملي تشخص وشي.

موږ په داسې ځای او وخت کې اوسيږو چې محلي او رسمي ژبې لرو او د نړيوالو ژبو له څټک راتګ سره هم مخامخ يو. ژبه د نورو ښېګڼو په څنګ کې د ملي هويت لپاره هم مهمه ده، او زموږ ژبې زموږ د ملي هويت هنداري دي. د ژبو رنګارنګي پخوا د ملي يووالي او ملت جوړونې پر لور کله کله يو خنډ ګڼل کېده، خو اوس يو فرصت او غنيمت شمېرل کېږي او د ملت په يو باغ کې يې د رنګارنګ ښکلو ګلونو او يا د طاوس د بڼکو د رنګارنګۍ سره تشبيه کوي.

دنړۍ له نږدې ۲۰۰ هيوادونو څخه يوازې ۱۳ يې يوه ژبه لري، او نور ټول ګڼ ژبي دي. جالبه پکې داده چې له جرمني او جاپان پرته د نړۍ نور ټول لوی او با ثباته هيوادونه د ګڼو ژبو لرونکي دي.

دا ژبه نه ده چې د يو ملت د غږو د بيلتون سبب کېږي، بلکې په سياسي واک کې انحصار، په ټولنيزو اړيکو کې بې عدالتي، په اقتصادي منابعو کې تبعيض او په انکشاف کې بې توازني ده چې ولسونه او وګړي يو د بل نه خوابدي کوي او يو د بل پر وړاندې يې دروي. بهرنۍ مداخلې بيا پر دغو ستونزو تېل پاشي او اور ورته لګوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۲۰۰۸ کال کې په تایلنډ کې یوه علمي غونډه وشوه او د ژبو د پالیسیو متخصصانو پکې په لاندې موضوعاتو علمي طرحې وړاندې کړې:

- د ژبو پالیسي او پلان
- د ژبو پالیسي او دلانجو په حل کې یې رول،
- د دوه ژبې او څو ژبې پوهنې پالیسي او کړنې
- په ناانګلیسي سیمو کې په انګلیسي ژبه پوهنه، ښوونه او روزنه،
- د ژبو پالیسي او د قومي-ژبنیو لږکیو ژبې
- د نړیوالو، ملي او سیمه ییزو ژبو د ژباړې پالیسي
- د ملي ژبو د چوکاټ جوړول،
- د ژبو پالیسي او د ملګرو ملتونو د زریزې هدفونه (ټولو ته د پوهنې د برابرولو د هدف په ګډون)،
- د ژبو پالیسي ګانې او ټولنیز-اقتصادي تیوري،

د ژبو وده د کورنیو قامي -ژبنیو لانجو د مخنیوي لپاره ضرور ده، او ټولو بیدارو څو ژبو او ګڼ قامیزو هیوادونو او ملتونو ددې لپاره مخکې له مخکې معقولې پالیسیانې جوړې کړې دي.

د کانادا، سویس، اتریش، هند، سویډن او ناروې په شان نور ډېر هیوادونه خپلو ماشومانو ته په څوګونو مورنیو ژبو زده کړې برابروي او په هیوادونو کې یې څو ژبې رسمي دي، څو ملي یووالی یې ټینګ او پیاوړی دی. په سویډن کې که یو ماشوم هم په مورنۍ ژبه د زده کړې امکانات ونه لري، د ښوونځي اداره یې هڅه کوي، ددې یو ماشوم ستونزه هم حل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي او چې بله چاره پیدا نه کړي، نو له مورو پلاره یې هیله کوي، چې دغه ماشوم ته د مورنۍ ژبې د تدریس لپاره همکاري وکړي.

په څو ژبي او څو قامیزه اروپایي اتحادیه کې په کور او ښوونځي کې په مورنیو ژبو د زده کړې او معلوماتو د رسېدو لپاره یوه دقیقه پالیسي جوړه شوې، چې د Phenomenological، ډموګرافیک، ټولنیز -ژبني، ژبنیو حقوقو، پوهنیز او ښوونیز او عمومي شپږو لیدلورو متمرکزه ده.

دوی دې نتیجې ته رسېدلي دي، چې باید د مورنۍ ژبې زده کړه له څو ژبیزې زده کړې په چوکاټ کې په ګڼ کلتوري اروپا کې وده وکړي او ټولو ته ددې زمینه برابره شي، چې د مورنیو ژبو په څنګ کې دوه نورې ژبې هم زده کړي. ماشوم په دغه عمر کې د ډېرو ژبو د زده کړې وړتیا لري او باید په افغانستان کې هم داسې پالیسي ګانې جوړې شي، چې د مورنۍ ژبې په څنګ کې د هیواد د بلې رسمي ژبې او یوې بهرنۍ ژبې زده کړه له لومړي سره پیل شي. بهرنۍ ژبه کېدای شي په ساینسي علومو کې انګلیسي وي او په قضا، قانون، حقوقو، دیني زده کړو او نورو ورته څانګو کې پر دې سربېره د عربي ژبې زده کړه هم په پام کې ونیول شي.

✱✱✱

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقلیت او اکثریت

اقلیت او اکثریت د پخواني مفهوم پر خلاف یوازې د قام د شمیر پر بنسټ نه مطرحیږي؛ بلکې ټولنیز دریځ، اقتصادي توانمني، پوهه، د شتمنۍ لرل، په سیاسي واک کې برخه، د پرثمره کار او دندې لرل، د دولتي او نا دولتي ادارو په لوړو پوړیو کې استازولي، فرصتونو او د ودې زمینو ته لاسرسی او نور ډېر فکتورونه شته چې د اقلیت او اکثریت د پېژندلو شاخصونه دي.

ځینې خبرنې په ډاګه کوي چې په نړۍ پخوا هم؛ او اوس هم ښاغلیو اقلیتونو حکومت کړی او کوي یې. همدا اوس د نړۍ په سلو کې اتیا منابع د شل فیصده هوښیارو، چالاکو یا زړورو خلکو په لاس کې دي. د زیاتره هیوادونو د دولتونو اساسي ماشینونه هم ښاغلي اقلیتونه (Gentle Minorities) چلوي. پخوانۍ پادشاهۍ او سترې شاهنشاهۍ د کوچنیو هوښیارو او پیاوړو کورنیو له خوا چلول کېدې، خو څومره چې پوهه او آزادي زیاتېږي، لا ډېر خلک په واک او ژوند کې فعالیږي او د بشریت د عمومي پرمختګ سره موازي په دې توازن کې مثبت بدلون راځي.

که څه هم د اکثریت او اقلیت قوم، ژبې، مذهب او ټولنیز ګروپ مسله اوس هم په ګرمو بحثونو کې مطرحېږي، خو ډېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې عددي اکثریتونه شته چې د پورته شاخصونو له مخې ډېر کم حقونه ورکړل شوي، یا یې ترلاسه کړي او په عمل کې اقلیتونه دي.

د اقلیتونو له کلیمې سره سم د مدني حقوقو او ډله ییزو حقونو مسله راولاړېږي او د دې مسلې داعیان ادعا کوي، چې د اقلیت ګروپونو مدني حقوق دې په ډله ییز ډول په پام کې ونیول شي. دوی وایي چې بېلا بېل ګروپونه جلا حقونه لري او باید هر ګروپ په پام کې ونیول شي: لکه د زده کوونکو حقونه، د کارګرانو حقونه، د کونډو حقونه، د معلولینو حقونه، د ښځو حقونه، د کوچنیانو حقونه او داسې نور. زیاتره دا لاندې ګروپونه هم د اقلیت په کټه ګوریو (ډلو) کې راوستل کېږي: نژادي او یا قومي اقلیتونه، د جنس پر بنسټ اقلیتونه، مذهبي اقلیتونه، د عمر پر بنسټ اقلیتونه، معلول اقلیتونه، د قانون او دولت له ښېګڼو محروم اقلیتونه او نور.

ددې پر خلاف نور بیا وایي چې معیار باید ګروپ او ډله نه؛ بلکې فرد وي، هر انسان له موره مستقل او آزاد پیدا شوی او یو جلا جهان دی، چې په کرامت او شرافت کې مساوي او د هر بل انسان په شان خپل وروستني پوټینشل ته د رسېدو او له هر ډول فرصتونو نه د روا استفادې حق لري او باید دغه حق یې ورکړل شي. دا ډله د فردي حقوقو د تعمیم او مساوات غوښتونکي دي او قوم او رنګ، ژبه او مذهب، ټولنیز او اقتصادي ګروپ او نور پکې په پام کې نیول مهم نه ګڼي.

اوس د ژوند په بېلا بېلو برخو لکه اقتصاد، مارکېټ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجارت، کلتور، هنر، ادب، سیاست او نظام ټولو کې دغو برخو ته پام کېږي او ملتونه هڅه کوي، چې په هره برخه کې د خپلو وطنوالو برخه اخیستنه یقیني کړي.

د نړۍ په نژدې ۲۰۰ هیوادونو کې داسې هیواد نه شته، چې د قوم، ژبې، مذهب او کلتور له نظره دې پکې مطلق وحدت موجود وي. بلکې برعکس د دغو برخو رنګارنګي طبیعي ده او که احیاناً کوم ملک دغسې وحدت ولري هم، ډیر ژر به د رنګارنګۍ پر لور ځي، ځکه د انسانانو تر منځ د راشې -درشې او پوهاوي بهیر دومره ګړندی شوی، چې له نړۍ یې یو کلی جوړ کړی دی او ملتونه نور ځانونه د وسپنیزو پردو شاته نه ایساروي او نه یې شي ایسارولی.

افغانستان د ډېرو نورو هېوادونو په شان له ګڼو قومونو جوړ دی. دا طبیعي ده، چې ځینې قامونه به لوی او ځینې به واړه وي؛ خو که د افرادو تر منځ حقوقي مساوات تامین شي او ځانګړو ګروپونو ته ځانګړې پاملرنه هم له پامه ونه غورځول شي؛ د اقلیت او اکثریت د مسئلې مطرح کول بې مورده کېږي.

پخوانۍ نظریه دا وه، چې اکثریت قام باید د هېواد مشري وکړي؛ ځکه دا د خپل نفوس په تناسب د هېواد په ساتنه او دفاع کې تر نورو ډېره برخه اخلي، پخوانیو فیلسوفانو؛ لکه منتیسکیو لا ویلي وو، چې که اقلیت خپل بادار هم وټاکي؛ دی ځان محروم احساسوي، او اقلیتونه که هر څومره ډېر امتیاز واخلي؛ بیا هم فکر کوي، چې ټوله برخه به تر دې زیاته وي، چې دوی ته پکې څه رسېدلي دي. دا زړې فرضیې دي، خو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

معاصر وخت کې هر تبعه یا سیټیزن د یوه هېواد یو د مساوي حقوقو او مساوي وجايبو لرونکی فرد دی او حساب په قومونو نه؛ بلکې په افرادو کېږي. محروم ټولنيز ګروپونه او ګرانې، محرومې سیمې او ځینې تجرید شوې ولسي کتلې تر خاصې پاملرنې لاندې نیول کېږي، خو له هغه پرته د یو هېواد ټول اتباع د مساوي حیثیت او واک لرونکي وطنوال دي؛ چې غربیان ورته CITIZEN او ایرانیان ورته شهروند وايي.

په سپيڅلي اسلام کې تر دغه زیات پر مختګ ۱۴۰۰ کاله مخکې راغلی و او د اسلامي ټولنې یو غړی د بل غړي وطنوال څه چې ورور یې وګڼل شو. په هاغه وخت کې حبشي بلال له فارسي سلمان، قریشي ابوبکر او نورو جلیل القدرو اشخاصو سره د ورورۍ په ټینګو مزو وتړل شول. دا سمه ده چې د ورورۍ دغه اړیکې د مسلمانانو او مومنانو تر منځ وې، خو د انساني کرامت د مساوي توب جنډه هم د لومړي ځل لپاره د بشریت په تاریخ کې اسلام ورپوله او د یو انسان مرګ او ژوند یې د ټول بشریت له مرګ او ژوند سره مساوي وګاڼه.

که په رښتیا د یوه هېواد هر وطنوال ته له ډېرې ورې دندې نیولې تر ولسمشر کېدو پورې ټول فرصتونه په مساوي ډول برابر کړل شي او د شفافو، معلومو او کنټرولېدونکيو معیارونو له مخې هر چاته د مساوي برخې اخیستنې او هڅې زمینه برابره شي؛ نو کېدای شي یو داسې فرد د هېواد مشر شي، چې که د قام، ژبې او مذهب په اکثریت یې وسنجوي؛ کومه فیصدي جوړه نکړي؛ خو شرط دادی، چې دغه هېواد خپل بنسټونه او ملي هویت دومره پوخ کړی او د ولس په ذهن

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې یې ملي ګټو ته وفاداري دومره روزلې وي، چې هر وګړی ځان تر بل هر چا ډېر د غه هېواد ته وفادار او ژمن وګڼي.

د ژبنیو لږکیو ګروپونو لپاره اضافي تدابیر نیول او ورته ځانګړي خدمتونه ترسره کول، دا دې مخه نه نیسي، چې دوی او یا نور به د وطنوال په توګه د مساوي فرصتونو نه بې برخې کېږي او یا به دوی د نورو برخه خوري، بلکې دا به د نورو مساوي وطنوالو په منځ کې د کورنۍ د هغو غړو په شان ګڼل کېږي، چې د ناروغتیا او یا ستونزو پر مهال یې ځانګړې څارنه او خدمت کېږي، چې په دې صورت کې له اصولو نه پورته د مینې عنصر هم په ټولنیز ژوند کې شاملېږي.

په افغانستان کې لا هم ځینې کارونه داسې کېږي، چې که یو متمدن انسان ته یې ووایې، نو له حیرانتیا او افسوس پرته به بل څه ونه کړي. د بېلګې په توګه: د ملي دفاع وزارت پوستونه په قومونو وېشل شوي دي. د یوه قام خلکو ته د بل قام تذکرې جوړې شوي، نامسلکي کسان ځای په ځای شوي او مسلکي او روزل شوي کسان له دندو شړل شوي دي، چې دا کار زموږ د وروسته پاتې والي ډېر بد انعکاس خپروي او دا ثبوتوي چې موږ لا اوس هم د منځنیو پېړیو تر وګړو وروسته روان یوو. معیار باید افغان تابعیت او تر هغه وروسته پوهه، تجربه، ښه سابقه، مهارت او صداقت وي، نه قام، ژبه، سمت او ولایت.

په امریکا کې د بارک اوباما ولسمشر کېدل نړۍ ته یو درس دی، چې د خپل ولس ټولو افرادو ته د ودې او پرمختیا مساوي فرصتونه برابر او د عالي ترین استعداد لرونکي د هېواد تر ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوړو مقامونو ته ورسوي.

که څه هم ښه نظر دادی چې د افرادو تر منځ حقوقي برابري د اقلیت او اکثریت مطرحولو ته اړتیا له منځه وړي، خو په عمل کې لا هم ستونزې او ګیلې ګوذارې وجود لري. د دی یو علت دا دی چې په افغانستان کې سمه او کره سرشمیرنه نه ده تر سره شوې او هر څوک په دې شک کې دي، چې تر اصلي اندازې کم شمیرل کیږي، له بلې خوا بهرني لوبغاړي د خپلو ناروا سیاسي ګټو لپاره د افغانستان د وګړو او بیلابیلو ټولنیزو ګروپونو واقعیتونه تحریفوي؛ او څکه خو یوې مسلکي، کره او بې پرې عمومي سرشمیرنې ته ډیره اړتیا ده.

تر څو چې ټولنیز قراردادونه د فرد او ټولنې د ګټو پر محور او د شفافو معیارونو پر بنسټ نه وي جوړ شوی، سیاسي تجاران لا هم د حقدار اکثریت او محروم اقلیت په نوم بېوزلي انسانان د خپلو شخصي ګټو لپاره استعمالولای شي.

خو ولس باید د دغو تجارانو تجارت ودروي !!!

❋❋❋

(c) ketabton.com: The Digital Library

متوازن انکشاف

متوازن انکشاف دادی چې د کلیو، ښارونو او بېلابېلو ټولنیزو ګروپونو ټولو ګروپونو ته د ټولنیز - اقتصادي پرمختګ او تحرک، په طبیعي زېرمو د کنټرول او د سیمه ییز انکشاف یو ډول زمینې او یو شان فرصتونه برابر شي، چې هغوی نیکمرغۍ ته د رسېدو لار او له خپل پوتنشیل نه د کار اخېستلو وس پیدا کړي.

د متوازن انکشاف لپاره انساني انکشاف تر ټولو ضرور دی چې د ښه کولو او ښکه کولو لپاره د خلکو د انتخاب چانسونه ډېروي او د ټولنو، ملتونو او هیوادونو د انکشاف اساسي روح جوړوي. د ولسونو او سیمو تر منځ د منابعو عادلانه وېش ډېر مهم دی، چې ټولو ولسونو ته په هېواد کې د مالکیت او کوربه توب احساس ورکوي او د هېوادنیو مسوولیتونو په وړاندې د دوی ژمنتوب پیاوړی کوي.

اوس چې موږ په کومه زمانه کې اوسېږو د چټکې پرمختیا دوره ده او په کومه نړیواله حوزه کې چې زموږ هیواد پروت دی، بدلونونه پکې د چټکېدو په کال کې دي او موږ تر ې ضرور

(c) ketabton.com: The Digital Library

اغېزمنېږو.

فقر یوازې د مالي منابعو د نه لرلو ستونزه نه ده، بلکې تر دې ډېره اوچته ده، چې ډېر بعدونه لري: اساسي زیربناوو، منابعو او خدماتو ته نه لاسرسی، د بشري قوې د انکشاف کمی او د سیاسي نمایندګۍ نه تضمین د وګړو او ګروپونو د عمومي انکشاف مخه نیسي او دوی د بدلېدونکو حالاتو، شخصي او طبیعي آفاتو او د ځینو نورو وګړو د استثمار په وړاندې زیانمنېدونکي کوي.

د نامتوازن انکشاف درې اساسي سببونه دادي: طبیعي فکتورونه، ټولنیز او کلتوري فکتورونه او سیاسي فکتورونه.

۱. طبیعي فکتورونه لکه سختې او غرنۍ جغرافیې، د لارو او پلونو نشتوالی، بندشونه، لیرې فاصلې، خرابه هوا، د طبیعي زېرمو کمی، کرنیز- اقلیمي شرایط او نور.
۲. ټولنیز او کلتوري فکتورونه، لکه ارزښتونه، دودونه- رواجونه چې ولسونه او وګړي د انکشاف، نوښت، تجارت، او ټولنیز- اقتصادي خوځښت منلو او یا نه منلو ته هڅوي. په دې برخه کې د ښار او کلي په خلکو کې توپیر ډېر وي: د کلي خلک مغروره او مېلمه پال دي، د لانجو او ستونزو پخپلسر اوارې ته مجبورېږي، قومي مسایل، او نور یې بوخت ساتي. ځینو ته واړه کارونه تر خپل شخصیت ټیټ ښکاري، سوداګرې او تجارت ته کله کله ښه نه ګوري، د لویو کورنیو په سیستم ډاډه یې لا زیات تحرک ته نه پرېږدي، خو احساسات، مینه او همدردي پکې ډېره وي. د ښار خلک په یو بل پورې تړلي نه دي، هر څوک خپله چاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، اړیکي یې زیاتره د کار په اړه وي، په فرصتونو پسې ګرځي او د مسایلو د حل لپاره په حکومتونو تکیه کوي. له بلې خوا د ښار او کلي امکانات هم توپیر لري: په کلي کې په کرنه او مالدارۍ ډېره تکیه ده، چې هغه هم په هوا او اوبو پورې ډېر تړلي دي، خو په ښار کې فرصتونه رنګارنګ دي. په کلیو کې د زده کړې زمینې او د مهارت لاس ته راوړلو امکانات کم، خو په ښارونو کې ډېر وي.

۳. سیاسي فکتورونه. لکه دا چې ښاري او کلیوالي سیمې او یا ځینې ځانګړې سیمې د واحد سیاسي سیستم لاندې نه وي راغلې، په سیاسي پرېکړو کې د ټولو ګډون نه وي یقیني شوی، سیا سي نماینده ګي عادلانه نه وي، د سیمو او ټولنیزو ګروپونو تر منځ د سیاسي واک په توازن کې توپیر موجود وي، د منابعو د ویش نا عادلانه پالیسي ګانې موجودې وي، د ټرانسپورټ او اړیکو شبکې نه وي موجودې او د کلیو او محرومو سیمو لپاره د ځواکمنولو ځانګړې پالیسیانې نه وي موجودې.

پر دې درې لویو سببونو سربېره جګړو هم د افغانستان متوازن انکشاف ته ډېر زیان رسولی دی، ځکه جګړې خصوصا دا وروستنۍ جګړې په ځانګړو سیمو کې متمرکزې دي او د یوې لویې بې توازنۍ سبب کېږي، چې بیا به یې جبران ډېر زیات ګران وي. د ختیځ او لویدیځ جرمني تر یو ځای کیدو ورسته ۱۰۰ میلیارده مارکه په دې ولګول شول، چې د دواړو خواوو تر منځ راولاړه شوې بې توازني له منځه یووړل شي، خو لا هم د کار کدرونه له ختیځ نه لویدیځ جرمني ته د تګ په حال کې دي، او د نفوسو، انکشاف، خدماتو او کیفیت لویې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستونزې یې ورته پیدا کړې دي. په افغانستان کې هم د سیمو نا متوازن انکشاف پر دغو ستونزو سربیره د جګړو او ملي امنیت ته د ګواښ تر کچې ستونزې را منځ ته کولای شي.

د نویو پرمختګونو په رڼا کې نوې ستونزې یا چلنجونه را مخې ته کېږي: له ښوونیزو ادارو نه ډېر زیات فارغان په اسانه کار نه شي میندلای، د کار منیدنې لپاره مسابقه پیاوړې کېږي او د کلیو فارغانو ته د فرصتونو دروازې لا بندېږي. بهرنۍ پانګې چې زیاتره د زیاتې ګټې په لټه کې وي، هم په ښارونو کې د تمرکز له امله د کلیوالو لاسونو ته کمې رسېږي. د اقتصادي بحران اغېزې هم هغه څه دي چې دواړه کلي او ښار زیانمنوي. که څه هم د معلوماتي ټکنالوژۍ او ترانسپورټي سیستمونو پرمختیا د ښار او کلي تو پیر کموي، نژدېوالی زیاتوي او یو بل ته رسېدنه او پوهاوی ښه کوي، خو طبیعي ده چې دا خدمتونه هم لومړی ښارونو ته رسېږي، خو دا اسانتیاوې دواړو ښاریانو او کلیوالو ته ګټه رسوي او تل په مارکیټ کې د کار خلک حاضرېدای شي. نوي رابرسېره کېدونکې پرمختیاوې که څینې ستونزې حلوي، څینې نورې راپیدا کوي.

که څه هم د نامتوازن انکشاف ټولې ستونزې او ټول سببونه په یو ځل نه شي حلېدای او مودې او زمان ته اړتیا لري، خو د فاصلې او توپیر د کمولو او په پای کې د توازن او عدالت د ټینګولو لپاره پکار دي چې په پالیسیو او لوایحو کې داسې بدلونونه رامنځ ته شي، چې که کوم خنډ موجود وي، هغه حل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ټولو لومړی باید په پوهنه پانګونه وشي. پوهنه باید نه يوازې د ثبات ټينګولو لپاره بلکې د بدلون د منلو او ورته د تياري لپاره د اساسي وسيلې په توګه وګڼل شي. **له زانګو نه تر ګوره زده کړې؛ او ټول عمر د کار د قابليت لاس ته راوړل بايد د پوهنې هدف وي.** د پوهې پر بنسټ د زده کړو لپاره د کريکولم (تعليمي نصاب) او سيستم بدلول او سمون ضرور دي. اصلي خبره بايد يوازې دا نه وي، چې ټول خلک تعليميافته شي، بلکې ددې په څنګ کې هر تعليميافته بايد د مهارت د کسبولو له لارې ځان ته کار ومونډلای شي. **يويشتمه پيړۍ د مفکرو ښوونځيو او مهارت لرونکو فارغانو پيړۍ ده او بايد دغسې لوی چلنج ته خپل نسلونه تيار کړو. داسې نسل چې د نړۍ په کچه د ټکنالوژۍ او پوهې ژر بدلېدونکي جريان سره موازي لاړ شي.**

د متوازن انکشاف لپاره بل مهم جز دادی چې مارکېټ جوړ شي او د ښارونو او کليو وګړو ته کار او د اقتصادي ودې زمينې برابرې شي.

د نفوس ډېروالی هغه بله راولاړېدونکې ستونزه ده چې بايد فکر يې وشي او له هغه څخه د راپيدا کېدونکو ستونزو لپاره تدابير ونيول شي. کله چې په ښارونو کې نفوس ډېرېږي، وګړي او کورنۍ غريبېږي او دهستوګنځي، کار او تعليم زمينې ورته کمېږي، له بلې خوا د کليو ډېر شوي وګړي ښارونو ته د نوو فرصتونو په ميندلو پسې راځي او کله چې فرصتونه نه مومي، ستونزې لا ژوروي.

د ښارونو د چټکې پراختيا مسله او د نړيوالتوب سيلاب د دې پيړۍ له سترو چلنجونو څخه دي، چې په جلا بحثونو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې ځېږو.

د سیاسي نمایندګۍ د عادلانه حل لپاره باید د وخت او شرایطو سره سم د دولتي سیستمونو نا مرکزي کولو، د ټولو ټولنیزو ګروپونو د سیاسي آګاهۍ د لوړولو لپاره کار وشي. په دولت او پارلمان کې باید د ټولو سیمو او ټولنیزو ګروپونو معقوله، روا او متوازنه نمایندګي یقیني شي. په دې کې باید د نفوس نه علاوه د جغرافیې فکتور هم په پام کې ونیول شي او هغو لږکیو ته چې د نفوس او جغرافیې معیارونه، نه پوره کوي، ځانګړې ونډه ورکړل شي.

د تر ټولو بېوزلو وګړو او ټولنیزو ګروپونو د را اوچتولو لپاره ځانګړي پروګرامونه پکار دي، دوی باید په سیاست کې را فعال شي، د ټولني پر بنسټ سازمانونه ورته جوړ شي، د ټولنیزې ساتنې اداري ورته فعالې شي، د موسسو د چلولو ورتیا یې لوړه شي او په ټولو ټولنیزو او سیاسي پروسو کې شریکان شي. د دې لپاره چې بیوزلان په انکشاف کې شریکان شي او ډاډ ورکړل شي چې اولادونه به یې د بیوزلۍ په خبیثه کړۍ کې بند نه وي او د پرمختیا مساوي فرصتونه به ورته برابر يږي، باید د ټولنیزې ساتنې سیستمونه او نورې پورته لارې چارې له فساد نه پاکې وساتل شي.

د پراختیایي منابعو په وېش کې باید لاندې پرنسیپونه په پام کې ونیول شي:

۱- لومړی هغو سیمو ته دې ډېره توجه وشي، چې تر ټولو ډېرې محرومې او مرستو ته اړې دي.

۲- دویمه توجه دې هغو سیمو ته وشي، چې اړې او محرومې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-درېيمه، پاملرنه بايد نسبتاً اسانو سيمو ته وشي.

۴-له هغو سيمو سره، چې غفلت او بې پامي شوې ده، بايد يو څه اضافي مرستې وشي، چې له نورو سيمو سره يو څه ژر برابرې شي. مثلاً په يوه سيمه کې د پرش زره وګړي ژوند کوي، دوه اساسي او يو جامع روغتيايي مرکز شته او په بله سيمه کې همدغومره نفوس لري او يوازې يو اساسي روغتيايي مرکز لري؛ نو د نوي کال په بوديجه کې دې دويمې سيمې ته د لومړۍ په نسبت ډېرې منابع ځانګړې شي.

۵- ځينې پروژې، چې لګښتونه يې ډېر او د ټول هېواد په بوديجه ډېر زور راوړي او ګټه يې محدودې سيمې او لږ شمېر خلکو ته رسېږي، په ځاى يې داسې کارونه وشي، چې ګټه يې ټولو يا زياتو خلکو ته ورسېږي. مثلاً: په بدخشان کې درواز ولسوالي يوه ډېره لېرې پرته ولسوالي ده، چې له ولايت مرکز فيض آباد سره يې سرک نه دى نښتى. په غرونو کې يې لاره ډېره ګرانه ده؛ خو د سرک په جوړولو يې تر ۲۰۰ ميليونه ډېر امريکايي ډالر لګېږي. که د هېواد عمومي بوديجه کمه وي او د ولسوالۍ په سر دومره بوديجه نشي برداشت کولاى؛ نو دغه ۲۰۰ ميليونه دې د کوکچې د برېښنا په پروژه ولګېږي، چې د ټولو شمالي ولايتونو په روښانتيا، تعليم، اقتصاد او بېلابېلو برخو کې مرسته وکړي. په داسې حال کې چې د درواز سيمې ته رسيدنه کيداى شي تر يوه وخته د تاجکستان له لارې د نوموړي دولت سره د يو دوه اړخيز تفاهم له لارې تامين شي لکه څرنګه چې اغا خان پرمختيايي موسسه يې په اوسني وخت کې د خپلو اکمالاتو لپاره استعمالوي، او کله چې افغان دولت په اقتصادي ډول پياوړى شو، دغه کار سر ته ورسيږي.

۲ـ د حکومت او انکشافي سکتور په نا دولتي موسسو کې بايد د کمپيوټر او انټرنيټ پر مټ د GPS /MIS نقشې موجودې وي او د هغو په مرسته هره شېبه دې ته تياروي، تر څو د ولس د بېلابېلو ګروپونو او سيمو خلکو ته دغه معلومات ورکړاى شي او په متوازن انکشاف کې د دوى برخه وروښايي.

په افغانستان کې ګيلې ګوزارې ډېرې دي او هر څوک فکر کوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې يو محروم ګروپ او هويت پورې تړلی دی او خدمت نه دی ورته شوی.

زما ماشومتوب په کونړ کې و، خلکو نه له دولت نه څه غوښتل او نه يې څه تمه کوله، يوازې د بېګار کار ته به تلل، چې سرکونه جوړ کړي او ولسوالۍ ته بوس، غنم او ماليه يوسي؛ خو باسواده خلکو فکر کاوه، چې حکومتونو ورته څه نه دي کړي، يا يې نه شول کولای.

زه په پېنځم ټولګي کې وم، چې سروبي ولسوالۍ ته راتبديل شوم. دا ولسوالي، چې د برېښنا دوه بندونه پکې دي، د کابل ولايت مربوط ده، دومره ډېر نفوس لري، چې اوس ترې درې تنه ولسي جرګې ته بريالي شوي دي؛ خو لېسه پکې نه وه؛ نو بيا پوه شوم، چې که کار نه دی شوی؛ هېچاته نه دی شوی. ما فکر کاوه، چې کونړ تر ټولو مشکل او سخت ولايت دی؛ خو چې د نورستان په ټولو کليو کې وګرځېدم، دا ولايت راته په ستونزو کې تر کونړه هم لومړی شو، چې بدخشان ته لاړم، تر نورستان ډېر غريب او له ستونځو سره مخ و. باميان او دايکنډي، زابل او بادغيس هم دغسې وو.

زه، چې کله کندهار ته لاړم او نژدې ولسوالۍ، پنجوايي او ارغنداب مې وليدلې، حيران شوم، چې هلته د پوهنې او روغتيا حالت څومره خراب و، ښوونځي نه وو، کلينيکونه نه وو او هېڅ شی سم نه و، يوازې خلک قانع او د خدای په ورکړه ډاډه وو. هغه محمدزايان، چې نور ورونه يې د اوږدې پاچاهۍ په خاطر ټول پښتانه ملامتوي، د خپل پيدا ايښت اصلي ولايت ته يې هم هېڅ نه دي کړي. ښايي حکومتونه به هم نه وو ملامت؛ ځکه دا يو داسې بدمرغه هېواد دی، چې د کمو منابعو او نورو فکتورونو له امله پکې د امنيت او ثبات لويې ستونزې تل موجودې وي او د دولتونو سيستمونه يې دومره کمزوري وي، چې خپلو وطنوالو ته اساسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدمات نه شي برابرولای.

زه د باميانو په وارس ولسوالۍ کې د شورا له غړيو سره غږېدم هغوی هم د زياترو افغانانو په شان له خپل محروميت نه شکايت کاوه، ما ورته دا ټول مثالونه وويل او پوه مې کړل چې ټول ستونزې لرو، خو يو له بله خبر نه يو. دوی ډېر هوښيار خلک وو، ويې ويل، اوس پوه شو، چې يواځې موږ نه، ټول افغانان ستونځې او اړتياوې لري. ذهن مو خلاص شو؛ خو د خپلو ستونځو د حل لپاره به له خپلو حکومتونو نه غوښتنو ته دوام ورکړو او د نورو ورونو د ستونزو خيال به هم ساتو. دا معقوله ده چې خپلې ستونزې مطرح کړو، خو په دې بايد پوه شو چې زموږ ټول ورونه ستونزې لري، او هغوی هم د ورته حق لرونکي دي. دلته هر څوک ځان ځکه محروم ګڼي، چې يو د بل له حاله نه دي خبر.

افغانستان اوس په يوه ګذري (تېرېدونکي) حالت کې دی او د ټولنې د سوکالۍ او متوازن انکشاف لپاره په لومړيو مرحلو کې روان دی. دا تېرېدونکې مرحله به دردناکه وي، خو خدای دې وکړي چې ټراوماتيکه (ضرر رسونکې) نه وي.

که دولتونه له همدې اوسه بې پالیسیانې جوړې نه کړي، چې اسيب پذيره ګروپونه له لاسبرو کړيو سره وصل او نژدې کړي، نو راتلونکې بې ثباتيو، ناکراريو، اختلافاتو او محروميتونو ته دې انتظار وکړي.

خو زموږ خلک د دغسې ستونزو هيله نه لري، بلکې متوازن انکشاف او دايمي ثبات غواړي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښځو او نجونو پوهنه او کار

ښځې د بشریت نیمه تنه ده او د دوی له فعال او موثر رول پرته نه تولنې پرمختګ کولای شي او نه هیوادونه باثباته کیدای شي.

اوسنی حالت:

- د نړۍ ۷۰٪ بیوزلان، ۶۰٪ بې مزده کارګران، ۷۵٪ مهاجرین او داخلي بې ځایه شوي وګړي، چې خپلې کورنۍ یې له لاسه ورکړي؛ ښځې دي.
- د کلیو د مطلقو فقیرانو یو نیم بیلیون تنه ښځې دي.
- د نړۍ د حاصلاتو ۷۵ – ۹۰٪ پورې د ښځو په لاس رامنځ ته کیږي، خو دوی ته یې مزدوري نه ورکول کیږي.
- د نړۍ له ۸۰۰ میلیونه بې سوادو وګړو له درې نه دوه برخې ښځې دي.
- په افغانستان کې یوازې ۱۸٪ نجونې باسواده دي، او یوازې ۱۳٪ یې لومړنی ښوونځی بشپړولای شي،
- ۴۳٪ افغان نجونې د ماشومتوب په عمر کې ودیږي، او په هرو ۱۰۰۰۰۰ ښځو کې چې ولادت کوي، ۱۲۰۰ یې خپل ژوند له لاسه ورکوي، چې افغانستان په دې دواړو کې په نړۍ کې دویم ځای لري.
- که څه هم په افغان پارلمان کې نژدې له دریو نه یو سیټ ښځو ته ځانګړی شوی دی، خو په سیمه ایزه کچه په تصمیم نیولو کې لا هم ښځې پوره برخه نه لري.
- د اسلام په سپیڅلي دین او افغاني دودونو کې د ښځو پوره درناوی شته، خو لا هم افغان میرمنې او نجونې عملا بې شمیره ستونزې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موږ غواړو چې خپله ټولنه باثباته کړو او هیواد مو پرمختللی شي، نو باید دا ومنو چې د ښځو له فعال او معقول ګډون پرته دا کار ونه امکان نه لري.

ښځه د بشریت نیمه برخه ده؛ او سره له دې چې یا مور، یا خور، یا لور او یا میرمن ده، چې په هر صورت کې د درنښت وړ ده، خو په عمل کې د تاریخ په اوږدو کې تل د ظلم، تېري، توپیر او تشدد لاندې راغلې ده؛ چې سببونه یې زیاتره فقر، ناسم رواجونه او جګړې دي.

ښځې د نړیوال او ملي ثبات او اقتصادي پرمختګ لپاره بنسټي رول لري، او فقر، سیستماتیک فشار او زور زیاتی بې ثباتۍ او کمزورۍ ته لار اواروي. د جګړو قربانیانې زیاتره ښځې وي، په داسې حال کې چې دوی زیاتره د جګړو لوبغاړې نه وي او نه دي.

د (نیم اسمان: په نړۍ کې د ښځو لپاره په فرصتونو باندې د فشارونو بدلول) د کتاب لیکوالانو Nick Kristof, او Sheryl WuDunn په ټوله نړۍ کې سفر کړی او دې نتیجې ته رسیدلي دي، چې هغه هیوادونه چې ښځې پکې تعلیمیافته او په کار بوختې دي، تر هغو ډیر زیات باثباته او پرمختللي دي، چې دد دې پر عکس دي .دوی ډیرې بیلګې راټولې کړي دي چې د هیوادونو پرمختګ او ثبات د ښځو له پرمختګ او تعلیم سره تړلی دی.

د ښځو په تعلیم سره پر بې ثباتۍ سربیره فقر او وروسته پاتې والی دواړه هم له منځه ځي. پاکستان او بنګله دیش دوه

ketabton.com: The Digital Library

هیوادونه دي؛ چې ورته شرایط لري، خو بنګله دیش په دې خاطرتر پاکستان ډیر باثباته دی، چې ډیرې ښځې پکې تعلیم یافته دي. که څه هم په دواړو کې د ښځو د پرمختګ انحرافي اړخونه هم لیدل شوي دي، چې اصلاح غواړي.

نړیوالو تجربو ثابته کړې ده چې د یوې ښځې په تعلیمیافته کولو راتلونکي پېنځه نسلونه نیکمرغه کیږي.

اوږدې جګړې په هغو هیوادونو کې وي، چې ښځې پکې کمې تعلیمیافته شوي دي، لکه افغانستان، سومالیه، کانګو، سوډان، او نور. (البته دغه جګړې نور سببونه هم لري؛ خو یو مهم سبب یې د ښځو ټیټ ټولنیز حالت دی)

که څه هم په اسلام کې (جنت د مور تر پښو لاندې دی) او د مور حق تر پلار هم مخکې راغلی دی، او اسلامي علما د رسول الله د زماني عالي بیلګو ته په پاملرنه سره چې ښځو د لومړي ځل لپاره د مشروع کار، سوداګرۍ او ازاد انتخاب حقونه ومیندل، په کلکه ادعا کوي، چې اسلام ښځو ته تر ټولو زیات حقوق ورکړي دي، خو زموږ مخالفین وایي، چې ولې په اسلامي هیوادونو کې دا دومره ستونزې موجودې دي. که څه هم په اسلام کې د ښځو لاندې او نور ډیر زیات حقوق خوندي دي، خو متاسفانه مسلمانانو په عمل کې زیاتره نه دي عملي کړي او نورو ته یې د انتقاد لارې خلاصې کړې دي:

۱). تعلیم، ۲). ملکیت، ۳). د ثواب او ګناه یو شان‌ته والی، ۴). کار کول او دارایي ګټل، ۵). د بیان آزادي، ۶). د میړه ځخه د اړتیا پوره کول، ۷). په واده کې مناقشه او خوښه، ۸). په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړو شرایطو کې طلاق غوښتل، ۹). خپله پانګه ساتل، ۱۰). د ژوند قناعت حاصلول، ۱۱). تر طلاق وروسته د اولاد پالل، ۱۲). د ناخوښه واده ردول ۱۳). میراث او نور.

د نر او ښځې د مساوي حقوقو د دعوو پر ځای ښه دا ده چې ووایو نر و ښځه مساوي او متناسب حقونه لري، چې دا به جامع تره وي. ځکه په ځینې ځایونو کې مساوي دي او کله کله هر یو ځینې ځانګړي حقونه لري.

په نړۍ کې ښځې د ډیر زیات تشدد سره مخ دي، اویوازې هر کال د ۸۰۰ میلیونه تښتول شوو کسانو ۸۰٪ یې ښځې دي؛ چې ځانګړو ساتنو او له تشدد نه د خلاصون ځانګړو حقوقو ته اړتیا لري، او باید د قوانینو له خوا یې ملاتړ وشي. دا د بشریت لپاره د شرم خبره ده چې په تیرو ۳۰ کلونو کې ۳۰ میلیونه میرمنې او نجونې د جنسي تشدد قرباني شوې دي. زموږ په هیواد کې ددغسې تشدد ځینې ډیرې بدې بېلګې لیدل شوې دي؛ خو په مجموع کې دغه ډول پیښې کمې دي؛ خو کورنی تاو تریخوالی یوه لویه ستونزه ده چې حلول غواړي.

ښځې د امیندوارۍ د روغتیا ځانګړي حقونه لري، چې باید په جدي ډول په پام کې ونیول شي ، ځکه په نړۍ کې هره دقیقه یوه، هره ورځ ۱۵۰۰۰ او هر کال ۵۲۹۰۰۰ میرمنې د اولاد زیږولو پر مهال خپل ژوند له لاسه ورکوي، چې ددې مړینو زیاتره یې د مخنیوي وړ دي. په افغاني فرهنګ کې د ښځو لپاره ډیر داسې حقونه او درناوي شته چې دوی ته ځانګړي دي، او باید نور هم پیاوړي شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

معمولا په زیاتره ټولنو کې د ښځو کار ته په کم نظر کتل کیږي، که نه نو د اولاد روزل، د کور کار، او د کورنیو حیواناتو روزنه او پالنه هم د هر نارینه تر کار نه کم نه دي. پر دې سربیره ښځې د بهر کار هم کوي، د ښځو کار د ټولنې د ټولې GDP درېیمه برخه جوړوي.

د افغانستان په کلیو او بانډو کې ټولې ښځې کار کوي، او د کورنۍ د اقتصاد تر نیمایي بار یې پر اوږو دی. تاسو د کنړ او نورستان په شان ولایتونو ته لاړ شی او وګورئ چې ښځې څومره درانه کارونه کوي، او دا چې نارینه هم په نورو کاورنو کې مصروف دي، نو آیا دا ممکنه ده چې د ښځو له برخې اخستنې پرته به نارینه په دې وتوانیږي، چې دغه ټول بار یوازې یوسي؟ نه هیڅکله یې نه شي کولای.

د ښځو تقویه او تعلیم د ثبات او پرمختګ نه علاوه د ښو اولادونو د روزلو او د مور او ماشوم د ښې روغتیا او د مړینو د کمښت سبب هم کیږي. په بنګله دیش کې یې دوه سیمې تر نظر لاندې ونیولې: په یوه سیمه کې یې د میندو لپاره د زیږون پر مهال د بیړنیو ولادي څارنو مجهز مرکزونه جوړ کړل، او د بلې سیمې ښځې یې تعلیمیافته کړې، تر څه مودې وروسته څیړنې ثابته کړه چې د هغې سیمې د میندو د مړینې کچه چې ښځو ته یې تعلیم ورکړل شوی و، تر هغې بلې سیمې ډیره کمه شوې وه.

د ښځو د حقوقو مسله کله کله د سیاسي شعارونو په خاطر استعمالیږي او په عمل کې ترې ناوړه ګټه اخستل کیږي. غربیان دا مسله خپل یو داسې ارزښت ګڼي، چې له نورو نه یې کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې دي. سره له دې چې په غرب کې میرمنې خپل وروستي پوټنشیل ته د رسیدو چانس پیدا کولای شي، خو کله کله ښځه د نمایش او ډیکوریشن دیوې پرزې په توګه کارول کیږي او د ښځې هغه لوړ انساني مقام راټیټوي.

دا د دې مانا نه لري چې موږ د هغو حقوقو نه انکار وکړو چې ښځې یې لري. موږ باید په هر صورت خپل مسولیتونه ادا کړو او ښځو سره د خپلو هغو حقوقو په تر لاسه کولو کې مرسته وکړو چې اسلام ورکړي دي.

په اسلامي او نا اسلامي هیوادونو دواړو کې د ښځو د حقوقو د تامین په برخه کې ځینې مثبت بدلونونه را منځ ته شوي دي، چې باید نور هم پیاوړي شي. په امریکا کې نن سبا ۲۰۵۰۰ ښځې د ډکتورا او ۲۸۳۰۰۰ د ماسټري درجه لري؛ چې په ترتیب سره د ټولو درجه لرونکو خلکو (۴۶٪) او (۵۹٪) جوړوي. سعودي پاچا ملک عبدالله یو داسې پوهنتون جوړوي، چې په ټوله نړۍ کې به د ښځو تر ټولو لوی پوهنتون وي. دا به د مسلمانانو د هغې کمزورۍ په رفع کولو کې لومړی ګام وي، چې د نړۍ په ۵۰۰ بهترینو پوهنتونونو کې یو هم په اسلامي هیوادونو کې نه دی واقع.

د توپیر او تشدد کمولو لپاره پکار ده چې: د ښځو د حقونو او مقام په باب معلومات زیات شي، ناسم رواجونه اصلاح شي، د ښځو د اقتصادي خپلواکۍ او انساني حقوقو لپاره قانوني ملاتړ رامنځ ته شي او د تعلیم په وړاندې یې لاسرسی زیات او د ښځینه ښوونځیو او ښوونکو د کمښت غم یې وخوړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي. پکار ده چې د ښځو او نجونو لپاره د معلوماتو يو ملي مرکز جوړ؛ او د ښوونځيو ساتنه ټينګه شي، چې په ښوونځيو کې يې داخله زياته او د تعليم زمينې ورته اسانې شي.

د نړۍ په کچه دا وړانديز موجود دی چې؛ د اقتصادي پرمختګ لپاره بايد د ښځې او نر د کار اجوره يو شان شي، چې په دې صورت کې به د کورنيو عايد ۱۷٪ زيات شي.

د افغان ښځو او نجونو د تعليمي او ټولنيزو ستونزو او د دوی د هر اړخيز پرمختګ پر مخ د منفي رواجونو د تشريح، د هغوی د سببونو د پيژندنې او ورته د هواري لارو په باب په کابل کې د جوړ شوي (پښتو نړيوال کنفرانس) ګډون کوونکو ډير واضح وړانديزونه کړي دي، چې د هغوی په دقت لوستل او په خپله برخه کې يې پلي کول هر افغان ته سپارښت کيږي.

ديني علما تر ټولو لوی مسوليت لري، تر څو په دولت او پارلمان کې د ګډون په شان د ښځو د حقونو په هغو موضوعاتو پوره رڼا واچوي، چې لا هم اختلافي ښکاري او ولس ته يې روښانه کړي؛ او له بلې خوا د افغان ښځو او نجونو پر مخ د هغو پرتو منفي رواجونو په ختمولو کې برخه واخلي، چې د اسلام د اصلي روح سره په تضاد کې دي. اسلام د بشريت په تاريخ کې د لومړي ځل لپاره د ښځو د آزادۍ او کرامت بيرغ اوچت کړی او مسلمانان بايد دغه مخکښ رول اوس هم له لاسه ور نه کړي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

کادري توازن

دا برخه د متوازن انکشاف دوام دی، خو لکه چې وویل شول؛ بشري انکشاف د متوازن انکشاف مرکزي ټکی دی، ځکه غواړو په جلا ډول یې وڅیړو

د کادرونو په مسله کې باید درې برخې په جدي ډول په پام کې ونیول شي:

۱). د کادرونو په روزلو کې توازن،

۲). د کادرونو په ګمارولو کې توازن او عدالت او

۳). د کار د کادرونو ساتل او د دوی له پوهې، استعداد او توان څخه د هیواد په ګټه کار اخستل.

په زیاترو دفترونو کې ګورو، چې د طب پوهنځي فارغان د مامور، سکرتر، ترجمان او نورو اداري برخو د کار کوونکو په توګه کار کوي. د بر ګمتال په بر سر کې چې له کابل څخه یوه تر ټولو لیرې او ګرانه سیمه ده، MD ډاکتر پیدا کېږي؛ دا ښه ده چې د هرې لیرې او نژدې سیمې لپاره ډاکتران ولرو؛ خو په کابل کې زیاتره یو اقتصادپوه، تاریخ پوه، ژورنالست او د نورو برخو کارپوهان په ګرانه پیدا کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نورستان یوه کلي ته لاړم. زموږ کوربه خپل ځوان او ښکلی ورور، چې د وزو رمه یې له څر نه راوستې وه، موږ ته راوپېژانده او ويې ویل، چې مولوي صاحب له مدرسې نه په عالي درجه فارغ شوی او پګړې یې تړلې ده؛ کله چې ما وپوښتل چې آیا مولوي صیب د کلي امام دی؟ هغه وویل: نه زموږ په کلي کې پنځوس مولوي صاحبان له مدرسو فارغ او پګړې یې تړلې دي، مشر مولوي صیب امامت کوي او دا نور یې وزګار ناست دي، د خپل کور کارونه کوي.

په تېرو کلونو کې کادرونه د ضرورت او پلان له مخې نه دي روزل شوي؛ بلکې د ورځې د رواج، بېړنۍ اړتیا رفع کولو یا موډ له مخې روزل شوي دي. مثلاً له تېرو شل پینځه ویشتو کالو راپدېخوا د زیاترو مسلکونو فارغانو ته کار نه پیدا کېده؛ نو ټول ذهین ځوانان طب ته تلل او دا یې دلیل و، چې که دنده نه وه؛ نو په یوه کلي کې خو به یو دوکان او درملتون وچلوي، په همدې منظور له کابل او ننګرهار نه علاوه په پروان، مزارشریف، بدخشان، هرات، پېښور او نورو ځایونو کې طب پوهنځي جوړ شول او دومره فارغان یې وړاندې کړل، چې پخپل مسلک کې د قناعت بخښونکي کار د نه پیدا کېدو له امله بېلابېلو برخو ته مخه کوي. یو بل دلیل دا و چې په ټولنه کې سیاسي اختناق دومره زورور و، چې زیاترو کورنیو کوشش کاوه اولادونه یې داسې ځانګې ولولي، چې له سیاست او ټولنیزو مسلو نه لیرې وي.

که ټولنې اړتیاولري او د پرمختګ، انکشاف او خدمتونو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې کولو لپاره منظم پلان موجود وي او د هغه له مخې کادرونه وروزل شي، د هېواد او ولس په ګټه ده.

ځینې مسلکي کادرونه باید له هرې سیمې نه وروزل شي. د مثال په ډول، موږ اړتیا لرو، چې لېرې پرتو سیمو ته ښځینه ډاکترانې او قابلې ولېږو، چې د مېندو د مړینو د مخنیوي په کار کې مرسته وکړي. که له هماغې سیمې کادر وروزل شي، هماغه کار کولای شي او هلته پاتې کېږي، که نه وي، د ضرورت په ځای کې به د اړین کادر له کمبود سره مخ یو.

په تحصیلي بورسونو کې هم بې عدالتي موجوده ده او هم بې توازني. په تېرو وختونو کې په ځینو داسې څانګو کې متخصصین روزل شوي دي، چې هغه څانګې هېڅ وجود نه لري. اوس هم ځینې خلک په دغسې څانګو کې روزل کېږي. بله ستونزه داده، چې د هېواد له ټولو سیمو او ټولو ټولنیزو ګروپونو نه کادر نه روزل کېږي او دا په راتلونکي کې د بې توازنۍ او حتی د محرومیت او مظلومیت سبب کېږي. دې ډول کمزوریو ځینو هیوادونو ته د ملي امنیت د خرابۍ تر کچې لویې ستونزې زېږولې دي. پکار دی چې افغانان د دې مسلې ټول اړخونه په پام کې ولري او جدي، جامع او عادلانه پلانونه ورته جوړ او پلي کړي.

داسې ښکاري چې دولت په دې برخه کې کوم منظم پلان او ستراتېژي نه لري، چې د هېواد او سیمو د اړتیا له مخې کادري سیاست جوړ کړي.

د نجونو او ښځینه کادرونو روزل خاصه اړتیا ده؛ ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړیوالو تجربو ثبوت کړې ده، که یو سړی تعلیمیافته شي یو نسل او که یوه ښځه تعلیمیافته شي، د یو هیواد او ملت پنځه نسله پر مخ ځي.

د لوړو زده کړو په ځینو چارواکو دا تورونه هم وارديږي، چې که د هغې سیمې او قام له منځه چې دوی ورپورې تړلي دي، مناسب کاندید نه وي، دوی د نورو سیمو او قامونو محصلین بهرنیو تحصیلي بورسونو ته نه کاندیدوي، که څه هم هغه بورس ضایع شي.

د هغو ولایتونو د کادر نه روزل یو لوی چلنج دی، چې اوس پکې امنیتي حالات خراب دي، دا کار په راتلونکي کې د سیمه ییزې بې عدالتۍ، بې توازنۍ او ټولنیزو محرومیتونو سبب کیږي، چې د هیواد د متوازن انکشاف او دایمي ثبات لوی او ستر ارمانونه له ټکر سره مخامخولای شي.

د تیر کال په کانکور کې له زابل څخه ۵۰ نارینه او لس ښځینه و؛ له کندهار څخه ۵۰۰ نارینه او ۵۰ ښځینه و؛ له پکتیکا څخه یواځې ۸۰ نارینه او یوې ښځینه ګډون کړی په داسې حال کې چې له ننګرهار، کابل، هرات، بلخ، کندز او ځینې نورو ولایتونو څخه په زرګونو کسانو ګډون کړی و. د هغو سیمو او سېدونکي چې ډیرو کمو فارغانو یې په کانکور ازموینه کې ګډون کړی دی؛ هم د هیواد نورو اوسیدونکو په شان حق لري چې اولادونو ته یې د زده کړې یو شان زمینې برابرې وي.

اوس د هیواد په جنوبي او ختیځو سیمو کې ۴۴۲ ښوونځي د نا امنۍ له کبله تړل شوي او له ۳۶۴ ولسوالیو څخه په ۲۰۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسواليو کې نجونې له نهم ټولګي پورته زده کړې نشي کولی. پنځه میلیونه هغه کوچنیان چې ښوونځیو ته د تللو عمر یې بشپړ کړی ښوونځیو ته نشي تللی او یوولس میلیونه تنه (نږدې نیم نفوس) نالوستی دی. دا یوه انساني او پوهنیزه فاجعه ده، او له بده مرغه په ځانګړو سیمو کې ده، چې د هیواد د نسلونو د متوازنې روزنې مخه نیسي چې د نا متوازن پرمختګ سبب کیږي، او زیان یې ټول هیواد ته رسیږي. زه باور لرم چې د هیواد د ټولو سیمو او سیدونکي د دې مسلې په باب پوره تشویش لري، او د حل لپاره یې باید مرستې ته حاضر وي.

د دیني مدرسو مسئله هم د پوره غور او څېړنې موضوع ده، چې څومره دیني علماء په کومو ځانګو کې د کومې اندازې د تخصص لرونکي وروزل شي.

د دیني مدرسو هغه فارغان چې وزګار دي، باید د ښوونکو، د ځینو دولتي ادارو کارکوونکو، د ټولنې د روغتیایي کارکوونکو، ټولنیزو هڅونو کارکوونکو او نورو برخو کې تر لږې روزنې وروسته کار کولای شي. په دې سره به دوی هم د کار او دندې خاوندان شي، او هم به ټولنه د دوی له استعداده برخمنه شي.

د زده کړو په ټولو برخو کې تر کمیت زیاته پاملرنه کیفیت ته پکار ده؛ او متاسفانه په تیرو کلونو کې د پوهنې کیفیت ډیر زیات راټیټ شوی دی. باکیفیته زده کړه دا ده چې زده کوونکي د داسې پوهې او مهارت خاوندان کړي، چې د خپل ژوند بیړۍ پرې وچلولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـارد کـار اهـل تـه سـپارل هـم لـه راتلـونکي پرمختـګ او ثبات سره ډيره مرسته کـولای شي، او جدي توجه ورتـه پکار ده. دلتـه زيـاتره دا سـتونزه وه او شـته چـې کـارد هغـه اهلـو تـه نـه بلکـې د واسـطې او مـصلحتونو لـه مخـې ويـشل کيـږي، او ځکـه د پرمختګ او ثبات پروسه تل ټکنی کيږي.

د کـارد کـادرونو سـاتل او تـرې کـار اخـستل يـوه بلـه مهمـه موضـوع ده چـې د هيـواد د پرمختـګ او ثبـات لپـاره حيـاتي ارزښت لري. د يـو پـوه پـه وينـا (د پوهـو، ژمنـو او فکـر منو خلکـو يـو کـوچنی ګـروپ کـولای شي نـړۍ بدلـه کـړي، او پـه تـاريخ کـې تـل داسـې شـوي دي) خـو يـا ددې هيـواد او ولـس تقـدير خـراب دی او يـا کـوم پـټ لاس تخريـب کـوي او مـوږ تـه دغسې د کـار خلـک نـه پريـږدي: د سيد جمال الـدين افغـان نـه تـر اوسـه پـورې کېسه يـو شـان ده.: سيد جمـال الـدين افغـان کـولای شول چـې ددې ملت د ستونزو عـلاج وکـړي، خـو مغرضـينو يـې پـر ضـد هغـه پاچـا راوپـاراوه چـې هغـه هـم د هيـواد د پرمختـګ سـره مينـه درلـوده. محمـود طـرزي يـې خپـل زوم او شـاګرد آمـان الله خـان تـه داسـې وروښـود چـې بـاالاخره هيـواد پريـښودلو تـه يـې اړ کـړ. مجيـد زابلـی د نادرشـاه د بيـا بيـا غوښـتنو نـه ورسـته افغانـستان تـه راغـی او د خپـل شخـصي تجـارت پـه قربـانولو يـې د هيـواد د اقتـصاد اساسات پـه داسـې حـال کـې کېـښودل، چـې ټـول دولت ۸۰۰۰ افغـانی لرلـې، خـو کلـه چـې د هيـواد اقتـصاد پـه وده کـې راغـی؛ مغرضـينو يـې پـر ضـد سـردار داود راوپـاروه او سـره لـه دې چـې هيـڅ معقول دليـل يـې د ده پـر خلاف پيدا نـه شـو کـړای، خـو بيـا هـم د کـار او خدمت دروازې يـې پـرې بنـدې کـړې. ميونـدوال هـم چـا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوښت او ابتکار ته پرې نښود او د محمد موسی شفیق د ابتکار پر خلاف يې چې په دوه کلونو کې يې مملکت د اقتصادي ثبات تر پولې ورساوه، روسان دومره راوپارول، چې مستقیماً يې له پاچا وغوښتل چې دې له کاره ګوښه کړي، او چې پاچا يې غوښتنه ونه منله، نو ګمان کیږي، چې د ټول نظام د ړنګیدو په بیه ورته تمامه شوه. ډاکتر اشرف غني هم چې له نړۍ يې ۱۳ بیلیونه ډالر مرسته راجلب او د هیواد د اقتصادي ودې اساس يې پیل کړ، په دې بهانه چې دې تر نورو وزیرانو په کار ډیر حاکم دی او د ده په شته والي کې د هغوی د ودې زمینه نه برابریږي، د خدمت موقع ورنکړل شوه. حال دا چې ډېره پوهه باید د تقدیر او ستاینې سبب شي. د ده په شان نور په لوړه کچه شخصیتونه هم له صحنې لیرې شول. په داسې هیواد کې چې یو د کار سرې په دوربین کې په مشکله پیدا کیږي، د دوی ساتل او ترې مثبت کار اخستل یو لوی ملي مسولیت او ضرورت دی، او باید ټول زړه خوږي افغانان ورته متوجه وي.

د فارغانو پر کار ګومارګومارل هم هغه مسئله ده، چې که له او سه يې غم ونه خوړل شي، د ووزګارانو د یو لوی لښکر د رامنځته کېدو له لارې د نارضایتیو، بې نظمیو، ټکرونو او حتی خونړیو انقلابونو سبب کېدای شي.

د نن ورځې معقولې پالیسی ګانې د سبا ورځې د دغو ټکرونو مخنیوی کولای شي.

ولې نن دا کار ونه کړو؟

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ديني او عصري زده کړو مسئله

له ډېرې مودې راهيسې په اسلامي نړۍ کې د ديني او عصري په نوم د زده کړو بېلتون يوه مسئله ده. کله د ديني پوهنو شاګردان عصري زده کړې له دين جدا او يا ورسره په ټکر کې ويني او کله د عصري زده کړو خاوندان د ديني زده کړو پوهان له علم او ساينس نه بې خبره او لېرې بولي.

"په فلسفه، علم او قرآن کې د ايمان سرګذشت" ليکوال، چې يو پوخ ديني عالم او په ساينسي پوهنو او فلسفه کې ژور ليد لري؛ دې نتيجې ته رسېدلی دی، چې عصري علوم هم ديني دي او له دين سره په ټکر کې نه دي او زياتره علمي کشفونو د دين له ښې تشريح او ښه تفسير سره مرسته کړې او په نتيجه کې د دين اشاعت چټک شوی دی. په عظيم الشان قرآن کې څو ځايه راغلي دي، چې عالم او جاهل برابر نه دي. عالمان د بينا او ناپوهان د ړندو حيثيت لري. له خدايه تر ټولو وېرېدونکي کسان د خدای عالم بنده ګان دي.

رسول الله صلی الله عليه وسلم هم د عابدانو له ټولي څخه د عالمانو ټولي ته ورغلی او ويلي يې وو، چې زه د دوی له ډلې يم.

د نوموړي کتاب ليکوال يوې جالبې نتيجې ګيرۍ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسېدلی دی او وایي، چې د علم ستاینه او صفت په قرآن کریم کې تل په هغو ځایونو کې راغلی دی، چې تر هغه مخکې د الله جل جلاله د قدرتونو او د مخلوقاتو د عظمت او د کایناتو د پراختیا ذکر راغلی وي. نوموړی عالم وایي، چې له همدې معلومه ده، چې د قدرتونو، مخلوقاتو او کایناتو په باب پوهه هماغسې علم دی؛ لکه د دیني مسایلو په باب فقه چې علم دی. علم په دین کې فرض دی او د هر ډول علم یادول فرض دي؛ خو پوښتنه داده، چې آیا په هر مسلمان ټول علوم فرض دي او که یواځې یو یا څو؟

یو افغان عالم، چې په شرعي علومو کې ډوکتورا لري دا مسئله څو ورځې مخکې ډېره ښه روښانه کړه او ویې ویل:

- په دین کې دومره پوهه، چې یو مسلمان پرې حلال و حرام وپېژني او د ورځنیو دیني عباداتو او معاملاتو ځرګندوالی زده کړي په هر مسلمان نر او ښځه فرض ده، چې د اخلاص په صورت کې د آجر مستحق هم کېږي.

- په دیني بېلابېلو برخو کې تخصص فرض کفایي دی او په دومره اندازه مسلمانانو ته پکار دی، چې د ټولنې اړتیا پرې پوره شي. که په دې کې اخلاص او د خدای رضا منظور وي؛ نو عالم ته پرې ثواب ورکول کېږي او که نه وي، د نورو عوامو په شان دی، چې د علم زده کړه یې د روزۍ د ګټلو یوه وسیله ده.

- د علم په نورو برخو؛ لکه ډاکټري، انجنیري، فزیک او د ساینس، ټولنیزو علومو او نورو په بېلابېلو برخو کې تخصص هم کفایي فرض دی او په یوه ټولنه کې باید په دومره شمېر کې ددغو برخو پوهان روزل شوي وي، چې په دغو برخو کې د ټولنې اړتیاوې پوره کړي. که دا پوهان هم خپل نیت خالص کړي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خـداى جـل جلالـه رضـا او د بـشريت خـدمت يـې هـدف وي؛ نـو د ثـواب مـستحق دي او کـه نـه وي د عـادي انـسانانو په شـان دي، چې د خپـل معيـشت د تېرولـو لپـاره يـې يـوه رشـته غـوره کـړې او لـه دغې لارې خپله روزي ګټي.

پـه افغانـستان کـې د فعـالو دينـي مدرسـو د نـشت او د متبحـرو علمـاوو د کمـښت لـه املـه زيـاتره افغانـان پـه ګاونـډيو هيـوادونـو کـې د دينـي عالمـانو پـه توګـه روزل کېـږي. د اصـولو لـه مخـې پـه دې کـې بايـد کومـه سـتونزه نـه وي او د ټولـو اسـلامي هيوادونـو مدرسې بايـد د اسلام ديـن هر چا تـه پـه سمه توګه ورزده کړي، خو پـه عمـل کـې ځينـې هيوادونـه لـه دې نـه سياسي بهره بـرداري کـوي، او افغـان طالـب علمـانو تـه د افغانـستان د ملـي ګټـو، افغـاني تـاريخ او ځـانګړنو پـه بـاب معلومـات نـه ورکـوي او دوی پـه دغـو برخـو کـې خپلـو مـسوليتونو تـه نـه متوجـه کېـږي. لـه بلـې خـوا بهرنـۍ مدرسـې پـه ډېـر شـمېر کـې د دينـي علمـاو د روزلـو پـه صـورت کـې د دوی د کـار او مـشغوليت فکـر نـه شـي کـولای . دا د افغانـانو دنـده ده چـې لـه ورونـو سـره وروري او حـساب دواړو باندې پوه وي.

د اسـلام لـه اصـلي ماهيـت او عـالي تعليمـاتو څخـه د نـاخبرۍ لـه املـه د بـې دينـۍ ، افراطيـت، تفـريط، سـطحي ګرايـۍ، او خرافـاتو سـبب کيـږي، چې د پـوهنې پـه نـصابونو کـې د دينـي برخـو د زيـاتولو او غنـي کولـو لـه لارې بايـد د دې سـتونزې لارې ولټـول شـي. دينـي زده کـړې بايـد سـاده، جـامع او پـه دومره کچـه د تعليمـي موسـسو پـه نـصابونو کـې شـاملې شـي، چـې د دولـسم ټـولګي هـر فـارغ د ديـن لـه اساسـاتو پـه سمه توګـه خبر شـي ، او د قـرآن شـريف

(c) ketabton.com: The Digital Library

تفسیر او ترجمه او د حدیثونو یوه پوره برخه تر دولسم ټولګي بشپړه شي.

بله مسله چې افغان رهبران باید ورته ځیر وي، په ګاونډیو هیوادونو کې په دیني مدرسو کې د نظامي زده کړو روزنه ده. دا سمه ده چې هر مسلمان باید جهاد ته تیار وي، خو ښه ده چې زموږ دیني علما په داخل کې وروزل شي، ځکه تر اوسه لا هم ګاونډیان خپلې نظامي چارې د خپلو ملي پولو په حدودو کې د راز په توګه ساتي. د وسلې د استعمال انحصار باید یوازې له خپلو اکو او تاکل شوو دولتونو سره وي او افغان دولتونه باید د اسلامي ارزښتونو سره هیڅکله په ټکر کې نه وي.

د افغانستان دیني عالمان او دولتي او نادولتي اړونده اداري باید د شریعت په رڼا کې روښانه ستراتېژي جوړه کړي، چې د دیني او عصري په نوم د زده کړو او علومو په منځ کې درز او فاصله له منځه یوسي، ټولو افغانانو ته په دین کې د اړتیا وړ اندازې لومړنیو پوهنو د زده کړې زمینه جوړه کړي.

همدا راز په دیني ځانګو او نورو ساینسي ځانګو کې د تخصص لپاره دومره کادرونه وروزي، چې د ټولنې اړتیاوې پوره کړي او فرض عین او فرض کفایي دواړه مراعات شي.

د شمېر او اندازې او بېلابېلو رشتو په برخه کې د علمي کچې لپاره داسې دقیقه پلانګذاري پکار ده، چې د هیڅ برخې فارغ بې‌روزګارتیا او بې سرنوشتۍ له ستونزو سره مخ نه شي او د هغه ځه لپاره چې روزل شوي دي، هغه خدمت سر ته ورسوي، چې د هیواد د ترقۍ او ولس د سوکالۍ سره مرسته او په نتیجه کې د الله جل جلاله رضا تر لاسه کړي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايا مورږ د ښار او کلي توپير له منځه ورلای شو؟

په افغانستان کې په سياسي او ټولنيزو بدلونو، انقلابونو، جنګ- جګړو او دفاع کې لا هم د کلي رول تر ښار ډېر دی. يو علت يې ممکن دا وي، چې ښار لا ښاري اصول خپل کړي نه دي، چې د کلي مقابله وکړای شي او يا تر ډېر غوره ځان له کلي پردی نکړي او په ټکر کې ورسره را نه شي، له بلې خوا د کليو نفوس تر ښارونو څو چنده زيات دی او د کلي خلک د قومونو په تشکل کې د نظامي ټوليو او قطعاتو په شان منظم دي . په افغانستان کې د ۳۵۰۰۰ په خواوشا کې کلي دي، چې ځانګړې پاملرنې ته اړتيا لري.

په يوه بهرنۍ موسسه کې يوه تن د کارپوه په نوم کار کاوه، دی اصلاً يو مسلکي ځنګلوان و؛ خو دا يوه خبره يې د يوه کارپوه د خبرې په توګه ارزي چې ويل يې: مورږ لويد يځوالو دا يوه خبره ستاسو له اسلامي پوهانو نه زده کړې او د ښار او کلي توپير مو له منځه وړی دی. اوس زمورږ په هېواد کې د غره په يوه لوړه څوکه کې پراته کلي ته برېښنا، سرک او د خبرتياو، پوهاوي او اړيکو امکانات تللي دي. کلي مو هم روغتيايي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدمتونو، پاکو اوبو او د پوهنې امکاناتو ته لاسرسی لري او ښارونه مو هم؛ خو تاسو لا په داسې حال کې یاست، چې ښارونه مو هم بېوزله، وروسته پاتې او چټل دي؛ او هغه لږ څه چې ښارونه لري، په کليو کې هغه هم نشته. ستاسو په ښارونو کې وچ تقليد، فېشن او ظاهري ځلا و بل يو څه شته، د ښار خلک په دغو ظاهري شيانو کې ډوب شي، پاسته، نرم او ارام شي؛ نو د کليو شخ، شډل او کلک خلک، چې کله موقع پيدا کړي، ښارونه چور او تالان کړي او په دې غوبل کې لړزاند او کمزوري حکومتونه هم ونړېږي او يو څه روزل شوي کادرونه مو يا د مرګ او يا د پردېسۍ مسافر شي.

د وروستيو د ېرش کلنو جګړو د تحليل په اړه يوه افغان ليکوال او سياستپوه دې نتيجې ته رسېدلی و، چې دا جګړې هم د ښار او کلي له ټولنيز توپير څخه راولاړې شوې وې. دی وايي، چې د مرحوم اعليحضرت محمد ظاهر شاه په وخت کې به ښاري هلکانو له خپلو کليوالو ټولګيوالو سره په پوهنتون او ليليه ښوونځيو کې هيڅ ښه برخورد نه کاوه او "اطرافي" او "صحرايي" به يې ګڼل. ځانونه يې د امريکا او اروپا په سويه ګڼل. په کابل کې هغه وخت هم لکه اوس چې بوش مارکيټ دی، نکسن مارکيټ و او کابليو نجونو او هلکانو به پکې ليلامي امريکايي لباسونه اخيستل او په ډېر وياړ به يې اغوستل، او ځان به پرې له نورو لوړ ګاڼه.

کليوالو د دې په وړاندې دوه ډوله عکس العمل ښود: لومړی ډلې غوښتل، چې دوی هم عصري شي او دا موجود هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له منځه یوسي؛ نو یې په ځان کاني، سنګر، مورچل، جنګي، جدي، زړور، مبارز، اتل، څه او څه نومونه کېښودل او د هغه وخت د موجود نظام د چپه کېدو او د نوي عصري نظام د جوړېدو په تکل کې شول. بلې ډلې دا عکس العمل وښود، چې پخپلو کلکو اسلامي او کليوالو عنعنو پورې ونښلي او د ښار دا هر څه د کفر، بې دينۍ او الحاد په نوم رد کړي.

لومړۍ ډلې کليوالو د شاهي او جمهوري نظامونو تختې ونړولې خو ددې په ځای چې پوه شي، اصلي ځواک په کليو کې دی؛ نو بيا دوی ښاريان شوي و او د خپلو کليوالو سره په ټکر کې شول او د هغوی په وژلو او بمبارولو يې پيل کړی و.

په تېرو وختونو کې د ښار واکمنان لږ هوښيار وو، د کليو ملکان يې په لاس کې اخيستي او په هره دره کې يې يو سيد، روحاني او پير کېنولی و، چې زيږه، شډل او زړور کليوال يې په دې خبره غلي کول، چې پاچا د خدای سيوری او اطاعت يې واجب دی؛ خو چې ځوانو کليوالو د خپلو نورو کليوالو پر ضد، چې د دوی خلاف نظريه يې عملي کول غوښتل، جګړه پيل کړه؛ نو دوی بيا ددغو ملکانو، سيدانو او پيرانو نفوذ هم راکم او حتی پای ته ورساوه. په را وروستيو وختونو کې د کليو د محلي با نفوذه قوتونو په توازن کې بدلون راغی. د ډيورنډ کرښې د دواړو غاړو په ولسونو کې ځينې ځوانان په خليج کې له مزدورۍ راګرځي او تر ځايي ملکانو يې اقتصاد په چټک ډول اوچتېږي، حجره، ډېره، ميلمه، يار او دوست پيدا کوي او د پخواني مشر؛ مشرتوب چلنجوي. له مدرسو څخه نوي فارغ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي ځوانو مولویانو هم د جادویي مشرتابه خواص پیدا کړي او د نوو مشرانو په ډله کې راغلي دي. پخواني ملکان زیاتره ښارونو ته لېږدېدلي او اولادونه یې تعلیم یافته شوي او دا چې د کلیو د زیږه ژوند په نسبت یې د ښارونو د پاسته ژوند خواص خپل کړي دي، اوس عملاً د کلیو مشران نه دي. د جهاد پر مهال د مجاهدینو سرګروپان او قومانداانان هم د کلیو عملي مشران دي، او خبرې او نظر ته یې په درنه سترګه کتل کیږي.

نویو نفوذ ته رسېدلیو مشرانو زیاتره پخواني مشران یا په فزیکي او یا هم د نفوذ له مخې له منځه وړي او میدان یې ځانته خالي کړی دی.

د ښار او کلي جګړه لا روانه او تر منځ یې فاصله موجوده ده، تر څو چې دغه جګړه او فاصله موجوده وي، په دې هیواد کې د تمدن، ثبات او پرمختګ تمه نه ده پکار.

د انقلابي دورې په سیاستونو کې تر ۸۰٪ پورې مشران د کلیو هغه ځوانان دي، چې په ښارونو کې زیاتره په لیلیه ښوونځیو او مدرسو کې زده کړې کړې دي او مشرتوب یې نیولی دی.

کلیو او کلیوالو سیمو ته په سیاست او اقتصادي وده کې خاصه توجه پکار ده، چې د جامع پروګرامونو د جوړېدا او پلي کولو له لارې باید تر سره شي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نفوسو د بې کنټروله زياتېدو په وړاندې څه پلان لرو؟

افغانستان به په ۲۰۳۰ کال کې د اوسني نفوس دوه چنده (د ۵۰ میلیونو) شاوخوا کې نفوس ولري. د نفوسو د دغه زیاتوالي په وړاندې دقیقې پالیسیانې او علمي او عملي پروګرامونه پکار دي، چې د ولس او دولت په ګډه همکارۍ باید جوړ او پلي شي.

دوه نړیوالو موسسو د افغانستان د راتلونکي نفوس وړاند وینه کړې ده. د ملګرو ملتونو د نفوسو څانګه وايي چې افغانستان به په ۲۰۳۰ کې د ۵۰ میلیونه په شاوخوا کې نفوس ولري؛ خو د امریکا د متحده ایالاتو د نفوسو بیرو بیا وايي، چې دغه شمېره به د ۴۳ میلیونه په خوا وشا کې وي.

د ملګرو ملتونو د وړاندوینې اساس د هرې مور پر سر د اولاد زېږولو منځنۍ کچه ده چې په افغانستان کې ۲,۴ ده (یانې هره مور په منځني دول تر شپږو زیات ماشومان زېږوي)، خو د امریکا د نفوسو بیرو بیا د افغانسان د روغتیایي سروې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

رپوټ استناد کوي، چې دغه کچه پکې ۵,۷ ته راښکته شوې ده او ځکه بیرو خوشبینه ښکاري چې په افغانستان کې به د نفوسو هغه سرسام آور زیاتوالی چې په دې وروستیو لسو کلونو کې یې هیڅ بدلون نه کاوه، اوس کنټرول شي. د نفوسو بیرو خوشبینه ښکاري چې د افغان کورنیو سایز به کم او د نفوس وده به په نسبتاً ښه حالت کې شي.

ځینې مستقل شنونکي بیا د بیرو له تحلیل سره په دې دلیل موافق نه دي، چې پورته یاده شوې سروې یوازې په ارامو ولایتونو کې تر سره شوې او د نفوسو چټک زیاتوالی زیاتره په ناآرامو سیمو کې ډېر دی. خو که د نفوسو د بیرو وړاندوینه سمه هم وي، د افغانستان د نفوسو زیاتوالی ډېر زیات دی او له همدا اوسه د داسې پالیسیو او پروګرامونو جوړولو ته اړتیا ده، چې د دغه زیاتېدو چلنجونو ته ځواب ووایي.

اوس افغانستان د نړۍ د ډېرو وروسته پاتې هېوادونو په ډله کې دی او ۴۲٪ خلک یې د فقر تر لیکې لاندې ژوند کوي. افغانستان د مجموعي کورنیو تولیداتو (GDP) له نظره د نړۍ ۱۰۹ هیواد دی او د یو تن پر سر یې دغه کچه ۸۰۰ امریکایي ډالره ده، چې د نړۍ په ۱۹۵ هیوادونو کې ۱۸۴ مقام لري (د ۲۰۰۹ کال اټکل)

په هرو سلو زرو ښځو کې، چې زېږون کوي ۱۲۰۰ خپل خوږ ژوند له لاسه ورکوي او افغانستان په دې برخه کې په آسیا کې لومړۍ او په نړۍ کې دویم مقام لري او د ماشومانو او نویو زېږېدلیو ماشومانو د مړینو د کچې له مخې هم په لسو ډېرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستونځمنو هېوادونو کې حسابېږي.

د چاپېریال چټلي او د هوا ککړوالی یوه بله لویه ستونزه ده، چې افغانستان ورسره مخ دی او کابل د نړۍ کثیف ترین ښار بلل شوی دی.

افغانستان یو له هغو هېوادونو څخه دی، چې تر ټولو ځوان نفوس لري او ۲۸٪ وګړي یې ځوانان دي، چې ځانګړې چیلنجونه لري. د ۱۵ او ۲۹ کلونو تر منځ ځوانان د هیواد د ټول نفوس نیمایي (۵۰٪) جوړوي، چې دغه ځوانان کار او اشتغال غواړي او د نوو نېکمرغه کورنیو د تشکل هیلې لري. د امریکا په متحده ایالاتو کې دغه نسبت ۲۲٪ دی، خو هغه د ستر اقتصاد لرونکی هیواد هم دغه مسله یوه ستونزه ګڼي او د بیکارانو لښکرې یې هر خوا ګرځي، نو موږ به د دغو ځوانانو ستونزې څنګه حلوو. د بلې خوا په افغانستان کې منځنی عمر ۴۳ دي، چې دا یوه بله ستره ستونزه ده.

له بلې خوا په هیواد کې دولتي او نادولتي زیربناوې نړېدلې او یا ببخي خامې او کمزورې دي او اداري فساد یوه لویه رسوایي ده او ټول موږ ته اخطار راکوي، چې د نفوسو دغه زیاتوالي ته کافي تیاری نشته او د لویو ټولنیزو او ممکن سیاسي ګډوډیو د احتمال وړاندوینه ترې کېږي.

اوس موږ ۱۲۷۰۰ روغتیایي مرکزونه او پوستې لرو، چې د (۲۵ میلیونه) نفوس لپاره کافي نه دي؛ نو په ۲۰۳۰ کال کې د ۵۰ میلیونه کسانو لپاره باید کم تر کمه ۳۲۰۰۰ روغتیایي مرکزونه او پوستې ولرو، آیا موږ له خپلو عایدانو څخه دغه جوړولای شو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روغتیایي مرکز ډول	۲۰۰۹ (موجود)	د ۲۰۰۹ اړتیا	د ۲۰۳۰ اړتیا	کتنې
اساسي روغتیایي مرکز	۷۸۲	۹۳۸	۱۸۷۷	
جامع روغتیایي مرکز	۳۷۲	۴۴۶	۸۹۳	
د ولسوالۍ روغتیایي مرکز	۲۰	۷۲	۱۴۴	
ولایتي روغتون	۱۰	۱۲	۲۴	
د زون په کچه روغتون	۵	۶	۱۲	
روغتیایي پوسته	۱۱۴۷۰	۱۶۰۰۰	۳۲۰۰۰	
ټول	۱۲۶۹۹	۱۷۴۷۵	۳۴۹۵۰	

اوس ۲۵٪ افغانان پاکو او روغتیایي اوبو ته لاسرسی لري، په ۲۰۳۰ کال کې ۵۰ میلیونو ته موږ دغه اسانتیاوې څنګه برابرولای شو؟

موږ به په ۲۰۳۰ کال کې ۵۰ زره ښوونځیو، ۲۰۰ میلیونو کتابونو، اویو میلیون روزل شویو ښوونکیو او په زرګونو تخنیکي او مسلکي کادرونو ته اړتیا ولرو؛ چې زموږ ۲۵ میلیونه زده کوونکو ته تدریس وکړي. خو آیا موږ په راتلونکو شلو کلونو کې دغو مره ډېره تیاري کولای شو؟ همدا سږکال د ښوونځي د زده کوونکو په شمېر کې ۲۵۰۰۰۰ تنه زیات شول که خدای رحم وکړي او په افغانستان کې د ښوونځیو سوزول ودرېږي او د نا آرامو سیمو ماشومان هم ښوونځیو ته د تګ فرصت تر لاسه کړي، نو دا اړتیا به لا زیاته شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ۱۳۸۸ نه تر ۱۴۰۸ (۲۰۳۰) پورې د پوهنې د ارقامو بدلون:

کال	۱۳۸۸	۱۳۹۹	۱۴۰۸
زده کوونکي	۷ میلیونه	۱۴ میلیونه	۲۵ میلیونه
ښوونکي	۱۲۱۰۰۰	۴۸۲۰۰۰	یو میلیون
ښوونځي	۱۲۷۰۰	۲۳۵۰۰	۵۰ زره
کتابونه	۳۳ میلیونه	۱۵۵ میلیونه	۲۰۰ میلیونه

د نړۍ په نورمالو هیوادونو کې د هرو ۵۰ کسانو پر سر یو امنیتي کارکوونکي (عسکر، افسر) ته اړتیا ده، که څه هم زموږ جغرافیه او حالات تر دې زیاتو ته اړتیا لري، خو د همدغه معیار له مخې آیا موږ یو میلیون وسله وال ځواکونه ساتلی شو؟

فکر کېږي، چې دومره کمزوری هیواد، له داسې لړزانده اقتصادي- سیاسي نظام سره په هېڅ شان دغه ډول تیاری نشي نیولای. که څه هم دولتونه باید د ښارو ځمکو د آبادولو، د کار مېندنې د پروګرامونو د عملي کولو، د ښارونو او ښارګوټو د جوړولو، د تعلیم د با کیفیته کولو او نورو لارو دې مسلې ته تیار وای.

د نفوسو او پرمختیا د کارپوهانو په اند؛ د کورنۍ تنظیم هغه څه دي، چې ډېرو ستونزو ته ځواب ویلی شي. افغانستان هغه هیواد دی، چې د اولاد زېږونې اندازه (Fertility Rate) یې تر ټولو لوړه (۲،۴) ده. په تېرو کلونو کې په دې اندازه کې کوم پام وړ واضح بدلون نه دی راغلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنګله دېش د نړۍ هغه هېواد دی، چې دا کچه پکې تر ټولو لوړه وه؛ خو اوس يې د کورني تنظيم د بريالي پروګرام پر اساس دا کچه ۲,۴ ته راکوزه کړې ده؛ خو د هېواد د زېږمو په تناسب اوس هم د وګړيو ډېرښت ته ځواب نشي ويلای. ايران په اسلامي هيوادونو، زموږ په ګاونډيانو او مخ پر وده هيوادونو کې يو تر ټولو بريالی هيواد دی، چې د نفوسو د ډيرښت توازن پکې ډېر بريالی دی.

د نفوسو مسئله له پراختيا (انکشاف) سره نېغې اړيکې او بېلابېل بعدونه لري، او په افغانستان کې د نفوسو د ډيناميک په باب کره معلومات کم دي او يا نشته.

سمه سرشمېرنه، چې په افغانستان کې ورته شديده اړتيا ده، په يوې لانجمنې مسئلې اوښتې ده؛ ځکه تر نيمايي ډير هېواد کې نا امني ده او که ددغو سيمو د وګړيو سمه شمېرنه ونشي، د منابعو په وېش او سياسي نماينده ګۍ کې به د دوی په حق کې ستره بې عدالتي وشي، چې راتلونکيو لانجو او ستونزو ته به لار هواره کړي.

د ټولنې د بېلابېلو ګروپونو لپاره انکشافي پلانګذاري مهمه ده، ځوانان، ښځې، بېوزلان، معلولين، د شهداوو وارثين، د بېلابېلو مسلکونو کادرونه په يقيني ډول هله معلومولای او راتلونکي پلانونه ورته جوړولای شو، چې په اوس وخت کې سمه شمېرنه ولرو.

د کورني تنظيم يو پراخ ملي پروګرام پکار دی، چې دولتي او نادولتي ټولنې او ولس پکې لوی مسوولیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ديني علماوو رول په دې برخه کې حياتي او اساسي دی؛ ځکه دا موضوع مذهبي اړخ هم لري او د افغانستان د علماو فتواوې ډېرې ضرور دي. سره له دې، چې د مصر، هند، پاکستان او ايران علماوو په دې برخه کې روښانه فتواوې صادرې کړې دي او په افغانستان کې هم يو څه کار شوی دی؛ خو د نفوسو د متوازن ډېرښت او د کورنۍ پلان د يوه بريالي پروګرام د تطبيق لپاره په افغانستان کې د ديني علماوو ډېره کلکه همکاري او لارښوونه پکار ده او د دولت او ټولنې له خوا بايد چټک، بيړني او عملي ګامونه واخيستل شي.

داسې ښکاري چې افغان دولت لا هم د نفوسو په باب پاليسي نه لري. دا مهمه ده چې دولت دغسې پاليسي ولري، چې پکې د نفوسو د ډېرښت، بېلابېلو ډموګرافيکي ګروپونو، او د دوی هر يوه لپاره د ټولنيزې او اقتصادي ودې د پلانګذارۍ په باب فکر وشي.

همدا راز د دې فکر وشي، چې مور به په راتلونکو کلونو کې څومره د کار ځواک ته اړتيا ولرو، او څومره هيوادوال به مو نورو ملکونو ته په کار پسې سرګردانه کېږي.

✻✻✻

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا چټکې ښاري کېدنې ته تیاری لرو؟

د نړۍ نیم نفوس (۳،۳ بلیونه) وګړي اوس په ښارونو کې ژوند کوي، چې دا شمېره به په ۲۰۳۰ کال کې پېنځه میلیاردو ته ورسېږي. ښار ته د سېلاب په شان د خلکو بې کنټروله راتګ په شلمه پېړۍ کې اوج ته ورسېد او له ۲۲۰ نه ۲۸۰۰ میلیونو ته لوړ شو. په ۲۰۳۰ کال کې به د پرمختیایي هېوادونو د ښارونو نفوس د ټول ښاري نفوس ٪۸۰ برخه جوړوي.

په افغانستان کې خو لا ایله ٪۲۰ خلک په ښارونو کې اوسېږي؛ خو د مهاجرتونو او بېځایه کېدنو له امله خلکو ته اوس دا زمینه پیدا شوې ده، چې ښارونو ته راشي، چې کابل او ځینې نورو ښارونو ته د ګڼو خلکو د بې پلانه راتګ مسئله دا خبره ثبوتوي.

ښار ته راتګ خلکو ته هیله او امید ښکاري او ښار ته راتلونکي خلک دلته د ښه ژوند، کار، نېکمرغۍ او د اولادونو د زده کړې او کسب و کمال خوبونهویني.

دا رښتیا هم ده، چې ښار ته راتګ فرصتونو او امکاناتو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راتګ دی؛ خو که د پلان او منظمې ستراتیژۍ له مخې وي، او که نه وي؛ نو ډېرې سترې ستونزې او چیلنجونه ورسره یو ځای شته.

که څه هم دولتونه باید د غریبو خلکو د ښاري کېدو حق پایمال نکړي او په زور او غیر طبیعي ډول یې مخه ونه نیسي؛ خو د لاندې چیلنجونو بې پلانه پرېښودل د راتلونکو احتمالي فاجعو په وړاندې بې تفاوتي او حتی ګناه ده:

- د ښارونو موجوده ځمکه د نویو راتلونکو لپاره کمه او د تراکم، ازدحام او ګڼه ګوڼې سبب کېږي.

- د بې کورۍ ستونزه، چې د ښارونو یوه مزمنه ستونزه ده، له کلیو څخه د نوو خلکو د بې کنټروله راتګ له امله لا تشدېدږي.

- کار او اشتغال هغه مسئله ده، چې هم د ښار موجود خلک او هم نوي راغلي خلک به ورپسې لالهانده ګرځي.

- په مزدحمو، متراکمو او له ګڼې ګوڼې څه ډکو ښارونو کې ناروغتیاوې او بدمرغۍ زیاتېږي.

- تنګ ښارونه او ګڼ نفوس د بې نقشې او بې پلانه ابادیو سبب کېږي، چې لا ډېرو ستونزو ته لار اواروي.له خیرخانې کوتل نه نیولې تر خواجه رواش او له کمپنۍ نیولې تر سید نورمحمد شاه مېنې د کابل ښار په سمو او غرونو کې د بې نقشې کورونو جوړېدل د غسې یوه بده بېلګه ده، چې ۸۰٪ کابل ښار یې په بې نقشې ودانیو ډک کړی دی.

- د چاپېریال د چټلۍ او د هوا د ککړتیا سبب کېږي، چې د ناروغیو او ستونزو له زیاتوالي سره مرسته کوي.

- ټولو زړو او نویو ښاریانو ته د باکیفیته او ښو پوهنو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهارتونو زده کول یو له امکانه وتلی کار ګرځي.

- د ښځو او نرو په ټولنیزو اړیکو کې چټک بدلون هم د ټولنیزو بحرانونو او ټکرونو زمینه جوړولای شي.

- د وزګارتیا، غریبۍ او ناروغۍ له امله په اخلاقو او کلتور کې هم بحران او د معنویت سقوط منځته راځي او په ټولنه کې فقر، بېوزلي او نېستمني لا زیاتېږي او د هیلو او امیدونو په ډیوو پسې راغلي خلک د نهیلي او مایوسۍ له تیارو سره مخ کېږي.

افغانستان په ځانګړي ډول داسې هېواد دی، چې د وګړو ۲۸٪ یې ځوانان دي او ښارونه به یې هم د ځوانو وګړیو ځوان ښارونه وي. دا چې د ځوانانو د کار، پوهنې، روغتیا، ټولنیزو اړیکو، سلوک او روزنې مسایل ځانګړې توجه او پاملرنه غواړي؛ ددې لپاره زموږ مسوولیتونه لا پراخوي.

په افغانستان کې د چټکې ښارې کېدنې د بدیل په توګه د کوچنیو ښارګوټو جوړول ډېر ګټور او ضروري دي چې عملي هم دي او د تمدن او ثبات پر لور د ملت د تللو سره مرسته کوي. په دغو وړو ښارګوټو کې اوسېدونکې به له یوې خوا اساسي خدمتونو ته په اسانۍ لاسرسی ولري، له بلې خوا به یې له خپلو کلیوالو خپلوانو سره راشه درشه او اړیکې دوام وکړي، چې د دوی د اولادونو د تعلیم یافته کېدو په صورت کې به کلیوال هم وهڅېږي چې په ښارګوټو کې له خپلو خپلوانو سره په دې برخه کې مثبته سیالي وکړي. همدا راز دا به د کلیو د تولیداتو لپاره د لنډو بازارونو په رامنځته کولو کې مرسته وکړي. د ښارګوټو اوسېدونکو ته به معلومات او خبرتیاوې هم په اسانۍ رسېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې توګه به د هېواد دایمي ثبات سره مرسته وشي.

څومره چې فکر کېږي؛ افغانستان نه دې مسئلې ته په جدي نظر کتلي، نه يې ورته تياري نيولې او په داسې بې پلانۍ کې نه د دغو چيلنجونو د مقابلې توان لري.

په نورو هېوادونو کې دولتونه د ښاريتوب پروګرامونه د بېوزلۍ پای ته رسولو لپاره عملي کېږي او د ښارونو د منظمو پراخولو لپاره منظمې پاليسۍ جوړوي؛ خو زموږ د ښارونو پراختيا په داسې ډول روانه ده، چې د کابل ښکلی ښار اوس د ۸۰٪ بې نقشې ودانيو او د نفوس د انفجاري زياتوالي له امله د نړۍ کثيف ترين ښار شو، او متاسفانه د ښارونو چټلي يوه داسې لويه ستونزه ده چې د بشريت د راتلونکو تر ټول سترو ستونزو څخه ده وي.

د راتلونکو فاجعو مخنيوی په هغو پاليسيو، ستراتيژيو او تصاميمو پورې اړه لري، چې اوس بايد ونيول شي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې ملت جوړونه

ملت جوړونه یوه داسې مسله ده، چې ټول ورسره دلچسپي لري، خو په مفاهیمو او پوهېدو کې یې توپیرونه شته دي.

ملت یوې داسې ټولنې ته ویل کېږي چې اوسېدونکي یې د یوې ځانګړې جغرافیې دننه د یو واحد دولت تر کنټرول لاندې په یوه داسې سیاسي ټولنه کې ژوند کوي، چې په ګډو او زیان کې ګډ وي؛ او شریک ارزښتونه ولري او ویې وپالي. په ملت جوړونه کې دولتونه، ؛ ولسونه او خلک سره یو ځای کوي او په داسې ډول ترې یو ملت جوړوي، چې په اوږده موده کې ددغه هیواد د ثبات سبب شي. په ملت جوړونه کې ټولنیزه هماهنګي او اقتصادي وده ډېر مهم ګڼل کېږي.

پخوا یې د ملت متشکله عناصر یوه قومي او نژادي منشه، شریک مذهب، ګډه ژبه، شریک کلتور، واحده جغرافیه او شریک تاریخ ګڼل، چې دا **ټول په یو وخت کې** نه پخوا او نه اوس د نړۍ په ملتونو کې پیدا کېدای شي، خو هر یو یې تر یوه حده رول لري.

که دا ټول عناصر حتمي وي، نو ممکن په نړۍ کې ډېر کم ملتونه موجود وي. د نړۍ له نژدې ۲۰۰ هیوادونو په یو کې هم یوازې یو قام ژوند نه کوي،همدا راز په دغو ۲۰۰ هیوادونو کې یوازې ۱۳ هیوادونه دي، چې یوازې یوه ژبه پکې ویل کېږي او یوازې په یوه کوچني هیواد

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې چې یوه جزیره ده یوازې یو مذهب لري او په نورو ټولو هیوادونو کې تر یوه د زیاتو قومونو او ژبو خلک او د بېلابېلو مذهبونو پیروان ژوند کوي. کلتور، تاریخ او جغرافیه هم د تاریخ په اوږدو کې بدل شوي او حتمي نه ده چې یو ځوک پخوا په کومه جغرافیه کې اوسېدلی، نو اوس دې هم ضرور یو ځای شي، تاریخي پېښې هم بدلېدونکې دي، ځینې وختونه یوه تاریخي پېښه یوه ملت ته حماسه؛ خو عین پېښه ورته بل وخت عار ښکاري. له بلې خوا زیاتره هیوادونه د بېلابېلو کلتورونو له مجموعې نه جوړ شوي دي او کلتوري رنګارنګي د ملت جوړونې په وړاندې نه؛ بلکې په ګټه یې ده. له دې نه معلومېږي، چې د ملت جوړونې جوړونکي عناصر ثابت نه و او نه دي او د هر هیواد د ځانګړو شرایطو، جوړښتونو او مقتضیاتو سره سم ټاکل کېږي.

په یو ځانګړي عنصر پورې ډېر نښتل مشکل نه حلوي، بلکې لا یې زیاتوي. د ملت جوړونې اساسي عناصر اوس زیاتره دادي: یوه واحده جغرافیه کې یو واحد دولت، یوه راټولوونکې ملي عقیده یا ایډیالوژي، او ګډې اقتصادي ګټې.

افغانان ډېر مشترکات لري او باید د مشترکاتو په تقویه کولو پسې وګرځي او. د یو بریالي ملت-دولت (Nation-state) ټینګولو ته چې له پخوا جوړ دی؛ متې راونغاړي. موږ ګډ تاریخ لرو او له زرونو کلونو راهیسې زیاتره د ګډ سرنوشت خاوندان وو. طبیعي جغرافیه مو هم کله تر دې اوسنۍ پراخه او کله همدا ډول شوې، خو د زیاترو تاریخي افتخاراتو مرکز همدا سیمې وې، چې اوس د افغانستان په چوکاټ کې شاملې دي. په افغانستان کې د ورونو تر منځ ځینې ګیلې ګوذارې شته، چې دا طبیعي دي. باید دغو ټولو ته په پوره غور، سړه سینه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسولانه ډول غوره ونیول شي، او ورته عادلانه او معقولې د اواري لارې ولټول شي.

تر ټولو مهم عنصر چې موږ د یو واحد ملت په شان راټولوي، هغه د اسلام سپیڅلی دین دی، چې کابو ټول افغانان مسلمانان دي. ګډ کلتوري ارزښتونه هم د افغانانو تر منځ مشترک دي، ټول افغانان باناموسه، میلمه پال، د بیوزلو ملګري، زړور او قانع خلک دي. د ژبو رنګارنګي د بشري کلتورونو په باغ کې د ښکلو ګلانو شتوالی دی. مهاجرتونو او په نوو فرصتونو پسې د انسانانو د منډو ترړو په نتیجه کې دا ناممکنه شوې ده چې په یوه خاوره کې دې اوسیدونکي ټول د یوه قام غړي او یا یوې ژبې ویونکي واوسېږي. دا نه ضرور ده او نه ګټوره، چې قومي عنصر ته د تقدس په سترګه وکتل شي او د ځان د شریف او دبل د نه شریف ثابتولو ببولالې تودې شي. انسانان د پیدا ایښت له مخې ټول یوه منشه لري او زموږ په دین کې، خو موږ ټول له بابا آدم نه او بابا آدم له خاورو پیدا شوی دی. انسان ته کرامت ورکړل شوی او په دې کرامت کې کوم محدودیت نه دی ښودل شوی. هغه ښېله خبره ده چې د خدای په وړاندې غوره والی په تقوا کې دی. ددې خبرې ژور مفهوم هم دا راوځي چې د خدای له وېرې د هغه له بنده ګانو سره مینه او د هغوی خدمت وشي. د انساني کرامت عمومیت ته نور بشریت په شلمه پیړۍ کې ورسېد او ایله په ۱۹۴۵ کال کې د ملګرو ملتونو دبشر د حقوقو اعلامیې په لومړۍ ماده کې راغلل چې انسانان په شرافت او کرامت کې مساوي دي. زموږ معنوي ملت جوړونه د ملي هویت او ملي ایډیالوژۍ مسله ده. موږ باید د ملي هویت ټینګولو ته پام وکړو او د اسلام لوړ ارزښتونه، عالي میراثونه له خپلو تاریخي ویاړونو سره یوځای او خپل ملي هویت ژوندی وساتو او پیاوړی یې کړو. موږ ته ضرور ده چې د افغانستان او افغان په نوم ټینګ او راټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو او اسلام خپل معنوي هویت وګڼو. ځینې کسان د افغان هویت یوازې په پښتون پورې منحصروي، خو دا کسان یا د ناپوهۍ او یا د غرض له مخې دا کار کوي. د نړۍ په مخ ټول هیوادونه له یوه شي نه خپل نوم اخلي. د امریکا په باب یو نظر دادی چې د یو شخص له نوم نه اخیستل شوی دی او په دغو مره ګڼ نفوسه او ټولنیز ډول مغلق هیواد کې پرې توافق راغلی چې ملي هویت یې امریکایي شي، نو موږ څه ستونزه لرو؟.

موږ نه شو کولای تردې هویت ښه بدیل پیدا کړو چې نژدې سل فیصده خلک مو پرې موافق دي. خپل ملي اتلان باید ونمانځو، هر څوک ملي اتلان لري او نمانځي یې، که څه هم هغه نورو ته اتلان نه وي، خو لا هم بشریت د تکامل دې مرحلې ته نه دی رسېدلی، چې دغسې ویاړنې او نمانځنې ونه کړي. دا که سمبولیکې هم وي، خو ملت پرې روحیه اخلي او پرې راټولېږي. د ګډ کلتور مشترکات هم موږ ساتلی او ښه ځلولای شو.

موږ د ملي هویت د ټینګولو لپاره ضرورت لرو چې له نړۍ او خپلو ورونو ګاونډیانو سره هم ځینې پولې او حدود وټاکو او د خپل مستقل تشخص او پېژندنې سرحدونه ورسره معلوم کړو. زموږ ملي اتلان، تاریخي ویاړونه او ملي حماسې باید تر دوی توپیر ولري. دا سمه ده چې د سیمې او اسلامي نړۍ په کچه به د نورو هیوادونو سره هم زموږ ځینې مشترکات موجود وي، خو په دې کې به د حمزه شینواري دا وینا خپل لاربنود ګڼو چې که د هیوادونواو ملتونو د یووالي ځنځیر جوړېږي، نو باید زموږ کړۍ پکې معلومه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نورو څخه د پېژندلو یوه مسله ملي ټرمینالوژي هم کېدای شي. متاسفانه په افغانستان کې ملي ټرمینالوژي په رسمي ډول نه ده تعریف شوې، خو د ولس او خلکو په منځ کې ځینې کلیمې شته چې د هغوپر ځای نورې کارول خلک له حیرانتیا سره مخامخوي. دا یوازې ژبنۍ مسله نه ده، ملي هویت پورې هم اړه لري. که تاسو وګورئ، تجارتي کمپنۍ هم د خپلو تولیداتو لپاره ځانګړي نومونه ږدي او وایي چې ددوی تولید باید له نورو څخه توپیر شي. انګرېزان وایي موږ به له امریکایانو سره خپل هر څه شریک کړو، خو خپله انګلیسي به ورسره شریکه نه کړو، ددوی په انګلیسي کې ډېر لږ توپیر دی، خو دوی غواړي، خپل تشخص په ژبه کې هم وساتي. په افغانستان کې یو حساسیت داسې ښودل کېږي، چې ګویا د یوې ژبې ویونکي د خپلې ژبې د برترۍ لپاره دا مسله راولاړوي، خو بنیادي ورانديز دادی، چې ملي ټرمینالوژي کې دې د هرې افغاني ژبې (کم تر کمه د پښتو او افغاني دري) کلیمې وي، خو چې د ګاونډیانو سره پرې زموږ مستقله پېژندنه وشي. په افراطي ډول ایراني او نورې کلیمې رااخیستل زموږ لپاره کومه ګټه نه لري، خو هویت مو لړزانده کوي.

د ملي وحدت جوړول د عملي برخې بېلابېلو پوهانو په مختلفو ډولونو څېړلي دي او لاندې عناصر ورته لازم ګڼي، لکه:

- د خود ارادیت لرونکي یو موثر دولت جوړول.
- د ملي حالاتو او کلتور سره سم د یو خوځند او فعال اقتصاد رغول.
- د سختو ټولنیزو ستونزو حلول.
- د نورو دولتونو سره د راشه درشې په چوکاټ کې خپل هدفونه لاس ته راوړل.
- د چاپیریال او طبیعي زیرمو ښه کنټرول.
- د کلتور د دوام او بدلون تر منځ د توازن ساتل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټر اشرف غني په خپل کتاب (د عادلانه نظام لار) کې په افغانستان کې د ملي هویت او ملت جوړونې پر مخ کې پرتې ستونزې په دې ډول په نښه کړې دي: ۱). مهاجرت، ۲). محرومیت، ۳). ژبنۍ ستونزې، ۴). قومي سیاست، ۵). د قانون نشتوالی، ۶). د سیاسي احزابو نشتوالی او ۷). بې روزګاره ځوانان، او د ملت جوړولو لپاره یې لاندې چوکاټ وړاندې کړی، چې په نهو ستنو ولاړ وي: ۱). اسلام، ۲). اغېزمن دولت، ۳). د پوهنې بنسټي کول، ۴). اغېزمن نړیوال روابط، ۵). نړیوالې اقتصادي مرستې، ۶). بشري پانګه، ۷). مارکیټ جوړونه، ۸). سیمه ییزه همکاري او ۹). دسیمه ییزې همکارۍ پیش شرط، چې هماغه اغېزمن دولت دی.

ملت جوړونه له بهره بریالۍ نه وي او که څوک یې تجربه هم کړي، نو تعهد، دوام، د مرستو تضمین او قانونیت یې تل تر پوښتنې لاندې راځي. ملت جوړونه باید له داخلي نوښتونو نه سرچینه واخلي او د ملت خلک پخپله پخپلو کې د اړیکو په توازن، د منابعو په عادلانه وېش، د سیاسي نمایندګۍ په عدالت او د ملي هویت په اصلي مفاهیمو توافق ته ورسېږي.

د امریکا د متحده ایالاتو مرستیال ولسمشر او د هغه وخت سناټور جوبایډن وړاندیز کړی و؛ چې د افغانستان او ګاونډیانو په اقتصادي او ټولنیزو اړیکو کې دې بدلون راشي او د افغانستان د بیا آبادۍ لپاره دې د اروپا دبیا آبادۍ (مارشال پلان) ته ورته یو پلان جوړ او عملي شي او په دې هیواد کې دې ملت جوړونه وشي، خو نورو امریکایانو ورته ویل چې افغانانو له روسانو سره جهاد د دې لپاره نه کاوه چې ازاد مارکیټ، دموکراسۍ، لیبرالیزم او مډرنیزم ته لار اواره کړي، چې د بایډن او لویدیځ لپاره د ملت جوړونې اصلي هدفونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانان د بهرنیانو مرستو ته اړ دي، خو د ملت جوړولو فرموله باید پخپله جوړه کړي. زموږ ملت جوړونه باید افغاني او اسلامي وي او اساسي چوکاټ يې زموږ له خپلو فکرونو او مغزونو راوتو کېږي.

تر جګړې وروسته هیوادونو کې د ملت جوړونې په پروسه کې د باکیفیته پوهنې او صنعتي علومو رواجول دوه برخې دي، چې ملت جوړونه چټکوي، دې تجربې په جاپان او جرمني کې بری ښودلی دی. البته د جاپان او جرمني په پېښو کې د دوی ایډیالوژیو هم ماته خوړلې وه، خو په افغانستان کې د دولت مخالفین اوس هم ځان د غازي یا شهید په نامه یادوي، چې د دوی د موجودیت واقعیت په پام کې نیول پکار دي. د ملت جوړولو لپاره د ملي اردو او ملي پوځ لرل حتمي دي، **خو څوک به دې پوځ ته انګېزه ورکړي او کوم پوځ چې د جګړې او دفاع لپاره انګېزه ونه لري، د یو ملت او هېواد ساتنه نه شي کولای،** او ملت جوړونه هم ټکنی کوي.

اوس د پخوانیو تنګو چوکاټونو پر ځای ملت- دولتونه جوړېږي او هغه ملتونه پیاوړي وي، چې ټولنیزې- اقتصادي زېربناوې يې پیاوړې وي.

افغانان کولای شي په ډېرو اساسي مشترکاتو راټول او خپل ملي هویت پیاوړی او د ملت جوړولو پروسه چټکه کړي. لوی مشترکات په دې ډول دي:

۱ - **اسلام:** تر ټولو پیاوړی فکتور دی، چې له بادغیسه تر کونړه او له بدخشانه تر هلمنده ټول افغانان د وروري په یوه ټینګ مزي تړي. نژدې ټول افغانان مسلمانان دي او اسلام د اعتدال، زغم او پوهاوي، مرستې، تعاون او مرستې د پیاوړیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنسټونو پر اساس دغه ملت واحد ساتلی شي.

۲ - ګډ تاریخ او ګډه جغرافیه: نن دفعتاً افغانستان ګڼ قومیز نشو. له زرګونو کلونو را په دېخوا مونږ په دې خاوره کې اوسېږو او په ګډه مو د خوښۍ او ستونزو وختونه سره تېر کړي دي. وروستیو مهاجرتونو وښودله، چې هر افغان تر بل هر ځای په خپل کور افغانستان کې ډېر واکدار، باعزته او کوربه دی او هېڅکله په ګاونډیو، تش په نامه ورونو او د نورو نړۍ په "بشردوستو" هېوادونو کې کوربه نه دی.

۳ - ټولنیز عدالت: د ټولنیز عدالت تامین هغه اوبه دي، چې د ملت باغ خړوبوي او د بوټو اومیوو د ودې او پیاوړتیا سبب کېږي یې. که د انکشافي منابعو په وېش کې د مساوات او عدالت مراعات وشي او په سیاسي نمایندګۍ کې د هر افغان مساوي حق تضمین او عملي شي، د ملي هویت او ملت جوړونې یون غښتلی او چټکوي.

۴ - فرصتونه: هر افغان ته باید د مساوي فرصتونو داسې زمینې جوړې شي، چې ځان د افغانستان اصلي، حقیقي او د مساوي حقوقو او مساوي وجایبو او مکلفیتونو لرونکی غړی وګڼي؛ او په دې ډاډه کړای شي، چې له یو عادي پوست نه تر ولسمشر کېدو پورې هر مقام ته د رسېدو معقولې او قانوني لارې ورته خلاصې دي. هر افغان ته باید خپل وروستني پوټېشنل ته د رسېدو زمینې خلاصې پرېښودل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ - متــوازن انکــشاف او د اقتــصادي ودې زمینـــې: سیمې او ولایتونـه دې داسې ګروپ بنـدي شـي، چـې مـستحق تـرین، مـستحق او نسبتاً پـر مختللـي معلوم شـي او تـر هغـه وروسـته دې انکشافي پلانونـه پـه دې ډول جـوړ شـي، چـې د لومړیتوبونـو تـر ټـاکلو او تـر ټولـو مـستحق تـه تـر ټولـو لـومړۍ اصـل پـه پـام کـې ونیـول شـي. همدا راز پـه هـر کـار کـې باید د ملت عمومي مصلحت او عمومي ملي پراختیا په نظر کې وي.

۶ - کلتوري وده او پوهنه: د ټولو ژبو معقولې، متوازنې او عملي ودې ته دې پام وشي. ټولې دې د افغان ګډ کلتوري میراث او د ټول بشریت د کلتوري پانګې د یوې برخې په توګه درنې وګڼل شي. د ټولو افغانانو مثبت رواجونه دې تقویه او له منفي هغو سره دې مبارزه وشي. ښوونه او روزنه دې عامه، با کیفیته او حاصل ناکه شي او په افغان نسلونو کې دې ملي هویت، د ملت له لوړو ګټو سره مینه، د تاریخي ویاړونو او تاریخي اتلانو درناوی، د ټول بشریت پر وړاندې مسوولیت او د زغم او پوهاوي فرهنګ او د اسلام او مسلمانانو پر وړاندې د همدردۍ او وروروۍ فرهنګ وروزي. که هر افغان په دې هېواد کې ځان د مساوي حیثیت، مساوي حقوقو خاوند وګڼي او پوه شي، چې تر ټولو لوړ مقام او خپل وروستني پوټینشل ته رسېږي؛ نو خپل ملي وجایب او مسوولیتونه به درک او د ملي هویت او ملت جوړونې پروسه به ګړندۍ او پیاوړې شي . د ګډ ملي فرهنګ د تقویې لپاره یوه جامع ستراتیژي پکار ده، چې واحد تعلیمي سیستم پکې ډېر مهم رول لوبولای شي.

۷. ګډ کلتور : افغانان زیات کلتوري ارزښتونه لري، چې دغه ارزښتونه له شمال نه تر جنوبه او له ختیځ نه تر لویدیځه یو شان پالل کېږي او مراعاتېږي.

لنډیز:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ د ملت جوړونې پخواني مفهوم اوس تغير ميندلى او د وينې، ژبې، دولت او خاورې يا جغرافيې ټول عناصر په يو ځل په ځان کې نه شي راټولولای.

۲. اوس ملت د ولسونو هغې کتلې ته وايي چې په يوه سياسي جغرافيه کې د يوه واحد دولت تر سيوري لاندې په خوښه او رضا د ټولنيزو قرادادونو په چوکات کې په يوه سياسي ټولنه کې ژوند تېروي، مساوي فرصتونه ورته برابر او مساوي مسوليتونه ولري.

۳. دا ممکنه نه ده چې د يو هيواد ټول وګړي همدا اوس په فزيکي ډول د يو مور و پلار اولاد شي، خو په معنوي ډول ټول انسانان سره ورونه کېدای شي او ځکه د انساني ورورولۍ خبرې په غوږونو ډېرې خوږې لګي او بايد زموږ د ژبې لومړنۍ خبرې وي.

۴. د نړۍ نژدې ټول ملتونه له متعددو نژادي منشولرونکې، د بېلابېلو مذهبونو له پيروانو او د بېلابېلو ژبو له ويونکو جوړ شوي او داسې ملتونه به په استثنايي ډول کم او يا هيڅ نه وي چې يوه نژادي منشه، يو مذهب او يوه ژبه ولري، خو دا واقعيت تر اوسه په بشريت حاکم دی چې لا هم د انسانانو د افرادو، ټولنيزو ګروپونو او سيمو تر منځ د انکشافي منابعو او سياسي واک په وېش کې ځينې بې عدالتۍ رامنځته کېږي او دا بايد اصلاح شي.

۵. انساني نسل لا تر اوسه د تکامل دې مرحلې ته نه دی رسېدلی چې ملي او جغرافيوي پولې په پام کې ونه نيسي، څو د نړۍ د هر ګوټ انسانان په آزاد ډول هر ځای او هر هيواد ته لاړ شي او د ښه ژوند فرصتونه ولټوي. نو ځکه لا تر اوسه ملي پولې، ملي ګټې، ملي هويت، ملي حاکميت او ملي ټړونونه موجود دي او انسانان يې په جدي ډول په پام کې نيسي.

۶. افغانان د يو ملت په توګه د ګډ ژوند لپاره کافي مشترکات لري، چې بايد دغه مشترکات پياوړي او د افتراق او نفاق سببونه تشخيص او ځېلې يې وچې کړي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

جان هیپلر

له تشدد نه ډکې لانجې، د لانجو مخنیوی او ملت جوړونه

ژباړه، لنډون او تعدیل

د شرق او غرب تر منځ تر سړې جګړې وروسته ډیرې سختې سیمه ایزې لانجې را منځته شوې، چې له پخواني شوروي څخه آزادو شوي او ځینې نورو هیوادونه پکې راښکیل شول په دې لړ کې د عراق، کوسووا، سومالیا، بوسنیا، روندا، بروندي، کانګو، سوډان، یوګوسلاویا، لیبریا او نوروهیوادنو لانجې یادولای شو. افغانستان هم یو له دغو هیوادونو څخه دی، چې اساسا د افغانسان جګړه د شرق بلاک د له منځه وړلو سبب شوه. په زیاتره هیوادونو کې تر جګړې وروسته دغو ستونزو ورو ورو داخلي فکتورونه هم ومیندل او د کلتورونو او تمدنونو د ټکر په ځای پکې قومي او سیمه ایز فکتورونه او د ناکامو دولتونو رول مهم شول. همدا سبب شو چې ملت جوړونه ضروري وبلل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نوییمو کلونو کې ملت جوړونې هم په علمي او هم سیاسي محافلو کې منبښت پیدا کړ، او د دولتونو د پاشلو او ټولنو د ټوټه کیدلو د مخنیوي لپاره لازمه وګڼل شوه، ځکه دغه دوامداره او نه حلیدونکې لانجې، د اقتصاد او بنسټونو د ویجاړتیا، سیمه ایزې بې ثباتۍ او حتی نړیوالو زیانونو سبب کیدای شي. ملت جوړونه د نظامي حل د بنه بدیل په توګه په ځانګړي ډول تر لانجو وروسته ملکونو کې یوه شدیده اړتیا ده، چې ثبات او انکشاف ته لار هواروي.

ملت جوړونه په هر صورت نه آسانه ده او نه بې له ستونزو. له بهر نه د نورو لپاره ملت جوړونه زیاتره له بیلابیلو نتیجو سره مله او زیاتره نهیلي کوونکي وي. په بهرنیو لوبغاړو تل شک موجود وي چې څومره ژمن دي، څومره موده پاتې کیږي، او څومره منابع اړو هیوادونو ته ورکولای شي؟ بهرنۍ ملت جوړونه زیاتره بهرني لوبغاړي په کورنیو لانجو کې ښکیلوي، او د قانونیت ستونزه هم راولاړوي.

د ملت جوړونې زوړ مفهوم زیاتره د قوم پر بنسټ ملت جوړونه ده، چې دا مفهوم کله را څرګند او کله پټیږي. په ۱۹۵۰ او ۱۹۶۰ مو کلونو کې د ملت جوړونې مسله د بهرنۍ پالیسۍ جوړولو او انکشاف لپاره یو مهم مفهوم و، او د مډرنیزم او موډ وفیشن یو لغت و، مخ پر ودې هیوادونو ته یې له قبیلویت او دودیزوالۍ څخه د لویدیځ د ماډل پرلور د تللو هیله ورکوله، چې عنعنوي ټولنې به په ملت-دولت بدلې شي.

نشنلیټي او ملت-دولت بنسټیزې کته ګورۍ وې چې په دغو کلونو کې اقتصادي او سیاسي انکشاف یوازې په همدې حالت کې ښه ګڼل کیده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملت جوړونه او اقتصادي انکشاف غبر ګوني هدفونه دي، چې ډيرې دندې، ستونزې او چلنجونه يې يو شان دي اود پاليسو او کړنو يوه هماهنګي غواړي.

اقتصادي انکشاف معمولا د بازار او مارکيټ اقتصاد ته، او سياسي انکشاف ملت جوړونې (ملت-دولت) ته ويل کيږي، چې د دواړو مجوعه مډرنيزاشن جوړوي.

د اټول مفاهيم دريمې نړۍ ته د اروپا د تجربو وړل دي، خو غربي ملت جوړونې هم کله کله د شرق نه ځينې شيان اخستي دي. ملت جوړونه د ۵۰ مو کلونو کې د سوسياليزم په وړاندې د اروپا يو دفاعي سيستم او همدا راز د ليبراليزم پر ضد يو حرکت و.

۳۰ کاله مخکې ملت جوړونه يوه تر استعمار وروسته پديده وه چې نوو ازادو شوو ملکونو د ډيرو پرمختللو ملتونو د موسساتو، زيربناو، اقتصاد، او ټولنيز نظم د راخپلولو يو د ډيرې زياتي ليوالتيا پروګرام په توګه ګڼله او ستراټيژيک او مسابقوي شي و، چې کله کله د امريکا او شوروي تر منځ د سوړ جنګ يوه برخه وه.

ملت جوړونه د ټولنيز-سياسي انکشاف يوه پروسه ده، چې معمولا په اوږده موده کې رامنځ ته کيږي، پخپلو کې په سستو مزو تړلې ټولنې سره ټينګوي، او يوه شريکه ټولنه (ملت-دولت) جوړوي، چې دا ټولنه سياسي، اقتصادي او کلتوري تحرکات را منځته کوي. دا ګرانه ده چې دغسې ملت جوړونه پخپله جوړه شي، او کيداى شي ډير متفاوت ابعاد لکه اقتصادي ادغام، کلتوري ادغام، سياسي تمرکز، بيروکراتيک کنټرول، د نظامي چارو واحده سوق و اداره، د ګډو ګټو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مفهوم ایجاد، ډموکراتیزایشن، او د ګډ سیټیزنشیپ ایجاداو د اتنیک ټکر مخنیوی په ځان کې راونغاړي.

هم په اروپا او هم په دریمه نړۍ کې د ملت جوړونې سوله ایزې او خونړي پروسې دواړه تجربه شوې دي. په دې پروسو کې اقتصادي، سیاسي، او کلتوري انکشاف یو ځای کیږي، او په مشکله ممکنه ده، چې د انفرادي لوبغاړو له لوري د ستراټیژیکو پریکړواو فعال سیاست د یو ځای کولو له لارې له هر څه نه د ځان لپاره کار واخلي.

ملت جوړونه کیدای شي یو سیاسي هدف او یا د سیاسي هدف لپاره یوه ستراتیژي وي. چې داخلي یا بهرني لوبغاړي غواړي چې د یو ملت-دولت تر سیوري لاندې یو سیاسي او ټولنیز سیستم را منځته کړي، چې د دوی ګټې وساتي او د پخوانیو لارو چارو نه ډیر موثر او فعال وي، چې خپل قوت پرې زیات او مخالفین پرې کمزوري کړي.

د ملت جوړونې اجزا:

د بریالي ملت جوړونې اجزا په زیاتره حالاتو کې یو له بل سره اړیکې لري: وحدت راوړونکې او هڅونکې مفکوره او عقیده، د ټولنې ادغام او د دولت موثره دستګاه.

یوه وحدت راوړونکې عقیده په ښه ډول ټولنې یوه له بلې سره مدغموي، چې د سیاسي او ټولنیز تحرک سبب کیږي. نشنلیزم چې د قام پر بنسټ د ملتونو د جوړولو مسله تر نظر لاندې لري، له نورو قامونو او ملتونو نه ملت بیلوي، چې دا یوه زړه مفکوزه ده او تر څو چې جلا قامي هویتونه او د جلا هویتونو دعوې موجودې وي، ددې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مانا لري، چې یا ملت نه دی جوړ شوی او یا یې جوړښت بیرته وران او زیانمن شوی دی.

د ملت جوړولو یو مهم جز د یوې فعالې حکومتي دستګاه موجودیت دی، چې په سم ډول خپله خاوره کنترول کړي. ددې لومړنی شرط دادی چې وښایي؛ ټولنې په یوه سیاسي ټولنه کې شاملې دي چې په دې حال کې دولت د یوې سیاسي ادارې په شکل را منځته کیږي، چې کولای شي موثر کار وکړي او له خپلو وړتیاوو خبر وي. دولت جوړول د ملت جوړولو اساسي کلي ده، چې د عملي وړتیاوو یوه محدوده یا range ولري، لکه د دولتي دستګاه لپاره مالي سیستم جوړول، د منظم امنیتي او قانوني سیستم شته والی، او یوه اداري فعاله دستګاه چې د هیواد په هره برخه کې موثره او منل شوی وي. دولت وفادار پرسونل ته اړتیا لري، چې د ابتدایي ټولنو، قامونو، او مذهبي ګروپونو له مخې نه پیژندل کیږي، بلکې د دولت او ملت له نوم نه ځان معرفي کوي. دولتي دستګاه باید د هیواد په ټوله برخه کې د قوې د استعمال انحصار په لاس کې ولري چې د اوږدې مودې لپاره بریالی وي.

بریالی ملت جوړونه د درې پخپلو کې پیچلو برخو له مثلث نه جوړه شوی ده: دولت جوړونه، ټولنیز یو ځای کیدل او عقیدوي قانونیت. ځینې برخې، لکه زیربنا نسبتا په اسانۍ سره له بهر نه راتلای شي، خو نورې یې ډیرې ګرانې او حتی ناممکنې دي، چې له بهر نه راوړل شي، لکه په ځانګړې ډول د عقیدو په برخه کې. بهرني لوبغاړي ملت جوړونه اسانولی یا ګرانولی شي، خو په مطلق ډول یې نه مخه نیولای شي او نه یې پوره راواردولای شي. په دې برخه کې داخلي فکتور اساسي دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملت

ملت جوړونه او ټولنيزه هځونه

د ملت جوړونې اساسي اجزا ملت-دولت، د ټولنيزې هځونې ډېره لوړه پيمانه او سياسي ادغام دي. دولت د ارزښت له مخې د ملت جوړونې مرکزي ټکی نه دی، خو يو مهمترين جز يې ضرور دی، چې د نورو برخو د خوځښت لپاره هم مهم دی. د جرمني رومانتيسزم له زمانې را پديخوا چې ويل به يې ملت له پخوا موجود وي او بايد موجود وي، خو يوازې دولت دې جوړ شي، د مقابل لوري په نظر په زياتره برخو کې يوه پيچلې او حتی د دغې نظريې په ضد نظريه راوتې ده. حتمي نه ده چې ملت دې له لومړي سره موجود وي، بلکې د نورو ډېرو ټولنيزو پديدو په شان په ګرانه او ناهمګونه پروسه کې را جوړېږي او شکل نيسي. په زياتره حالاتو کې دولتونه موجود وي، خو اتباع يې د ملت په يوه واحد لوښي کې نه وي حل شوي، دا خبره حتی په اروپايي هيوادونو لکه فرانسه او انګلستان کې هم دغسې وه، چې ملت دا اوږدو تاريخي پروسو په نتيجه کې له بيلابيلو ټولنيزو ګروپونو نه په دې ډول جوړ شو چې محلي قوتونه يې کم کړل، قوانين، لوايح او ټولنيزې اړيکې يې ښې تنظيم کړې، يو واحد کال يې غوره کړ، د مذهبي اتحاد پر لوړ لاړل، ښوونه يې واحده او عامه کړه او شريک پوځ يې رامنځته کړ. پخوانۍ پادشاهۍ هم زياتره د قوم او ژبې پر بنسټ نه وې، بلکې زياتره پکې مذهبي او نظامي اړخونه پياوړي وو.

په زياترو ګڼ قومي ملتونو کې ملت جوړونه او ټولنيز ادغام دولتونو پخپله پيل کړی دی . او ځينې ميتودونه يې کارولي دي، لکه په اقتصادي برخو کې د موادو، پيسو، کار ګمارنې، عامه خدماتو او اقتصادي پروژو تطبيق، په کلتوري برخه کې د ژبې مسله، د مذهب په باب پاليسۍ او د پوهنيز سيستم اصلاح، د نظامي قواوو تنظيم او د خارجي پاليسيو متوازن کول پکې شامل وو. زياتر د ملت جوړونې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروسې له پاسه نه لاندې خوا ته د دولتونو له خوا عملي کیږي، خو بریالۍ یې هغه دي چې د ټولنې له منځه راولاړې شي. خو د ټولنو خوځښت پکې په هر حال کې ضرور دی.

په ملت جوړونه کې د یوڅو محدودو کسانو پر ځای د ټولنې ډیر زیات کسان په سیاست کې شاملیږي او قدرت او سیاست د یو څو کسانو او کورنیو له انحصاره وځي. خو کله کله د ملت په نوم له قدرت نه ناوړه ګټه هم اخستل کیږي او تر فیوډالیزم هم ډیر استثمار رامنځ ته کوي. ملت جوړونه د ولسواکۍ پر لور یو ګام دی. په ملت جوړونه کې د ملت ټولو غړو ته د سیاسي موجوداتو په سترګه کتل کیږي، دولسونو او دولت تر منځ د لا ښو اړیکو لپاره د سواد کچه او د رسنیو فعالیت ډیره مهمه برخه لري.

په هغو ټولنو کې چې د ژبو، اتنیکي ګروپونو او مذهبونو تنوع وي، نو د واحد سیټیزنشیپ لپاره د ټولنیز عدالت اصل مهم دی. د سیاست د قومي کولو، ژبې ته د تفوق د هڅو او د ځانګړي مذهبي ګروپ برتري ستونزه نه حلوي، بلکې پر ځای یې د واحد تابعیت، ټولنیز عدالت او د منابعو او خدماتو عادلانه وېش مرسته کوي، چې یو واحد او پیاوړی ملت جوړ کړي.

د ملت جوړولو هره پروسه زاړه ټولنیز او سیاسي سیستمونه په نوو بدلوي یا یې اصلاح کوي، او ځکه د واک له نوي ویش سره ملګری وي. ملت جوړونه په سیاسي، اقتصادي او کلتوري برخو کې ځینې بایلونکي او ګټونکي لري، چې معمولا هغه کسان چې پخوا یې اضافي امتیازونه لرل او اوس د ټولنیز عدالت د ایجاباتو له مخې هغو ته دوام نه شي ورکولای، ورسره مخالفت کوي.
د سیمه ایزو واکدارانو مسله یوه ستره ستونزه ده. که دوی د سیمه ایزو قواوو په تشکیل کې داسې ځای کړل شي چې عمومي هیوادنیو ګټو ته وفادار شي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښه ده، خو که د قام او مذهب پر بنسټ د نازغمې پر لور کار ته دوام ورکړي، نو د ملت جوړونې په وړاندې د سیاسي، اقتصادي او کلتوري ستونزو سربیره نورې ستونزې هم زیږوي.

ملت جوړونه د لانجو د مخنیوي، او د ستونزو په حل کې تر ځگړو وروسته پالیسو لپاره ضرور ګڼل کیږي، خوعمومي میکانیزم، تجربې، او ستونزې یې باید په پام کې ونیول شي. دا ښکاره ده چې فعال، موثر او باثباته ملت-دولت تر بې ثباته، شړېدلې او ناکام دولت نه خپلو خلکو ته ښه امنیت او خدمتونه او د ټولنیزې او اقتصادي ودې زمینې برابرولای شي. دا کوم له بهر نه د جوړ شوي فرمول په توګه د هر ځای او هر ملت لپاره یو شان نه شي کیدای، بلکې باید سیمه ایز او د هر ملک ځانګړې شرایط پکې په پام کې ونیول شي.

ملت جوړونه د ملي اردو او پوځ له جوړولو پرته ګرانه ده، دا د سوله ساتنې د ماموریت په شان کومه ساده خبره نه ده، بلکې د ټولنې د خورو ورو شوو ګروپونو بیرته رایوځای کول او په شریکو ارزښتونو او ارمانونو یې راټولول او راضي کول او بیا ددوی د سر، مال او ناموس د ساتلو ډاډ ورکول دي.

له بهر نه ملت جوړونه کیدای شي د امپریالستي پلانونو برخه او رنګین دامونه وي، باید له داخل نه د ملت د باخبره قشرونو او د ټولنې د فعالو ګروپونو او وګړو د کار او زیار له لارې د یو فعال او قانونمند دولت په چوکاټ کې یوه عادلانه ټولنه جوړه شي، چې ملت جوړونه یوه ملي، داخلي او ازاده پروسه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا دلته د حکومت یوازې یوماډل بریالی دی؟

د بېلابېلو **وسله والو** قوتونو تر منځ دایمي جوړښت او روغه او ایتلاف منځته نه راځي.

د افغانستان د تاریخ په زیاترو برخو کې، چې ولس د بهرنیو یرغلګرو پر ضد جنګېدلی، د یرغلګرو تر ماتې وروسته یو نظامي قوت پر نورو د غلبې له لارې سوله او ټیکاو منځته راوړی او که نه نو په هېواد کې کورنیو جګړو دوام کړی دی. د انګرېزانو تر دویم یرغل وروسته امیر عبدالرحمن سره له دې، چې نیم افغانستان یې له ځان سره ونشو ساتلای؛ خو په پاتې افغانستان کې یې ثبات او سوله ټینګ کړل او د "پولادي امیر" لقب یې وګاټه.

ده به ویل، چې دا ملت زمریان دي او پاچا یې باید تر زمریانو زړور وي.

.هغه د انګرېز پر ضد د جهاد زیاتره مشران یا د تورې په زور او یا د سیاست له لارې له صحنې لیرې کړل؛ ټول یې وپوهول، چې په ځنګل کې یو زمری ځایېږي او په حکومت کې یو امیر. کله، چې یو امیر وي نو پاتې نور ټول باید رعیت او تابع شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله، چې به ترې پوښتنه وشوه، چې تا خو د جهاد ټول ملګري له منځه یووړل، د ده ځواب داو، چې دا زه له منځه نه ورم؛ نظام یې له منځه وړي. نظام څرخ دی او اوچت سرونه پرېکوي، ټول دې سرونه ښکته او رعیت دې شي، که نه وي د نظام له څرخ سره مخامخېږي. هغه داسې رعب واچاوه، چې د کلکې ارادې لرونکې خپل وفادار ملګري یې هم په کراره پرېښبودل. ده په دې توګه محلي ځواکونه او بې مسوولیته غله او ډاکوان کرار په ځای کېنول.

نادرشاه او سردار هاشم خان که څه هم له وسله والو قوتونو سره په ایتلاف کې نه و راغلي؛ خو د امان الله خان په وخت کې نفوذ ته رسېدلي ملکي متنفذین یې هم تر تېغه تېر کړل او د امیر عبدالرحمن ماډل یې قایم کړ، چې یو پکې بادشاه او نور رعیت وي. ددې دوارو تشدد ددې باعث شو، چې ترې راتلونکې دوه نور واکمنان هم نسبتاً سوله ییزه واکمني وچلوي؛ خو د ټولنو د ودې طبیعي قانون دی، چې واکمنان هم یو وخت نرمېږي او په ټولنو کې نوي زیږه او نوي اتل مزاجه خلک سر راپورته کوي.

حفیظ الله آمین هم د خپلو مخالفینو او هم د خپلو ګوندي ملګرو د له منځه وړلو له لارې دا هڅه وکړه، چې په یوازې سر پاتې شي او نور ولس یې رعیت شي، خو نتیجه یې ورنکړه. تر هغه وروسته لا خطرناک انقلابونه او بحرانونه راغلل او د روس یرغل هم پکې پیښ او مات هم شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روس تر ماتې وروسته حالاتو لپاره فکر کېږي چې د مجاهدینو له ډېرو ډلو څخه کم تر کمه د دوه ډلو مشرانو په ځانګړې ډول ځان تیاراوه، چې د امیر عبدالرحمن رول ولوبوي؛ نور مجاهدین او وسله وال قوتونه یا په خوښه او یا زور بې وسلې او د خپلې مشرۍ لاندې ټینګ نظام جوړ کړي. له دوی څخه یو یې له نړۍ سره په ټکر کې راغی او بل له نړۍ سره یو څه جوړ جاړې او سازش ته ورسېد؛ خو ویې نشو کولای د کابل تر نیولو وروسته افغانستان با ثباته او ټول حریفان د خپلې مشرۍ منلو ته اړ کړي او ځکه خو هېواد په کورنۍ جګړه کې ښکېل شو. طالبان راپورته شول او د امیر عبدالرحمن خان رول یې ولوباوه او نژدې وو، چې ټول هېواد پخپله ولکه کې راولي؛ خو دوی هم له نړۍ سره په ټکر کې شول. نړیوالو د بېلابېلو غیر متجانسو ډلو کسان، چې جلا فکرونه، جلا وفاداري او جلا مفکورې لري د حامد کرزي تر مشرۍ لاندې په یوه حکومت کې راټول کړل، خو متاسفانه د دې حکومت زیاتره غړي نه کوم تعهد لري، نه کومه ستراتیژي او نه کوم د اشتراک ګډ ټکی. دوی ټول مسوولیت په یوه شخص ورا چوي، نو ځکه د نړیوالو له حضور سره- سره ورځ تر ورځې امنیت خراب شو، دولت له داخله فاسد شو، د مخدره توکیو مافیا پراخه؛ او له کنټروله وتلی بحران رامنځته شو.

اوس دا نظریه راپیدا کېږي، چې یو کوچنی او وروسته پاتې افغانستان یوازې د یو امیر او یو رعیت ظرفیت لري او د بېلابېلو نظریو او په ځانګړې ډول د وسلوالو ګروپونو زغملو ته تیار نه دی. ځینې مفکرین هم وایي، چې یو عادل دیکتاتور ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړتیا ده، چې نظامي قوتونه منحل کړي، یوه ملي اردو او یو ملي پولیس جوړ کړي، باغیان او یاغیان، غله او شوکماران، اختطاف چیان او حکومتي غله په دار کړي، ولس ته سوله، امنیت او اطمینان راوړي د ترقۍ او سوکالۍ پر لور دروازې پرانیزي.

ترڅو چې سوله او ثبات نه وي، هېڅ شریفانه پروګرام او هېڅ پرمختیایي هڅه باوري نه ده او د پرزړیې د منځه تللو امکان شته.

ترڅوچې دې خلکو ته د شریفانه او آبرومند کار او اشتغال له لارې د ساده او عادي ژوند تېرولو امکانات برابر نشي او ولس (نرو ښځې) باسواده او تعلیم یافته نشي، نه پردي پوځونه امنیت راوستی شي او نه خوارږه شعارونه د خلکو ګېډې مړولای شي.

خو پوښتنه داده، چې آیا موږ امیر عبدالرحمن ته اړتیا لرو؟ او آیا یوازې د حکومت همدا یو ماډل دلته کار ورکوي؟

د امیر عبدالرحمن تشدد ددې زمینه جوړه کړه چې لومړی وارث یې (حبیب الله خان) په نسبتاً آرام ډول واک وچلوي، خو دویم وارث یې (آمان الله خان) له بحران سره مخ او پاچاهي او هیواد پرېښودو ته اړ شو. د سردار هاشم خان کیسه هم دغه شان شوه: ظاهرشاه په نسبتاً آرام ډول واک وچلاوه، خو دویم وارث یې (سردار داود) له بحران سره مخ او د ټولې کورنۍ سره قرباني شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم دا بـه ښـه وای چې تـر هغې چې د خلکـو د پـوهې او اقتـصاد کچـه یـو څـه ښـه کېـدای؛ یـو قـوت تـر نـورو د هـر پیـاوړی شـوی وای. دې هیـواد تـه یـې لـومړی ثبـات او ټینګـه سـوله راوړې وای او بیا یې د خلکـو بنیـادي حقونـه ورکـړي او تـولنیز خدمتونـه یـې ورتـه وړانـدې کـړي وای، خـو داسـې ونـه شـول او دغـسې قـوت نـه پیـدا شـو، نـه نـورو پرېښود او نـه یـې اوس پرېـږدي، نـو د دې دومـره انقلابونـو او بحرانونـو وروسـته اوس د سیاسـي انحـصار زمینـې کمـې ښـکاري او افغانـانو تـه پکـار دي چې د یـو ازاد سیستم منلو ته زړونه او ذهنونه تیار کړي.

وسـله وال قوتونــه دې د اشخاصـو، ګونـدونو او ګروپونـو لـه انحـصاره پـه مطلـق ډول را واېـستل شـي. بـې طرفـي، کفایـت او وړتیـا دې یـې یقینـي شـي. نـور ولـس دې پـه ټولـو ټـولنیزو، سیاسـي، او اقتـصادي پروسـو کـې د مـساوي وطنـوال پـه توګـه بوخـت شـي او ملکـي سیاسـي کارونـه دې تـر نظـامي هغـو بېـل او د قـوت د اسـتعمال انحـصار بایـد یـوازې لـه ټاکـل شـوي دولـت سره وي او بس.

اوس داسـې ښـکاري چـې څـوک پـه افغانـستان کـې څـوک انحـصار تـه نـه پرېـږدي او افغانـستان اوس لـه هغـې انـزوا څخـه راوتـی دی، چې پـه نولـسمه او شـلمه پیړۍ کې پکـې اېـسارو، نـو پکـار دي چې د قانونیت پـه چوکـاټ کـې د پوهـاوي او زغـم کلتـور راخپل کړو او له انحصاري فکرونو تیر شو.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا افغانان جګړه مار دي، جنګیالي که د عدم تشدد لارویان؟

څه موده مخکې د افغانانو د کلتوري ستونزو د څېړلو، د هغو د سببونو د میندلو او ورته د حل لارو موندلو په منظور یو نړیوال کنفرانس جوړ شو. ددغه کنفرانس په درشل کې زما یو خوږ دوست، چې د هېواد او ولس لپاره د خواخوږۍ ژور احساس لري ماته ټلیفون وکړ، چې ددې کنفرانس اصلي لوری باید دې ته وګرځول شي، ترڅو نړۍ ته دا پیغام ورکړي، چې افغانان جګړه مار نه دي او د پاچا خان د عدم تشدد په لار روان دي او نړۍ ته زموږ سم انځور نه دی وړاندې شوی.

دا چې یاد شوی کنفرانس کلتوري مسایلو ته وقف و او پلان یې بشپړ شوی و؛ ددغې اجندا ځایول پکې ممکن نه و، خو دې مسئلې ماته د ډېره ژوره پوښتنه پیدا کړه، چې آیا موږ جنګیالي یوو، جګړه مار یوو او که د عدم تشدد پیروان؟

څه موده مخکې یو بهرني محقق هم له مانه پوښتنه وکړه، چې ولې تاسو تل په جګړه کې یاست؟ نړیوال وایي، چې دا یو زیږ هېواد او یو زیږ ملت دی او د ټول تاریخ په بهیر کې پکې یو ډول جګړه ماري موجوده وه او هېڅکله هم پوره ارام نه و. دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول خبرې حتی د امریکا د ولسمشر بارک اوباما په وینا کې هم راغلې دي.

یو افغان څېړونکی وایي، افغانستان د خپل ۵۰۰۰ کلن تاریخ ۳۶۰۰ کاله په جګړه کې تېر کړي دي.

افغانان او نیکونه یې هم په انفرادي جګړو کې بوخت وو او هم په ملي، وطني او دیني هغو کې. دا جګړې زیاتره دفاعي وي، خو کله کله یرغلیزې هم وې.

په دې هیواد کې په انفرادي او سیمه ییزو کچو د جګړو او شخړو یو عمده علت دادی، چې د خلکو د منابعو او معیشت تېرولو د لارو چارو کمی دی. له بلې خوا افغان دولتونه زیاتره کمزوري وو او دي او د خلکو امنیت نشي ساتلای.

د افغانانو ځینې ګروپونه په لوړو غرونو او ځینې په پراخو دښتو کې اوسېږي، بلکه کټګوري په کوچیاني او ګرځند حالت کې دي، کله چې په دغسې ګرانو حالاتو کې دولتونه د دوی د سر، مال او ناموس ساتنه نشي کولای، دوی مجبور دي، پخپله وسله وګرځوي او د خپلې دفاع لپاره یې استعمال کړي. د وسلې ساتل د دې سبب کېږي، چې لرونکي یې په استعمالولو کې وروزل شي او ځکه ټولو جګړو ثابته کړه، چې افغانان ډېر ښه او تاپ (لوړ) جنګیالي دي. دغې ګرانې جغرافیې، پیچلي ټولنیز سیستم له یوې خوا دې ته زمینه جوړه کړې ده، چې افغانان جنګیالي وروزل شي، له بلې خوا دغې سختې جغرافیې او پکې روزل شوو کلکو خلکو د یرغلګرو ځواکونو د برې مخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولي ده. د پښتنو قبیلوي ژوند او دقومونو او کورنیو نظامي تشکل ته ورته جوړښت هم د دوی له جنګیالیتوب سره مرسته کړې ده.

د افغانانو د خاورې جغرافیایي موقعیت داسې دی، چې د لویو فاتحانو لاره ده؛ نو ځکه دوی زیاتره ددغو فاتحانو د لښکرو ماتوونکي او ډېر لږ یې د کاروانونو ساتونکي جنګیالي پاتې شوي دي.

یوه ډېره حساسه مسئله داده، چې افغانان هغه وخت تر ټولو ښه جنګیږي، چې مذهبي عواطف یې زیانمن او دیني احساسات یې راوپارول شي. دا ځکه، چې دوی د ژوند وسایل او د مادي امکاناتو څخه څه برخه نه لري، له ژوند نه یې خوند نه دی اخیستی او ژوند ورته خوږ شوی نه دی؛ یوازې سپېڅلې عقیدې دا هیله ورکړې ده، چې په بل ژوند کې به ټول خوندونه او عوضونه ورکړل شي، همدا راز دا بېخونده او له کړاوونو ډکه دنیا ورته لنډه-تنګه معرفي شوې ده؛ نو کله چې یې یوازېنۍ پانګه (معنوي-دیني) له ګواښ سره مخامخ شي، تر ټولو ډېر راپارېږي او ښه جګړه او ښه دفاع کوي.

د پښتونولۍ د انتقام رواج هم یو علت دی، چې افغانان باید جنګیالي وي، که دولتونه قاتل ته سزا نشي ورکولای؛ خلک مجبور دي د خپلو عزیزانو د وژنو انتقام پخپله واخلي او که نه وي؛ نو د انسان مرګ به د چینچنو په شان اسان او بې مسوولیته شي. جمعي دفاع او جګړه هم ځکه کوي، چې دوی پوهیږي، چې نن په تا سبا په ما.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله- کله افغانان له مسلمانو فاتحانو سره هیڅ مقاومت نکوي؛ ځکه دوی ته لا د وطن، ملت او ملي ګټو مسایل دومره ژور او پاخه شوي نه دي او چې مسلمان فاتحان یې مادي ګټې له مستقیم ګواښ سره مخ نکړي؛ بیا نو ورته ظهیرالدین بابر تر ابراهیم لودي ښه ښکاري؛ د خپل ورور لودي پاچاهي ړنګوي او د بابر امپراطوري جوړوي، دا چې بابر یې بیا له سرونو کله منارونه جوړوي، دوی د هغه فکر نه وي کړی.

ظهیرالدین بابر چې په فرغانه کې خپله پاچاهي وبایلله، راغی د کابل له یوسفزو سره یې خپلوي وکړه او مرسته یې ترې وغوښتله چې د پاچاهي نیولو کې ورسره مرسته وکړي. دوی ورته د هند د پاچاهۍ نیولو وړاندیز وکړ او له خپل ورور ابراهیم لودي نه یې ورته پاچاهي ونیوله. بابر چې د افغانانو دغه توره ولیدله، نو په بدل کې یې په زرګونو افغانان له تیغه تیر کړل او خپلو نسلونو ته یې داسې وصیت ولیکه: هر چیرې چې مو افغانان لیدل بې شمېره، بې رحمه او بې تپوسه یې وژنئ، ځکه دا هغه جنګیالي دي چې خپلې پادشاهۍ ورانوي او نورو ته یې جوړوي.

کله چې امریکایانو د طالبانو حکومت ړنګاوه دا یې تر ټولو لوی جنرال تایید کړه، چې طالبان تر ټولو تکړه جنګیالي دي.

د ۲۰۰۹ کال د نومبر په نهمه د برلین دېوال د نړېدو شلمه کلیزه وه. د المان صدراعظمې له امریکا څخه مننه وکړه، چې د کمونیزم په ماتولو یې جرمني بیرته واحد هیواد کړ. او د پخواني شوروي د هغه وخت ولسمشر ګورباچف یې وستایه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا کار یې ممکن کړ. زه منتظر وم چې اوس به له افغانانو هم مننه وکړي، ځکه روس او کمونیزم خود یو نیم میلیون افغانانو په وینو مات شوي، خو هیڅ مې ترې وانه وریدل. ممکن هغې به فکر کاوه، چې افغانان خو بې هدفه جنګیالي دي، نو مننه له هغو په کار ده چې دوی جنګوي؟؟؟ دا ډېره د خفګان خبره ده، چې زموږ قرباني، هم څوک نه یادوي او له امریکا نه مننه کوي.

پاکستانیان وايي چې دا د (فاتح؟؟؟) جنرال اختر عبدالرحمن کمال دی چې روسان یې مات کړل او افغانان خو د ده دلښکرو هغسې جنګیالي وو، لکه د سلطان محمود چې وو.

د امریکا عوام وايي، چې روسان چارلي ویلسن مات کړي دي؛ چې پاکستانیان یې اجیران او افغانان یې جنګیالي وو، خو چارلي ویلسن لا بانصافه دی او وايي چې د دې بري اصلي اتلان افغانان دي. هغه او نور یوازې مرستندویان او اسان چاري وو.

نتیجه ګیري داده، چې افغانان جګړه مار نه دي او که وي هم کله- کله؛ خو جنګیالي دي او جنګیالي توب یې ټولو منلی دی. عدم تشدد پاچاخان د تحریک له استثنایي مثال نه غیر د دوی د ژوند معموله لار نه وه او متاسفانه تر اوسه لا هم نه ده؛ ځکه په دې غرني او ستراتیژیک چاپیریال کې، دا د نابودۍ له خطر سره مخ نسل د ځان د ساتنې لپاره پر عدم تشدد سربېره نورو لارو ته هم مجبور دی.

دا ګټه نکوي، چې موږ په جګړه کې ښکیل ولس؛ نړۍ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

وو ایو، چې موږ د عدم تشدد پلویان یوو؛ او دا نړۍ ده چې زموږ ځینې کسان جګړه ماري ته استخداموي؛ خو هغوی زموږ ورونه د کمو منابعو او ساده انګېزو په بدل کې عملاً یو د بل پر ضد جنګوي؛ ورور مو په ورور وژني؛ ښوونځی مو زموږ په لاس راسوځوي او کور، کلی او ښار مو راباندې پخپله ورانوي.

موږ باید نړۍ ته دا قناعت ورکړو، چې موږ زیاتره یرغلګر جګړه ماران نه یوو او که جنګیالي یو؛ نو علت یې دادی، چې غریب یوو، بې تعلیمه یوو، د لویو نړیوالو لوبو مرکز یوو او نظامونه مو ټینګېدو ته نه دي پاتې شوي، چا مو امنیت نه دی نیولای د سر، مال او ناموس ساتنه مو مجبوروي، چې خپله ساتنه پخپله وکړو.

موږ په نړیوال کلي کې د یو باعزته کور په توګه د آزادۍ حق لرو، ورتیا یې هم لرو او د ویاړ او مشرۍ تاریخ هم لرو. که نور زموږ دغه حق ته درناوی وکړي، موږ به له هر چا سره د ښه او سوله ییز ژوند لپاره دا درې اصول ومنو: **متقابل درناوی، متقابلې ګټې او متقابل باور**.

موږ باید له نړۍ نه وغواړو، چې په یو سوله ییز هېواد کې د یو قانونمند نظام په جوړولو کې له موږ سره مرسته وکړي او په دې سیمه کې "د کنټرول شوې جګړه مارۍ" د دوامداره ساتلو له پلانونو دې تیر شي. د فقر ورکولو او تعلیم عامولو د جامع پروګرامونو په جوړولو کې دې راسره مرسته وکړي، چې دا ملت د ذهن له مخې روښانه او په ګېډه موړ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ زیاتره لیکوالان هم د تشدد، جګړه ماری او جنګیالیتوب فرهنګ ترویجوي او دا چې ملت مو زیاتره اتل پروره او قهرمان پرست ملت دی، لیکوالان یې هم د دوی د ذوق سره سم رزمي او جنګي ادبیات خپروي .ښه به وي چې لیکوالان، د فکر خاوندان او روڼ اندي د زغم، تحمل او پوهنې د فرهنګ د عامولو لپاره کار پیل کړي او نور د جګړې، تشدد او لاپو شاپو د ادبیاتو پر ځای د سولې، همکارۍ، کار او ښوونې ترانې سر کړي. یوویشتمه پیړۍ د فکر او پوهې پیړۍ ده او د کمال او مهارت مسابقه پکې د ژوند اصلي مضمون دی. موږ باید خپل نسلونه په دغه جهاد کې د بري لپاره وروزو او نور د زور او توري کیسې کمې کړو. پکار ده چې د رحمان بابا او مولانا عالي پیغامونه پیل کړي او ووایي چې موږ د دې لپاره راغلي یو چې یووالی راولو، نه بیلوالی.

که د پوهې، کار او زغم فرهنګ مو عام کړ، بیا به افغانستان د ګاونډیانو او نړۍ په فعال او موثر دوست، د تمدنونو او ملتونو د اتصال په کړۍ او د اسیا په رښتیني زړه بدل شي او بیا به موږ خلکو ته ووایو چې موږ جګړه ماران نه یوو.

✵✵✵

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ډیورنډ کرښې ها خوا
زمونږ نه بېلېدونکې برخه که تېر شوی تاریخ؟

د درې جنګونو په ترڅ کې انګرېزان په دې وتوانېدل، چې نیم پښتانه له افغانستانه جلا او له بریتانوي هند سره یې ونښلوي. متاسفانه چې ددې وېش په نتیجه کې ورونه له ورونو جدا او د یوه بدن په منځ کرښه راکښل شوه. ټولې یا زیاتره لوړې او حاکمې نقطې له هاغې خوا سره پاتې شوې، افغانستان له بحر څخه پرې او په وچه کې یو ایسار هیواد شو.

کله، چې انګرېزان د هند له نیمې وچې وتل؛ نو له افغانستانه بېل شوي خلک او ځمکه یې نوي تاسیس شوي دولت پاکستان ته پرېښوده. په دغه وخت کې د افغانستان حکومت هم کومه جدي غوښتنه نه لرله او انګرېزانو هم د راتلونکو سیاستونو د پرمخ بیونې لپاره په نظریه ولاړ ظاهراً یو اسلامي پاکستان نسبتاً مقتدر غوښته، چې په نظریه ولاړ کمونستي شوروي اتحاد د پرمختګ مخنیوی وکړي، په سیمه کې تشنج ژوندی وساتي او هند او نور ګاونډیان وځوروي.
دغه وخت په کوزه پښتونخوا کې د پاچاخان تحریک نفوذ

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلود؛ خو دوی د مستقل پښتون دولت او یا له افغانستان سره د یو ځای کېدو کوم پلان نه درلود، یا یې نه و څرګند کړی او په اصطلاح دغسې کومه دعوه یې راجستر کړې نه وه. که څه هم د خدايي خدمتګارانو تحریک پښتنو ته ځلورلوی خدمتونه وکړل: لومړی: پښتانه یې د پوهنې سره مینه وال کړل، دوهم: عدم تشدد ته یې راوبلل؛ اونړی ته یې د یو تمدن خوښوونکي او زغمناک قام په توګه معرفي کړل، دریم: ښاري کېدنې ته یې لېوال کړل او ځلورم: له سوداګرۍ سره یې اشنا کړل. خو په سیاسي واک کې را نغلل، نه له خپلو بړو ورونو سره یو ځای شول او نه یې هم یو مستقل هیواد جوړ نه کړی شو.

شهید سردار محمد داود چې د مشرۍ او خدمت دواړو ډیر اورنی شوقي و، د ظاهر شاه په وړاندې یې ځان تیاراوه او په یوه ښکلي شعار پسې ګرځېده، د پښتونستان شعار د ده لپاره ډیر جذاب ښکاره شو او زړیې دا شعار اوچت کړ. د ځینو کارپوهانو په نظر دا شعار د وخت د حکومت هم خوښ شو، ځکه د پاکستان د پراختیا غوښتونکې ادعا د مخنیوي لپاره چې د سیمې د اسلامي امپراتوریو د وارث په توګه یې پرمختلونکې ستراتیژي په سر کې لرله، ورته یو دفاعي شعار پکار و.

نوي تاسیس شوي پاکستان ته دا ستر ګواښ ښکارېده، چې له یوې خوا د هند او له بلې خوا د افغانستان سره په دښمنۍ اخته وي؛ خو د افغانستان له خوا د پاکستان سره دښمني له امریکا او انګلستان سره د دښمنۍ په مانا وه؛ ځکه دوی دا هیواد د یوه ستراتیژیک مقصد لپاره جوړ کړی و. د افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کمزوري حکومت لپاره دغسې دښمني عملاً گرانه وه، خو د پاکستان د وړاندې تلونکي سياست په وړاندې مجبوراً کم تر کمه د شعار په کچه يو دفاعي عمل ګڼل کېداى شو.

افغانانو او حکومتونو يې ددې لوى مقصد لپاره نه لازم وسايل لرل، نه کافي عزم، نه امکانات او نه هم نړيوال ملاتړ. موسى شفيق، چې تر ټولو هوښيار، کارپوه او عملي صدر اعظم و، د هلمند د اوبو ستونزه يې حل کړه، ده نه غوښتل له ګاونډيانو سره په مسلو کې افغانستان بند وساتي او پر ځاى يې د هيواد اقتصادي او ټولنيز پرمختګ ته توجه کوله، چې هيواد د هوساينې او دايمي ثبات لور ته بوځي. هغه په يوه مرکه کې د يوې پوښتنې په ځواب کې ويلي و چې نه غواړي افغانستان له پښتونستان نه قربان کړي.

پخواني شوروي او هندوستان؛ افغان حکومتونه دې مسلې ته لمسول؛ خو عملي او موثره مرسته يې ورسره نه کوله. برعکس غربيانو پاکستان په سيمه کې د يوه خطرناک ژاندارم په توګه روزه او پياوړى کاوه.

د ډيورنډ ليکه يوه ظالمانه او وحشيانه کرښه ده، چې د يو بدن په سينه تېره شوې او ورور يې له ورور نه جلا کړى دى؛ که څه هم موده يې پوره شوې او حقوقي ارزښت يې له لومړي سره هم کمزورى و او اوس خو بېخي له منځه تللى دى؛ خو آيا اوس بېرته ددې دوه برخو يو ځاى کول څومره ضروري دي، څومره ممکن دي او څومره ګټور دي؟

د ډېرو ډيروشنونکو په اند، پاکستان له ځانه ددغو سيمو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ببلول د خپل هېواد له منځه وړل ګڼي او په مقابل کې يې يوه خطرناکه ستراتېژي پر مخ بيايي، چې عمده عناصر يې دا دي:

- د ډيورنډ دې غاړې پښتنو کې بايد د تمدن ټولې نښې؛ لکه پوهنتون، روغتون، ښوونځی او پوهنځی، پول، سرک، برېښنا او تخنيک ټول له منځه ولاړ شي.
- د کار خلک دې له منځه لاړ شي، يا دې د پاکستان استخباراتي شبکې ته جذب شي.
- د رهبرۍ او ليډرشيپ وړ کسان بايد پخپلو کې په جګړه واچول شي.
- فقر او بې سرنوشتي دې د دې غاړې په سيمو کې عام شي.
- او تر ټولو خطرناکه دا چې پاکستان د خپل وجود دي ضرورت ثبوت په دې کې لټوي، چې ځان د دې سيمې د اسلامي امپراتورۍ وارث وګڼي او د سيمه ييزې مشرۍ لاس ته راوړل د خپلې ستراتيژۍ د عمق د ټکي په توګه پر مخ بوزي.
- برعکس د ډيورنډ هاغې غاړې ته دې نسبي سهولتونه جوړ شي او خلکو ته دې يې دا احساس ورکړل شي، چې له خپلو افغانانو ورونو سره د يو ځای کېدو په نسبت يې له پنجابي پاکستان سره ګډ ژوند نېکمرغه دی. که په هر صورت د ډيورند ها غاړې ته هم کله بې ثباتي ورځي، نو هغه به هم د پښتنو په کور کې وي، او له آټک هاغاړه به په هر حال مصونه وي.

که چېرې د نړۍ حالت همداسې ترينګلی وي، هېوادونه او ملتونه د زور بالای زور په فورمول د ځان پياوړي کولو او د بل د کمزوري کولو کوشش کوي؛ نو له افغانستان سره د لرو پښتنو له يو ځای کېدو پرته مونږ يو پياوړی نظام او دولت نشو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړولای چې هیواد تـه سوله، ثبات او ولـس تـه نیکمرغـي راوړي؛ خـو مـوږ پـه دې وخـت کـې ډیـر تېـې او زخمـي یـو، او دغسې سترو مسلو ته جوړ نه ښکارو.

د دواړو غـاړو خلکو تـر منځ د سیاسـي، اقتـصادي، ټـولنیزو، ولـسي او فرهنګـي اړیکـو ټینګـول او دوام یـو ګټـور کـار دی، چې د ولسونو د نژدې کولو لپاره سر ته ورسیږي.

کـه د نـړۍ د دې برخـې خلـک هـم د لویـدیځوالو پـه شـان پرمختللـی شـي، د مـسئلو د حـل نـوې او ښـې لارې ومـومي او د تفـاهم او نژدېـوالي کوښـښ وکـړي؛ بیـا پـه نـورو بـدیلونو فکـر کېدای شي.

لکه:

- کېـدای شـي د سـیمې ټـول یـا ځینـې هېوادونـه پخپلـو کـې د اقتـصادي ګـډ بـازار سیـستم رواج کـړي، ویـزې ختمـې او مـالیې کمې کړي او یـو بـل تـه لازم سـهولتونه برابـر کـړي، پـه دې صورت کې به کوز او بر پښتانه عملاً یو وي؛ خو د جلا-جـلا هېوادونـو تابعیت بـه لـري. یـو د بـل لـه اقتـصادي پرمختیـا سـره بـه مرسـته او د سـیمې د نـورو هېوادونـو او ملتونـو پـه نـژدې کېـدو کـې بـه مثبتـه او فعالـه برخـه اخلـي.

لاندې امکانات د دواړو هیوادونو په ګټه دي:

- د افغانستان له لارې د نل لیکې جوړول به د افغانستان او منځنۍ آسیا ګاز جنوبي آسیا ته ولېږدوي، چې د ټولې سیمې د اقتصادي غوړېدو سره به مرسته وکړي او پاکستان یکې ډېره ګټه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د افغانستان له لارې د ټرانزیټ پوټنشیل هم ډېر مهم دی. د ازبکستان ۸۰۰ زره ټنه پنبه د اوږدو لارو تر وهلو وروسته بندرونو ته رسېږي او ډېر ټرانسپورټي فیس پرې لګېږي، د دې په مقابل کې پاکستان ډېرې پنبې ته اړتیا لري چې خپلو صنایعو ته وده ورکړي، او د دې دواړو هیوادونو تر منځ دا سوداګري د افغانستان له لارې ممکنه ده.
- د افغانستان له لارې د اکمالاتو د ځنځیر جوړول به د افغانستان، پاکستان او ازبکستان درې واړو عایدات ډېر کړي او لګښتونه به راکم کړي.
- افغانستان د ګاونډیو هیوادونو، د هغې ډلې د پاکستان د سرحدونو د امنیت لپاره هم ډېر مهم دی. سوله ییز افغانستان به پاکستان او نور ګاونډیان له اضافي امنیتي لګښتونو بچ کړي او د هیوادونو تر منځونو پولې به د همکارۍ په زونونو بدلې شي.

- کېدای شي د دواړو غاړو پښتنو ته دا حق ورکړل شي چې د پښتون مېشته سیمو په هر ځای کې ملکیت اخیستلای او کار کولای شي.

- افغانستان او پاکستان کولای شي د متقابل درناوي او متقابلو ګټو پر بنسټ ستونزه داسې هواره کړي، چې افغانستان منځنۍ آسیا ته د پاکستان له سوداګرۍ سره مرسته وکړي او پاکستان سمندر ته د افغانستان له وصل سره. په دې سوداګرۍ کې د سرحد دواړو غاړو ته پرتو افغانانو ته د کار او اقتصادي ګټې ښې زمینې جوړېږي. په دې صورت کې به د دواړو هېوادونو دولتونه او ولسونه ښې تجارتي زمینې ترلاسه کړي او د خپلو ولسونو په نېکمرغۍ کې به بریالي شي. د ولسونو تر منځ اړیکې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوستي به هم ګرمه، دوامداره او پخه شي.

- کېدای شي افغانستان، پاکستان، ایران او ترکیه او ورو- ورو نور اسلامي هېوادونه د ګډو اقتصادي ګټو پر بنسټ اتحادیې جوړې کړي، چې د لېرې والي پر ځای به د اسلامي اخوت روحیه پیاوړې او اقتصادي بشپړازي به له ځان سره ولري. دا کار هله کېدای شي، چې ددې هېوادونو حکومتونه د غرب له نفوذ نه ازاد او یا لږ تر لږه غرب ته د نه ضرر رسولو قناعت او تضمین ورکړای شي.

که د سیاسي جوړ- جاړي او اقتصادي ملګرتوب زمینې ګرانې وي او یا لږ څه ډېره موده نیسي، نو لر او بر پښتانه باید خپلو کلتوري اړیکو او راشې -درشې ته دوام ورکړي. د پوهې، معلوماتو او تجربو د شریکولو له لارې د تفاهم، نژدېوالي او ورورۍ لپاره کار وکړي. د دواړو غاړو پښتنو او ټولو افغانانو تر منځ د ورورۍ روحیه ژوندۍ وساتي چې دا کار به د سیاسي او اقتصادي حل لپاره زمینه سازي وکړي. په وروستیو کلونو کې د لرو او برو افغانانو تر منځ د اړیکو د زیاتېدو او د دوی په ټولنیزو بنسټونو کې د بدلونونو؛ او د اړیکو او تفاهم د وسایلو د اسانتیاوو د زیاتېدو له امله دا خبره ډېره درک شوې او لا ثبوت شوه چې د غه ولس یو له بله نه بیلېږي.

✵✵✵

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ځاځکی اوبه په کومه بیه؟

داسې وسل کېږي چې د بشریت راتلونکې لانجې به د منابعو په سر وي، چې تر ټولو ډېرې به یې د اوبو لانجې وي. افغانستان د باران او واورو په اوبو متکي هېواد دی. که څه هم سرشاره سیندونه لري؛ خو زیاتره یې ژور تللي دي؛ نه د اوبو لګولو او نه هم د برېښنا لپاره پوره کارېدلي دي.

ما د مرستو له یوه بهرني کارپوه سره خبرې کولې او ترې ومې غوښتل، چې نړیواله ټولنه ددې پر ځای، چې میلیاردونه ډالر په بې نتیجې پروژو؛ او د ظرفیت جوړونې او جندر په نومونو دوه ورځنیو او پېنځه ورځنیو کورسونو ولګوي، باید د اوبو لګولو او برېښنا په لویو پروژو دې یې ولګوي، چې هم د هر شمېر خلکو ضرورت پرې رفع شي او هم د هېواد اقتصادي پرمختیا او تخنیکي کولو لپاره لار خلاصه شي. هغه وویل، چې له اوبو څخه په راولاړو شویو سیاسي ستونځو کې یې خپله ماسترۍ اخیستې ده؛ او دا مشوره نه ورکوي. ځکه اوس د افغانستان ګاونډیان پیاوړي دي او نه پرېږدي، چې افغانستان خپلې اوبه پخپله استعمال کړي. هغه ویل، چې که افغانان اوس

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې کار ته اقدام کوي، یو څاڅکی اوبه به ورته په یو څاڅکي وینه تمام شي.

افغانان هم غواړي چې افغانستان باید له خپلو ټولو ګاونډیانو سره د اوبو مسئلې حل کړي. په دې برخه کې نړیوال قوانین شته او باید د هغوی په مرسته دا مسئلې هوارې شي.

"د ناکامو دولتونو جوړول" کتاب کې ډاکتر اشرف غني د ځینو هېوادونو بېلګې راوړې دي، چې څنګه یې له یوې خاصې منبع نه د ټول هېواد د تره قۍ په ګټه کار واخیست. سینګاپور له خپل ټایم زون نه په ګټې اخیستو سره د نړۍ له پرمختللیو او پیاوړیو اقتصادي قوتونو څخه شو. آیرلنډ معلوماتي ټکنالوژۍ ته په ودې ورکولو سره د اروپا د دغې برخې د مرکز په توګه یو پیاوړی اقتصاد شو. د امریکا د متحده ایالاتو جنوبي ایالتونو، چې د شمالي ایالتونو په نسبت ډېر وروسته پاتې وو، د باکفایته والیانو او کاري ټیمونو په جوړولو خپل اقتصادونه دومره پیاوړي کړل، چې ځینې یې د نړۍ د سترو هېوادو په اندازه آباد او ماړه شول. د ډاکتر صیب په نظر ،افغانستان د برښنا په جوړولو دغسې چټکه اقتصادي وده کولای شي. برېښنا او اوبه سره تړلي دي. د برېښنا بندونه به د اوبو د بندونو لپاره پکار راشي او که له یوې خوا به، په افغانستان کې د برښنا په جوړېدو د هیواد روښانتیا، صنعتي کیدو او ګڼو نورو پرمختګونو ته لار خلاصه شي، له بلې خوا به ګڼ شمېر خلکو ته د ښې کرنې زمینې جوړې شي.

که افغانستان خپلې شاړې ځمکې خړوبې او یو اځې دولتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځمکې بې ځمکو او کم ځمکو افغانانو ته ووېشي؛ نو ۱۲ میلیونه کسانو هر یوه ته ۵۰ جریبه ځمکه رسېږي. همدا راز د اوبو د مسیرونو سمون او کنټرول یو ډېر ضروري کار دی، او که نه وي، نو پر دې سربېره چې ځمکې مو اوبه وړي، په راتلونکې کې راتله لوېې ارضي ستونزې هم زېږوي. د آمو د سیند حال دغسې دی چې هر کال په زرګونو جریبه ځکه لاندې کوي.

د اوبو جنګونه به د بشریت راتلونکې حادې او خطرناکې لانجې وي. نړیوال کارپوهان وړاندوینه کوي، چې دا لانجې به تر ټولو زیاتې په منځني ختیځ او افریقا کې وي. منځنی ختیځ به نور د تېلو په خاطر نه؛ بلکې د اوبو د لانجو په خاطر ځورېږي . د جنوبي اسیا ځینې سیمې؛ لکه هند، پاکستان او بنګله دېش به هم له سترو چېلنجونو سره مخ شي؛ او یو ځاځکی اوبه به ورته تر ۱۰ ځاځکیو تېلو ډېرې قیمتي شي.

افغانستان د نړیوالو وړاندوینو له مخې په دغو لېستونو کې نه راځي؛ خو دا چې د پاکستان او ایران ځینې برخې د افغانستان په اوبو آبادې دي؛ نو پکار ده، چې له همدا اوسه د اوبو د مسئلې د حل لپاره پلانونه جوړ او د هواري لارې یې ولټول شي. د شاهي دورې وروستي صدر اعظم محمد موسی شفیق د هلمند د اوبو مسئله له ایران سره حل کړه. که څه هم د هغه وخت ځوانو مبارزینو نوموړی په اوبو خرڅولو او ابرو خرڅولو تورن کړ؛ خو بې پرې پوهان او څېړونکي وایي، چې هغه حل خورا عادلانه و؛ او د موسی شفیق ابتکار د ستایلو وړ دی.

د پاکستان پخواني ولمس مشر پروېز مشرف د کالاباغ بند څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پخپله دفاعیه وینا کې په دې ټینګار کاوه، چې (افغانستان د جوړېدو په حال کې دی؛ او خپلې هغه اوبه، به خامخا ګرځوي او پخپله به به یې راولي؛ چې حق یې دی؛ نو پاکستان باید عاجل اقدامات وکړي، که څه هم د نړیوالو قوانینو له مخې په دغو اوبو کې له پاکستان سره تفاهم او جوړجاړی ضروري دی). دا د دې مانا ده، چې د هېوادونو مشران او ولسونه مخکې له مخکې خپلو ستونځو ته متوجه دي او د هوارې او بدیلو لارو په باب یې فکر او عمل کوي. موږ باید هم همدغسې واوسو.

افغان مشران باید له ګاونډیانو سره د اوبو مسلې هوارې او د نړیوالو همکارۍ راوګرځوي، چې د اوبو لوی بندونه او پرې پیاوړي برښناکوټونه جوړ شي، چې د ولس د کار، بوختیا او نیکمرغۍ یون چټک او د هیواد ترقي ګړندۍ شي.

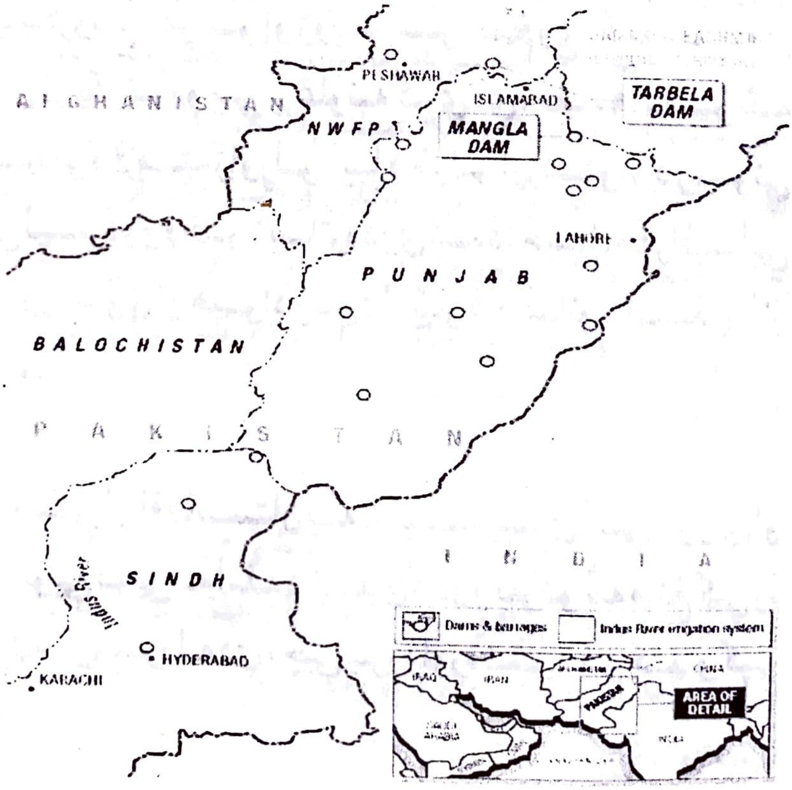

د اندوس سیند حوزه

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا افغانستان د یو بې طرفه هېواد په توګه تضمینېدای شي؟

افغانستان، چې لسیزې او حتی پېړۍ یې په بې ثباتۍ کې تېرې شوې دي، اوسېدونکي یې زیاتره نامصئون او له خطرونو، تېکرونو، مړینو او ژوبلو سره مخ وي. که کله دوی قوي شوي او پر نورو یې یرغلونه کړي دي، هغه هم د یو څه ناڅیزه منابعو د لاسته راوړلو، یا د خپلو ارزښتونو د رسونې او ساتنې لپاره وو؛ خو زیاتره دوی ته دا خپل جغرافیایي موقعیت اور شوی او هېواد یې د لویو فاتحانو د لښکرو لار ګرځېدلې ده.

افغان ولس او افغانستان په نولسمه پېړۍ کې د روس او انګلیس د لویې لوبې له امله د ژرندې د دوو پلونو په منځ کې را ایسار او دل شو، سره له دې، چې پوره اوړه نشو؛ خو کنډ و کپر شو.

په شلمه پېړۍ کې د نړۍ لوی زبرځواک شوروي اتحاد پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راودانګل، له هرو لسو کسانو یې یو وواژه، له هرو ۹ کسانو یې یو ټپي کړ، له هرو درې تنو یې یو مهاجرت او هېواد پرېښودو ته مجبور کړ او له هرو سلو کورونو یې ۸۰ په کنډواله بدل کړل، او ټول هیواد یې په یوه فاجعه کې ایسار کړ. دا انساني فاجعه د بشریت په تاریخ کې کم نظیره وه او ده.

شوروي اتحاد په افغانستان کې تر ماتې او وتلو وروسته له دې ملت او هېواد نه انتقام واخیست، د حکومت ډانچه او سیستم یې له داخله وپاشه، د چور او چپاو زمینه یې جوړه کړه او د دوی په وینا پرې یې نه ښوده چې د دوی خپله وسله چې په تنو یې دې هیواد ته راوړې وه، بېرته د دوی پر ضد وکارول شي. امریکا هم دلچسپي ونه ښوده او افغانستان یې د یو داسې هېواد په توګه پرېښود، چې نور یې کوم ارزښت نه ورته درلود. محلي ځواکونو او ګاونډیانو د مداخلې له زمینې نه پوره ګټه واخیسته، متخاصمې داخلي ډلې یې یوې بلې ته تجهیز او وسله والې او وپاللې او خپل دا پلان یې عملي کړ، چې پخپله خوا کې یو بې وسلې، بې اردو او بې حکومته هېواد ولري، چې دوی ته تر سلو کالو پورې کوم تشویش جوړ نکړای شي.

د سپتمبر دیوولسمې ترپېښې وروسته امریکایانو د لسګونو نورو هېوادونو په ملتیا د القاعده شبکې د ځپلو په پلمه بیا پر دې هېواد د یوویشتمې پېړۍ جګړه راوړه او تر اوسه دوام لري.

د تېرو جګړو په ترڅ کې زموږ ګاونډیان پیاوړي او موږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمزوري شو. اوس مو په څنګ کې ټول اټومي قوتونه پراته دي روسيه او چين، خو له پخوا نه اټومي ځواکونه وو، هند او پاکستان د ساړه جنګ په جريان کې د اټوم خاوندان شول او ايران هم دادی د اټوم جوړولو پوټينشل لري؛ نو د داسې پېنځه اټومي ځواک لرونکو هېوادونو په منځ کې د يو داسې هېواد واقع کېدل څه مانا لري، چې ټول يا زياتره ورته بد نيتونه هم لري.

ګومان نه کېږي، چې افغانستان به ژر ددې ورتيا، منابع او ټکنالوژي پيدا کړای شي، چې ځان په دفاعي لحاظ د خپلو ګاونډيانو د احتمالي يرغل دفاع ته تيار کړي؛ نو آيا دا ممکنه ده، چې نړيوال افغانستان د سويس په شان د يو بې طرفه هېواد په توګه ومني او وپېژني او دا بې طرفي او ددې هېواد په کورنيو چارو کې نه لاس وهنه او پرې نه تېری د ملګرو ملتونو د امنيت شورا له لارې تضمين کړي؟

سويس زياتره د اروپا په جګړو کې برخه نه وه اخستې او د دوهمې نړيوالې جګړې پر مهال په پوره ډول د يو بې طرفه هيواد په توګه راڅرګند شو او د جګړې له مصيبتونو تر ډېره وساتل شو. که څه هم نوو څېړنو په ډاګه کړې ده چې د دغې بې طرفۍ سره سره هم نازيانو سويسيان د ډېرو بارونو ورلو ته مجبورول، خو له يوې خوا د بې طرفۍ مسلې او له بلې خوا د سويس خپل غرني موقعيت له جګړو څخه د دې هيواد په ساتلو کې رول درلوده.

افغانستان که څه هم د نړۍ د مهمو سيمو تر منځ د اتصالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پول حیثیت لري، له نورو یې تجرید ول او شوکول ممکن نه دي، خو کېدای شي د یو بې طرفه هیواد په توګه تضمین شي.

په دې بې طرفۍ کې باید یوه مسله تسجیل وي، چې افغانستان د خپلو سیمه ییزو لانجو د عادلانه حل غوښتنې له حق نه محروم نه شي، او له سوله ییزو لارو ورته د خپلو حقوقو د غوښتلو زمینه خلاصه پرېښودل شي.

هغه وخت، چې روسان تر ماتې وروسته له افغانستان څخه وتل او نړۍ ورته د ژنیو د موافقو تر پوښ لاندې د اوړو اوبو پوزه جوړوله، افغان مفکر، سیاستپوه او دیپلومات عبدالرحمن پژواک چیغې وهلې، چې په دې پروسه کې نړیوال پیاوړی تضمین نشته او د روسانو تر بې پلانه وتلو وروسته دا مظلوم هېواد له داخلي جګړو سره مخ کېږي؛ خو یا دده چیغې کمزورې وې، یا د نړۍ غوږونه کانه وو او یا چا د افغان چیغې په قصدي توګه نه اورېدې.

مونږ ته دغسې یو تضمین پکار دی، که نه هر زورور به یو ځل دلته زور آزمایي او که دبري چانس نه ویني او له دې هیواده بېرته وځي؛ مونږ به له داخلي جګړې او سیمه ییزو سیالیو سره مخامخوي.

آیا د داسې تضمین د غوښتو لپاره اوس داسې زورور آواز شته چې نړۍ ته ورسېږي او آیا نړیوال د اورېدو دغسې غوږونه لري؟

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرنۍ مرستې: سېروم که سنډروم

تر دوهمې نړیوالې جګړې وروسته شتمنو هیوادونو له بیوزلو ملتونو سره ۲,۳ ټریلیونه (دوه زره درې سوه بیلیونه) ډالر مرستې کړې دي، چې یوازې یو ټریلیون (زر بیلیونه) ډالر د امریکا متحده ایالاتو برخه ده، خو د ملګرو ملتونو د سروې ګانو له مخې هغه ۷۰ هیوادونه چې بهرنۍ مرستې اخلي؛ تر پرونه نن ډیر بیوزلي او نیستمن دي؛ او ۴۳ هیوادونه یې د ۱۹۷۰ په نسبت بد تر شوي دي.

دا ډیره عالي انساني خبره ده چې وسمن له بې وسو سره مرسته وکړي، او هر انسان د بل انسان په غم غمجن شي، خو په عمل کې لا هم زیاترو انسانانو په زیاتره ظاهري ښو هڅلو کې پټې توطیې پټې کړې دي. ښې هیلې او غوښتنې باید د پاکو، اغیزمنو او له فساد څخه پاکو حکومتونو د جوړلو سره موازي لاړې شي. د بامهارته کارکوونکو موجودیت، د قانون حاکمیت او د ملکیت د لرلو حق، باید ټولو ته موجود وي، او دا باید یقیني شي چې بهرنۍ مرستې د ملا ماتوونکو شرطونو سره یو ځای نه وي.

د بیوزلو هیوادونو لپاره بهرنۍ مرستې کله کله ډیرې ضرور وي، او بې له هغو د بې وزلو او اسیب لیدلو وګړو ژوند له منځه ځي، لکه تر جګړو او طبیعي آفاتو وروسته او د خطرناکو ناروغیو، اپیډیمي ګانو او د مهاجرتونو او بې ځایه کیدنو په وخت کې. خو انساني ورورولي او بشري همدردي لا اوس هم زیاتره خواږه شعارونه دي او د بشري

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرستو ترنوم لاندې زیاتره د هغو هیوادونو ګټې په پام کې نیول کیږي؛ چې مرستې ورکوي. بیوزلو هیوادونو ته بهرنۍ مرستې زیاتره:

- له سختو شرایطو سره تړلې وي، او شتمن هیوادونه غواړي خپلې پالیسۍ ګانې پر بیوزلو هیوادونو وتپي.
- زیاتره مرستې د وسلو او مهماتو د اخستلو لپاره ورکول کیږي. د وسلو اخستلو لپاره نظامي مرستې ډیرې ملا ماتوونکې دي، او زیاتره د میلیتارستي سیاستونو لپاره ورکول کیږي. امریکا به بهرنیو اردوګانو ته د امریکایي وسلو د اخستلو لپاره دغه ډول مرستې له ۵۰۰ میلیونو نه ۵۰۰۰ میلیونو ته لوړې کړي.
- پر شتمنو هیوادونو د بیوزلو وابستګي رامنځته کوي، او دې ته یې اړ کوي چې له مرسته کوونکو هیوادونو نه خریداري وکړي، چې څو چنده ګرانې وي. (زیاتره له۲۵ نه تر ۴۰ سلنې پورې ګرانې وي). د HIV/AIDS درمل په افریقا کې له محلي سوداګرو نه په یو کال کې ۳۵۰ ډالر لګښت لري، خو د مرستو په بدل کې امریکایي درمل ۱۵۰۰۰ ډالر بیه لري.
- سیمه ایز مارکېټونه تر اغیزې لاندې راولي او داخلي تولیدات زیانمنوي. مثلا : اریتریا کولای شول په خپلو داخلي امکاناتو د سړکونو شبکه وغزوي، خو چې بهرنۍ مرستې یې تر لاسه کړې، نو انجینر، کارپوه، مشاور او کارګر پرې هم د بهر نه تحمیل شول، چې ورته ډیر ضرر ناک وو. د امریکا ٪۷۰ مرستې له دې سره تړلې دي، چې د دوی تولیدات به اخلې.
- مرسته اخستونکي هیوادونه د شتمنو هیوادونو د فرهنګ او ارزښتونو منلو ته مجبوروي.
- د مرسته ورکوونکو هیوادونو د مالیه ورکوونکو په زیان وي، او پانګوالو ته یې ګټه رسیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- اروپايي اتحاديه خپلې مرستې له تروريزم سره جګړې ته ځانګړې کوي (هغه څه چې تعريف نه لري، يا تعريف شوی نه دی)
- پر عراق د يرغل پر مهال امريکا د امنيت شورا ځينې غړي (کاميرون، ګوينا او اکوادور) دې ته مجبور کړل چې د امريکا په ګټه رايه ورکړي، که نه د دغو هېوادونو تجارت او مرستې زيانمنيدې.
- د بهرنيو مرستو تر ٪۵۰ زياتې خيالي مرستې (Pantom Aid) دي او په عمل کې هيڅ وجود نه لري.

په ۱۹۷۰ کال کې ملګرو ملتونو پريکړه وکړه چې شتمن هېوادونه به د خپلو ټولو توليداتو (GNP_ Gross National Production or GNI – General National Income) ٪۰,۷ بيوزلو ملتونو او هيوادونو ته ورکوي، خو تر اوسه لا دغه وعدې نه دي پوره شوي. په ۲۰۱۵ کې چې د MDG (د ملګرو ملتونو د زريزې هدفونه) بايد تر لاسه شي، داسې نه ښکاري چې شتمن هيوادونه به خپلې ژمنې تر ۴۵ کلونو وروسته (په ۲۰۱۵ کې) هم پلې کړي.

د ډالرو د شمير په حساب د امريکا متحد آيالات د جدول په بر سر کې، خو د سلنې له مخې په تر ټولو ټيټه برخه کې دي، يانې د ۰,۷ پر ځای يې يوازې ۰,۱۸ مرستې کړي دي. ددې پر خلاف د سلنې له مخې سويډن د جدول په سر کې دی. دا ټولې مرستې تر هغو پېسو کمې دي، چې پانګوالو هيوادونو لويو کمپنيو ته تخفيفونه ورکړي دي.

د ملګرو ملتونو د دويمې پراختيايي لسيزې د نړيوالې پراختيايي ستراتيژۍ له مخې بايد دغه مرستې:

- بې قيدوشرطه وي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

- کم تر کمه د ضروري شیانو د رانیولو لپاره وکارېږي،
- د ټولنیزې او اقتصادي ودې سبب شي،
- د مرسته اخستونکو هیوادونو ملي حاکمیت او خپلواکي تر اغیزې لاندې را نه ولي،
- د اوږدې مودې لپاره وي؛ او د اغیزو تداوم یې یقیني وي،

خو په عمل کې لا هم:

- بهرنۍ مرستې د مرسته ورکوونکو هیوادونو ستراتیژیکې ګټې تامینوي،
- په مرسته اخستونکو هیوادونو کې د پیاوړو وګړو او ګروپونو د ګټو د تضمین لپاره پکارېږي،
- د ناسمو بیو لرونکې شیان پرې اخستل کیږي.

مشهور اقتصاد پوه ویلیام استرلي په دې باور دی چې بهرنۍ مرستې د بیوزلو هیوادونو د پراختیا او انکشاف پروسه ټکنۍ کوي. دې وایي چې لویدیځ په تیرو پنځوس کلونو کې ۲،۳ ټریلیونه ډالر د بیوزلو هیوادونو سره د مرستې په نامه لګولي دي، خو په دې نه دي توانمن شوي، چې یو ماشوم د ۱۲ سنته په بدل کې د ملاریا له امله له مړینې وژغوري، یوې کورنۍ ته د ۴ ډالرو په بیه پشه خانې برابرې کړي او په درې ډالرو د میندو ژوند وژغوري، چې د هغوی له امله هر کال لس میلیونه ماشومان مري. د ملګرو ملتونو د سرمنشي تر لاس لاندې د ټولنیز او اقتصادي کونسل مشر جو انتونیو اوکامپو هم په دې اند دی چې دغه ډول مرستې د بېوزلو هیوادونو د انکشاف مخه نیسي، او د خصوصي سکټور زیاتره مرستې پانګوالو ته رسیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان ته د بهرنيو مرستو د سيلاب په راپيليدو له ټولو سره دا هيلې وې، چې ډير زر به هيواد آباد او ولس به نيکمرغه شي. خو پوه نه وو چې ٪۸۰ مرستې به بيرته په ډير مرموز ډول هغو هيوادونو ته ځي، چې مرستې ورکوي، او په پاتې ٪۲۰ کې به نيمې غلا کيږي، پاتې به نيمې د مامورينو تنخوا او يوازې ٪۵ به خلکو ته رسيږي. په دې پيسو به عادي ټيکه داران په دوبۍ، واشنګټن، لندن او نورو ښارونو کې ځمکې او جايدادونه اخلي، خو بيوزلي افغانان به نور هم بيوزلي کيږي، او د نوي مصرفي کلچر تر بار لاندې به يې ملا نوره هم ماتيږي.

په ځينو هيوادونو کې چې حکومتونه يې مسلکي او با کفايته دي، له بهرنيو مرستو ښه او اغيزمنه ګټه اخلي، او يوازې هغه مرستې جذبوي، چې د دغو هيوادونو له دوامدار انکشاف سره مرسته کوي او د نتيجو تداوم يې حکومتونه ساتلی شي.

د هندوستان هيواد اوسني لومړي وزير من موهن سنګ ډيرې داسې پروژې رد کړي دي، چې دغه ځانګړنې يې نه درلودې. په بنګله ديش کې هم ډيرې بهرنۍ مرستې په نوښتيزو پروژو لګول شوي او د دې مخنيوی شوی دی، چې تر ښو يې بدې اغيزې زياتې وي.

کله چې انسان ناروغ وي درملواو سيروم ته ضرورت لري .بهرنۍ مرستې بايد هم يوازې دشديدې اړتيا له مخې واخستل شي، لکه سيروم چې د ناروغتيا په وخت کې اخستل کيږي، خو که نورې اړخيزې اغيزې يې تر ګټو زياتې وي، نو بيا د سنډروم شکل غوره کوي، چې د ټولنې د ژوند بيلابيلې برخې زيانمنوي، (سنډروم د ناروغيو د نښو نښانو يوه داسې مجموعه وي، چې د بدن بيلابيل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیستمونه یې نیولي وي او رغیدل ترې ډیر ګران وي) په دغه صورت کې باید له بهرنیو مرستو پرهیز وشي.

د هیوادونو د دایمي ثبات لپاره دا ضرور ده چې پخپلو پښو د ودریدو تمرین وکړي. اوس زموږ هیواد په بهرنیو مرستو دومره تکیه دی چې که دغه مرستې ودریږي، نو د دولت او حکومت زیاتره سیستمونه به ونړیږي او سقوط به شي. ددې لپاره هم له اوسه ډیرې دقیقې پالیسي ګانې جوړل پکار دي، او د مفکرو مغزو او فعالو خواخوږو مشرانو همغږۍ ته ډیره شدیده اړتیاده.

هیڅ هیواد په بهرنیو مرستو پوره پرمختګ نه دی کړی، یوازې هغو ملکونو سم پرمختګ کړی دی، چې له بهرنیو مرستو پرته یې پخپلو پښو د ودریدو کوښښ کړی او تعهد او کلکه ژمنه یې کړې ده، چې ځان جوړوي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا نړیوالتوب فرصت دی، چیلنج که خطر ؟

نړیوالتوب زړه کیسه ده؛ خو په نوي، ستره او نه باورېدونکې چټکتیا پراخېدونکې ده. دا یوه دوامداره پروسه ده، چې سیمه ییز اقتصادونه، ټولنې، کلتورونه، نړیوال بعدونه پیدا کوي، یو له بل سره مدغمېږي، د نړیوال پوهاوي، اړیکیو، ټکنالوژۍ او علم د پرمختګ له امله په نړیوال اقتصاد کې ملي اقتصادونه مدغمېږي.

په هر حال، نړیوالتوب د اقتصادي، ټکنالوژیکي، ټولنیز-کلتوري، سیاسي او بیولوژیکي فکتورونو مجموعه ده. همدا راز د مفکورو، ژبو او نظریو انتقالي دوران یا په لوی کلتور کې د بې کلتوره کېدو یوه څپه ده.

نړیوالتوب د ورېښمو د لارې په سوداګرۍ، د اسلامي طلايي دوران په کلونو، د استعمار په دورې او اوسنۍ دوره کې خپله څېره په یو ډول نه یو ډول ښودلې ده.

په اقتصادي برخه کې:

د دولتونو له خوا د جوړو شویو بندونو او پولو له منځه تلل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د اشیاوو، پانګې، خدماتو او کاري قوې جریان اسانول بې شمېره کوچنۍ او سره تړلې پروسې دي، چې پالیسي، پانګه، سیاسي اراده، ښاري سیمې، ټولنې، چوکاټونه او نورې ډېرې ملي پدیدې نا ملي کوي؛ او نړیوالتوب ته یې داخلوي.

روان نړیوالتوب له نړیوالې دویمې جګړې وروسته را ګرندی شو؛ د تجارت پر مخ د دېوالونو د نړولو او د نویو فرصتونو د لاسته راوړلو لپاره هڅې کوي او ادعایې داده، چې ولسونو ته نېکمرغي راولي، څو اړخیزې اړیکې پیاوړې کوي او د راتلونکیو جګړو مخه نیسي. په سوداګریزو او اقتصادي برخو کې د ډېرو سترو نړیوالو ادارو؛ لکه نړیوال بانک، د پیسو نړیوال صندوق، او نوري یې مهمې بېلګې دي. د اقتصادي نړیوالتوب مهمې برخې دادي:

- د ځینو مالیو له منځه وړل، د ازاد تجارت زونونه جوړول.
- د کم لګښته ټرانسپورټېشن رامنځته کول.
- د پانګې د کنټرول کمول یا له منځه وړل.
- د سیمه ییزو تجارانو لپاره د تخفیف کمول، له منځه وړل یا یو شان کول.
- دانټرنېټ پر مټ د سوداګرۍ او اړیکو پراخې زمینې،
- تر ملي په لوړه کچه د ذهني پانګې د حق او مالکیت منل.

ځینې ارقام:

نړیوالتوب د خارجي تولیداتو جریان چټکوي. د نړیوال تجارت له لارې د اشیاوو تولید ۱۰۰ چنده زیات شوی دی او له ۹۰ بیلیونه څخه ۱۲ تریلیونه ته رسېدلی دی (په ۴۰ کالو کې).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۲۱ پېړۍ په پیل کې د ۱۰۵ تریلیونه په ارزښت تجارت په بهرنۍ کرنسۍ کې شوی دی.

-هند په IT ټکنالوژۍ کې دومره پرمخ لاړ، چې د نړۍ د هرې مهمې کمپنۍ څانګه هلته شته او د نړۍ له ۱۰ سترو پانګه والو څخه دوه تنه هندیان دي. په ۲۰۰۷ کې چین ۴۱۵ زره او هند ۱۲۳ زره میلیونران لرل. نړیوالتوب یوازې اقتصادي مسئله نه ده؛ بلکې څو اړخیزه ده؛ ځکه یې د تللو او معلوملو شاخصونه جلا دي.

په کوچنیو ملکونو کې د لویو پانګوالو د صنعت، تجارت، ټرانسپورټ، او نورو پیل او دوام د هوا په ککړتیا او چاپېریال منفي اغېزه کوي، او ستر چیلنج ورته جوړوي.

په سیاسي برخه کې:

نړیوالتوب د یوه نړیوال حکومت لپاره هڅه ده. په نظریاتي ډول اسلام هم د نړیوال خلافت خبره کوي؛ خو اوس له مسلمانانو سره دغه وس، عزم او امکانات نشته. اوس په امریکا کې د نویو محافظه کارانو ډله، د روم کلب او نور پټ سازمانونه؛ لکه د ۳۰۰ کمېټې بېلابېلې څانګې نړیوالتوب د نړیوال حکومت لپاره کاروي او لوی-لوی پلانونه په مخ کې لري. امریکا ځان د نړیوال مشرتوب وړ ګڼي؛ او وایي، چې امریکایي مشرتابه هم د نړۍ د مشرۍ وړتیا لري او هم ددې لپاره غوره دی. د نړیوالو او سیمه ایزو سازمانونو رامنځته کېدل؛ لکه د ملګرو ملتونو سازمان، د اسلامي کنفرانس سازمان، د جنوبي اسیا د هېوادونو د مرستې سازمان او نور د سیمه ایزې او نړیوالو اړیکو او همکارۍ لپاره ډېر ګټور

(c) ketabton.com: The Digital Library

تماميدای شي.

په کلتوري برخه کې:

انګرېزي ژبه، چې د نړۍ د ۵٪ خلکو ژبه ده، د يوې پرغلېزې ژبې په توګه په ټوله نړۍ پاچاهي کوي.

- د نړۍ ۳۵٪ برېښناليکونه، تلکسونه او کېبلونه په انګرېزي دي.
- د نړۍ ۴۰٪ راډيويي پروګرامونه په انګرېزي ژبه دي.
- د نړۍ ۵۰٪ انټرنيټ چارې په انګرېزي ژبه دي.

د معلوماتو او خبرتياوو په برخه کې د انټرنيټ، سټلايټ، ټيليفون او نورو وسايلو پرمختګ د نړۍ ډېرو ګرانو جغرافياوي سيمو ته ورسېد.

د کلتور، علم، ټکنالوژۍ او اقتصاد په ټولو برخو کې مقابله او مسابقه اوس په نړيواله کچه ده؛ او ملتونه له دغسې ګرانو مقابلو او سترو چيلنجونو سره مخ دي.

- د توريزم، سفر او سياحت نړيوالتوب، د کانټيننټل هوټلونو جوړول او د څو کلتوري او رنګارنګه کلتورونو ترويج په بېړه روان دی. نن ورځ هره شېبه ۵۰ ميليونه وګړي په الوتکو کې د سفر په حال کې دي.

- د فلم، سينما او ډرامې هنر او د هاليوډ او د باليوډ برلاسي د نورو ملتونو د کلتور دغه برخې تر اغېز لاندې راولې.

- د ژوند د سټنډرډ لوړېدل هغه ستونځه ده، چې نړيوالتوب بېوزلو ملتونو ته راوړې دی.

- مهاجرتونه او زياتره ناقانونه مهاجرتونه د نړيوالتوب بله ستره مسئله ده، چې اوس په نړۍ کې ۲۰۰ ميليونه وګړي د مهاجرت ژوند تېروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- پاپ کلچر، د موسیقۍ مودرن شکلونه، ډسکو او نوي ډانسونه، لوبې او د انټرنیټ پر مخ د ګوګل، فېس بوک، یو ټیوب، آیډیل سیریز، مای سپېس او نورو ډېر شیان ځوانان نړیوال کلتور ته ورکاږي.

نړیوالتوب زموږ لپاره:

نړیوالتوب د اقتصاد، ټکنالوژۍ، کلتور، سیاست، اخلاقو، مذهب، جرمونو، قوانینو، ټولنیزو مسایلو، خوړو، څښلو، دودونو-رواجونو او هر څه په باب داسې مسایل لري، چې بحث پرې کېدای شي؛ خو زموږ لپاره د فرصتونو په څنګ کې، چې موږ په زیاتره له هغوی څخه د استفادې ډېرې کمې ورتیاوې لرو، ډېر جدي چیلنجونه لري:

- مهاجرتونه او د فرصتونو په لټون کې زموږ استعدادونه راکاږي، مهارت او مغزونه رانه تروړي.
- لویې غول پیکره کمپنۍ زموږ محلي تولیدات او سیمه ییز ځواکونه او فرصتونه تر برلاسۍ لاندې راولي او موږ خپلې ودې ته نه پرېږدي.
- بې مسوولیته او زورور تجاران، صنعت کاران او سوداګر د چاپېریال او هوا د ککړولو له لارې د ملت روغتیا تباه کوي.
- پرایتوټایزېشن (خصوصي کول) کله کله زموږ له بېوزلو خلکو نه اساسي- ټولنیز خدمتونه؛ لکه روغتیایي او تعلیمي وړیا خدمتونه اخلي او وطن له لا ډېرې بدمرغۍ سره مخ کوي.
- په خوړو، لباس، د ژوند په سټنډرډ، راشه درشه کې نوی مصرفي کلتور زموږ د کمزوري اقتصاد ملا ماتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- مخکې له دې، چې موږ په خپلو پښو ودرېږو، د مهارت او کسب خاوندان شو، له نړیوالو سره د سیالۍ جوګه شو، د همداسې بې خبرۍ او بې پلانۍ په حال کې ممکن د نړیوالتوب په سېلاب کې لاهو شو.
- له بهرنه راغلي بې مسوولیته او په ګڼ شمېر کې کار کوونکي به ډېرې زیاتې ساري ناروغۍ؛ لکه HIV/ AIDS دلته عام کړي.
- دا چې زموږ ولسي ذهن محافظه کار او ژر له بدلون سره ځان نشي جوړولای او ښاریان مو هم په ظواهرو تېروځي؛ نو ډېر زیات زیان راځیلمه دی.
- د نړیوالتوب له برکته په نړۍ کې ۱۰ میلیونه میلیونران د ۴۱ تریلیونه ډالرو خاوندان شول؛ خو د نړۍ ۲۹٪ خلک د نېستۍ تر لیکې لاندې ژوند کوي، چې د افغانانو په سلو کې ۴۲٪ یې دغه شان فقیران دي.
- پخپله مهارت نه لرو او که کوم یو را پکې د مهارت شخص وي، بهر ته به په ښو فرصتونو پسې ځي، په مقابل کې به یې بهرني کارپوهان زموږ نیمه بودیجه رانه بهر ته وړي.
- د بشریت له پیدا ایښت څخه تر ننه پورې د برترۍ او منابعو د کنټرول لپاره جګړې شوي او په فرصتونو پسې هڅې روانې دي، دا جګړه به هغه څوک ګټي چې ډېر پیاوړی، ښه مجهز او روزل شوی وي. آیا موږ په دې منډه کې څومره چټک او څومره پیاوړي یو؟
- د نړیوال حکومت د داعیو پر وړاندې موږ څومره خپل ملي حاکمیت ساتلای شو؟
- په نړیوالتوب کې تر عام ولس زیات د سرمایه دارانو او سرمایه ګذارانو د حقوقو لپاره کار روان دی او لویې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمپنۍ کله کله د عامو وګړیو بشري حقونه هم پایمالوي، ملي صنعت او دندې له منځه وړي.

- د وګړو ترمنځ د عاید فرق زیاتره یو طبیعي شی دی، خو په بې کنټروله حالت کې لوی طبقاتي تضاد منځته راوړي؛ لکه په لاندې جدول کې:

د نړۍ د وګړو سلنه	عاید
تر ټولو پانګوال ۲۰٪ خلک	۸۳٪
دویمه درجه ۲۰٪	۱۲٪
درېیمه درجه ۲۰٪	۲،۴٪
څلورمه درجه ۲۰٪	۲،۳٪
غریب ترین ۲۰٪	یوازې ۰،۲٪

آیا دا عدالت دی، چې د نړۍ ۵٪ خلک، چې د نړۍ ۵۵٪ منابع یې په لاس کې دي، بیا هم پر نړۍ جنګونه او جګړې تپي، چې تېل، انرژي او نورې پانګې ولوټي او د عدالت، نړیوال حکومت، بشري حقوقو او د ښځو د حقوقو په نوم ماړه لا ماړه او وږي لا وږي کړي.

نړیوالتوب په حقیقت کې لویو فرصتونو ته د ټولو لاسرسی دی خو هغه چا ته چې وړتیا، وسایل او آماده ګۍ یې ډېرې وي.

که په افغانستان کې له اوسه هغه پالیسۍ او ستراتېژۍ جوړې نشي، چې موږ ددې وړ کړي، تر څو د نړیوالتوب له فرصتونو ګټه واخلو؛ چیلنجونو ته یې تیار شو او له خطرونو یې ځان وساتو، سبا به بیا ډېر ناوخته وي فکر کوم اوس هم پوره ناوخته دی!!!

✵✵✵

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا نړیوال په افغانستان کې سوله غواړي؛ که جګړه؟

افغانستان داسې بدمرغه، تقدیر او جغرافیه لري، چې هر څوک په نړۍ کې زبرځواک شي، پر دې هېواد یرغل کوي او یا له دې لارې د نورو هېوادونو او سیمو پر لور د تلو هڅه کوي. لکه چې ومو ویل، که په یونان کې سکندر د نړۍ د نیولو تکل کوي او که په مغولستان کې چنګېز، که په منځنۍ آسیا کې تیمور، بابر او شیباني پیدا کېږي او که په ایران کې صفویان او نادر افشار، که مسلمان عربان غواړي جنوبي آسیا ته اسلام ولېږدوي او که نامسلمانه انګرېزان غواړي هند ته "تمدن"؛ خو یو ځل پر دې هېواد یرغل کوي او له موږ سره زور ازمایي.

د شلمې پېړۍ زبرځواک شوروي اتحاد او د یوویشتمې پېړۍ بې رقیبه زبرځواک امریکا هم باید دلته راشي، چې د کمونېزم او دیموکراسۍ نسخې موږ ته له ګولیو، باروتو او وینو سره یو ځای راکړي.

دا دېرش کاله هغه موده ده، چې زموږ نسل د جګړو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورانیو اثرات پخپلو حواسو او بدنونو زغمي. اوس هم افغانان سم نه پوهیږي، چې نړیوال دلته سوله غواړي، که د جګړې دوام؟

۱. **روسیه:** روسیې تر ماتې وروسته په افغانستان کې یو داسې حکومت پرېښود، چې یو وزر یې خلقیان وو، چې په اردو او پولیسو کې وو او بل یې پرچمیان، چې په ملکي ادارو او استخباراتو کې واکمن وو. روسان ویریدل چې دغه حکومت به زر د مجاهدینو له خوا نسکور شي، نو ظاهراً یې لویې وسلې؛ لکه سکاډ، لونا او اوراګان ورکړل؛ خود پردې تر شا یې له نړیوالو لوبغاړو سره دا سازش وکړ، چې روسي وسله باید د روسیې او د هغې د متحدینو پرضد ونه کارول شي او د یو افغان له خوا د بل افغان پرضد استعمال شي. روسانو لومړی د خپل دوست حکومت لومړی وزر وایست او له دولت څخه د تنې او دده د ملګریو د وېستلو له لارې یې د نظام د ملاتیر (اردو او پولیس) مات، بېواکه او بې اعتباره کړل.

ډاکتر نجیب، چې په ساده خوښۍ به یې تر دغه ظاهري برې وروسته ویل: "نه خلقي یم او نه پرچمي یم، یو غریب بنده د خدای یم" ، د تنې په ماته یې ځان بې رقیبه فاتح احساساوه، خو خبر نه و چې پرچمیانو ته یو اځې پاتې شو.

روسانو له پخوا نه د افغانستان سیاست له ایډیالوژیکي نه په قومي هغه اړولی و او تولې قومي ملېشې او د ببرک کارمل د پرچم ډله یې د شمال د ځواکونو په بڼه په یو پراخ ایتلاف کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګري کړل او نظام او حکومت یې له داخله داسې وپاشه، چې روسي وسله رښتیا هم د روسیې پر ضد نه؛ بلکې د یو افغان له خوا د بل افغان پر خلاف تر هغه استعمالیده، چې امریکایان راغلل.

همدا اوس په روسیه کې د افغانستان په اړه درې نظرونه موجود دي: ۱). روسي نشنلستان وایي، چې د افغانستان مسئله د روسیې لپاره د تېر تاریخ یوه برخه ده او هېڅ دلچسپي باید پکې وانه خیستل شي. ۲). بله ډله لیکوالان او څېړونکي دي، او روسي حکومت ته سپارښت کوي، چې په افغانستان کې د یو با ثباته حکومت د ټینګېدو له لارې د خپل امنیت له تضمین سره مرسته وکړي. د دوی په نظر دا د روسیې د امنیت لپاره ښه ده چې په افغانستان کې سوله وي او په نتیجه کې بهرني ځواکونه له افغانستانه ووځي او د روسیې پر لوري یې پرمختګ ته زمینه جوړه نه شي. ۳). دریېمه نظریه، چې حاکمه او په قدرت کې ده، هغه د روسي حکومت نظریه ده، چې غواړي افغانستان بې ثباته وي، پخپلو جګړو او لانجو اخته وي، او امریکایان او غربیان پکې مصروف وي. دوی فکر کوي چې د دې لارې به د غربیانو اقتصاد او د افغانانو ژوند له منځه لاړ شي او په دې توګه به له غربیانو هغه بدل واخلي، چې دوی ته یې د افغان- روس جګړې پر مهال ور اړولی و او له افغانانو به د خپلو عسکرو د مړینې، د خپل پوځ د ماتې، د خپلې امپراتورۍ د سقوط او د خپل حیثیت د بایلنې بدل واخلي؛ نو لا تر اوسه روسیه په افغانستان کې ثبات نه؛ بلکې د جګړې دوام غواړي. عملاً روسان غواړي امریکا او لویدیځ په افغانستان کې په جګړو کې ښتي وي، چې د منځنۍ اسیا منابعو ته یې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسرسي مخه ډب کړل شي. روسیه د مخدره موادو د زیاتیدونکي سیلاب او جنګیالیو د ورتګ نه هم په ویره کې ده او دا هم د روسیې پر خلاف د غرب او امریکې یو سازش ګڼي.

۲. **امریکایان** او نور غربي هېوادونه بیلابیلې اجنډاوې لري. ځینې هېوادونه هسې د امریکایانو د خوشحالۍ لپاره حشر ته راغلي دي، چې اساسي رول نه لري او ځینې نورې یې خپلې جلا اجنډاوې لري. د امریکا په باب دوه نظره دي:(۱). دوی د ۹/۱۱ حملې د انتقام لپاره راغلي او چې د دغه برید عاملین وځپي، دنده یې ختمېږي. (۲). بله نظریه داده، چې د شوروي تر ماتې وروسته، د کلنتن د ولسمشرۍ پر وخت؛ چې امریکا دیوازیني نړیوال زبرځواک په توګه را د بره شوه؛ نو "نویو محافظه کارانو" د "نوې امریکایي پیړۍ پروژه" طرح او دولت او فکري قوتونو ته یې وړاندیز وکړ، چې امریکایي مشرتابه د نړۍ د مشرتوب لپاره کافي هم ده او نه هم. دوی داسې طرحې جوړې کړې، چې:

- امریکا دې خپلې هوایي، بحري او فضایي اردوګانې پیاوړې کړي.
- نوې او د دقیق هدف ویشتونکې اتومي وسلې دې جوړې کړي.
- د دې وس دې پیدا کړي چې په یو وخت کې په څو جبهو کې وجنګیدای شي.
- پارلمان دې نظامي بودجه زیاته کړي.
- دوی دغه ډول نورې طرحې هم وړاندې کړې وې او غوښتل یې چې یو څوک باید په امریکا برید وکړي، چې دوی ته د متقابل برید زمینه جوړه شي. د ۹/۱۱ په باب څکه داسې انګېرل کېږي، چې یا خو د امریکا یو خپل سازش دی، چې پخپله یې را منځته کړی دی او یا یې هم کم تر کمه د دغه د پېښېدو مخه نه ده نیولې. د "نوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

محافظه کارانو" د ټیم زیاتره غړي بیا د بوش په حکومت کې لوړ چارواکي شول.

د دې نظریې د بریالیتوب لپاره د بوش ټیم غوښتل، چې ځان په افغانستان کې پیاوړی کړي، چې د نظامي اډو او استخباراتي شبکو له لارې د روسیې پر لور پرمختګ وکړي، د منځنۍ آسیا منابع خپلې کړي، چین کنټرول او وڅاري، د هند او پاکستان د اټومي وسلو څارنه وکړي او د ایران اټومي فعالیت مهار کړي. داسې ګومان کېده، چې امریکا د جګړې دوام ته په بېلابېلو بهانو تر هغې دوام ورکړي، چې خپلو ټولو ستراتیژیکو هدفونو ته ورسېږي.

بارک اوباما، چې ملت ته یې له اقتصادي بحران نه د خلاصون وعدې ورکړې دي، داسې ښکاري چې غواړي، خپلې طرحې محدودې کړي او په افغانستان کې له دیموکراسۍ او نورو ماډرنو شعارونو نه تېر او یوازې په دې اکتفا وکړي، چې القاعده شبکه مختله، درې وړې او ماته کړي. قدرت ته د طالبانو له انحصاري راګرځېدو مخه ونیسي او بیا له منځ لارو طالبانو سره د جوړې، او د پاکستان، سعودي عربستان او ترکیې په مشوره یو داسې دوست حکومت پرېږدي، چې نړیواله اجنډا ونه لري او دغو هېوادونو ته په ګټه وي.

کله چې په جګړه کې د امریکا سرسام آوره لګښتونو ته وکتل شي، نو په هر صورت ورته عقل دا وایي، چې په افغانستان کې سوله د امریکا په ګټه ده، او که نه وي نو په هغه مورږ نه شو پوهېدای، خو د پورته یادو شوو پلانونو د رښتیاینې په صورت کې هم امریکا ته یو سوله ییز، پیاوړی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

باثباته افغانستان ښه ملګرى کېداى شي، نه يو کمزوری او لړزاند.

د امريکا ځينې نور ملګري بېلې اجنډاوې پر مخ بيايي، ځيني يې ممکن د امريکا د اقتصاد د کمزوي کولو له لارې ځان له امريکايي تفوق نه خلاصول په دې کې ويني، چې دلته جګړه دوام وکړي.

۳. **بريتانيا** د هلمند په نا امنيو او د مخدره موادو په سرسام آوره زياتېدو کې متهمه ده؛ او ښکاري چې دوى له ځينو محلي مخالفينو سره د وسلو او پيسو مرستې کوي او حتى دا سې اوازې هم شته، چې انګريزان غواړي په افغانستان کې يوه کنټرول شوې جګړه ماري (Controlled Insurgency) دوام وکړي. که دا رښتيا وي، نو دا نه ده معلومه، چې د امريکا په مشوره دا کار کوي که بې مشورې؛ خو دوه مخې لوبه کوي او په نتيجه کې جګړه اوږدېږي.

۴. **ايران** د امريکايي پوځونو تر راتلو وروسته ډېره ګټه وکړه او افغاني ملګروته يې د افغانستان په حکومت کې ښه غوړه برخه ورسېده او د خپلو حريفانو طالبانو په ماته ډېر خوښ شو؛ خو د امريکا د زياتې پرمختيا له وېرې غواړي چې امريکا دلته مصروفه وي، چې له يوې خوا يې کمزورې کړي او له بلې خوا يې د ايران پر لور پرمختګ ودروي. له بلې خوا پخپل څنګ کې د يوه کمزوري ګاونډي د لرلو په خاطر هڅې کوي افغانستان په جګړو او بې امنۍ کې ګېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي او بې ثباته او کمزوري پاتې شي. دا پالیسي ایران له افغانستان څخه د روسانو له وتلو راپدېخوا په منظم ډول پر مخ بیایي.

زما یوه دوست راته کیسه کوله، چې د جهاد پر مهال د سولې په مذاکراتو کې د یوه جهادي تنظیم په هیئت کې و. د غونډې په تفریح کې یې د ایران د هغه وخت د بهرنیو چارو له وزیر علي اکبر ولایتي نه پوښتلي وو، چې آیا ګاوندیان په اخلاص له موږ سره مرسته کوي، چې دا لانجه حل شي؟ د ولایتي ځواب دا و: افغانانو تر ایران او پاکستان دواړو ډېره وسله لري او که دواړه درګېرې غاړې یې سره جوړې ته ورسېږي؛ نو پخپل ګاونډ کې د دغسې وسله وال او روزل شوي ګاونډي شتون زموږ (ایران او پاکستان) ملي امنیت ته ګواښ دی. که زموږ د ملي ګټو مسئله وي، موږ نه غواړو، چې ستاسو مسئله په جوړه حل شي او که پخپله ابتکار کولای شئ، چې د ځان چاره وکړئ، درته ښه ده.

هغه پوهېده، چې د افغانانو لانجه دومره ژوره ده، چې له نړیوالو او سیمه ییزو پیاوړیو تضميناتو پرته په جوړه او روغه نشوه حلېدای او څکه روس، ایران او پاکستان داسې لوبه رامنځته کړه، چې هر څه وپاشل شول. ایران تر ننه پورې د بې ثباته افغانستان غوښتونکی دی او دا د خپل ملي امنیت او اقتصادي پرمختګ په ګټه ویني.

۵. **پاکستان** د زیاترو شنونکو په اند تر ټولو پیاوړی لوبغاړی دی. د روس پر ضد افغان جهاد کې د امریکا-غرب او عربو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میلیاردونو ډالرو مرستې ددې هیواد له خوا چپنل کیدې او ځکه یې خپل پوځ او استخبارات ښه پیاوړي کړل. کله، چې نړی افغانستان ته شا کړه، پاکستان تر نورو پیاوړی راوخوت. د ژبې، مذهب او اوږدې ګډې پولې د مشترکاتو پر اساس یې لاسونه ډېر ژور راوغځول. پاکستان د افغانستان پر وړاندې ژورې ستراتېژیانې پر مخ وړې او که څه هم له افغانانو سره د شریک تجارت او ګډو مرستو پر بنسټ د ډېرو شتو خاوند کیدای شي؛ خو د ستراتېژیک عمق او د مطلقې برلاسۍ هڅې کوي او تحلیل یې دادی، چې امریکا او غرب به اخر ستړي شي او افغانستان به بې سرنوشته پرېږدي او تر هغه وروسته به د کورنیو جګړو اور لا زیات شي، چې د ښوونځي، پوهنځي، سړک، کلینیک، برېښنا، اوبو او د تمدن له ټولو نښو څخه خلاص یو کنډواله هیواد په ګاونډ کې وریاتې شي، چې تر "سلو کلونو" به د علاقهٔ غیر په شان بې نظمه او وروسته پاتې وي

۶. **هند** له پاکستان سره د کشمیر ستونزه لري، غواړي چې د افغان په وینه ورسره د حساب تصفیه وکړي. هند غواړي دلته یو پاکستان ضد حکومت وي. که افغانستان له پاکستان سره په مخالفت کې یو بې ثباته یا با ثباته هیواد وي، هند به یې کومه پروا ونه لري؛ خو که افغان حکومتونه د پاکستان سره دوستان وي، تر دغه ډول با ثباته افغانستانه یې؛ بیا یو کمزوری او بې ثباته افغانستان خوښ دی.

۷. **سعودي عربستان** دا سې افغانستان غواړي، چې د پاکستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خوښه او یا لږ تر لږه د پاکستان دوست وي؛ خو د ایران مخالف اوورسره په لانجو کې ګېر وي. عربان هم ممکن وغواړي چې د ایراني شیعه لوړتیا غوښتنې مخنیوی د افغانانو په وینو وکړي. سعودي د مشر مسلمان هېواد په توګه د شوروي پر خلاف د افغان جهاد د لګښتونو نیمایي اقتصادي برخه اوچتوله؛ خو اوس فعال او جدي نه دی او د خپل ګران دوست پاکستان ملي ګټې زموږ تر هغو ډېرې لوړې ګڼي. په هر صورت سعودي کولای شي، افغانستان ته د سولې په راوړو کې یو مهم رول تر سره کړي، او افغانان تل په سعودي دغسې باور کوي.

۸. **ترکیه**: چې کلونه کلونه یې د اسلامي نړۍ مشري کړې ده، د اسلامي هیوادونو په منځ کې امتیازي ځای لري. د شرق او غرب د پولې په توګه یې دواړه ډوله شرقي او غربي ارزښتونه ساتلي او په افغانستان کې هم یو مهم رول لري؛ چې هم د ایساف نړیوالو ځواکونو په چوکاټ او هم د افغانستان له سیاسي ډلو سره ښې اړیکي لري. له بلې خوا له پاکستان او منځنۍ اسیا له هیوادونو سره ښې اړیکي لري. که څه هم د پان ترکیزم او اسلامي مشرۍ د لویو او اوږدو پلانونو له مخې خپلې ځانګړې ګټې او اجنداوې لري، خو په دې وخت کې د سولې د هلو ځلو په بریالي کیدو کې یو مثبت رول تر سره کولای شي او افغانان ترې دغسې تمه کوي.

۹. **چین**: چې د افغانستان په ګاونډ کې یو ستر اقتصادي قوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، لـه افغانـستان سـره د لویـو اقتـصادي پـروژو پـه برخـه کـې مرسـتـه او ملګرتـوب کـولای شـي او دې تـه لیوالتیـا هـم لـري. کـه څـه هـم ظـاهرا د نظـامي مـسلو سـره دلچـسپي نـه ښـايي خـو پـه سیمه کـې د امریکـا لـه حـضور او قـوت نـه تـشویش لـري. کلـه چـې چـین پـه افغانـستان کـې پـه سـترو پـروژو کـې شـریکیږي، نـو طبیعـي ده چـې کـم تـر کمـه د دغـو پـروژو او د هغـو د خواوشا سیمو د امنیت سره به هم مرسته کوي.

۱۰. **دمخـدره توکـو مافیا** هـم یـوه سـتره او د لـوی تـشویش خبـره ده. د ملګـــرو ملتونـــو د مخـــدره مـــوادو او جرمونـــو دفتـــر (UNODC) د تحقیـق پـه اسـاس پـه تېـرو اتـو کلونـو کـې ۱،۸ ملیونـو افغـاني بزګرانـو تـر ۲۰۰۷ ام کـال پـورې د اپینـو لـه کرونـدې څخـه ۲،۳ ملیـارده ډالـر ترلاسـه کـړي، تخمینـاً ۱۰۰۰۰-۱۵۰۰۰ ســوداګرو او قاچاقچیــانو ۱۸ ملیــارده ډالــر لاســته راوړي دي. خــو نړیوالــو قاچاقچیــانو ۲۰۰-۴۶۰ ملیــارده ډالــر تـرلاسـه کـړي دي. نـو آیـا یـو بیـوزلی هیـواد چـې ۳۰ کالـه جګـړو ځپلـی دی، د ۲۰۰ میلیـارده ګټـونکې مافیـا سـره مقابلـه کـولای شـي، او آیـا دغـسې زوروره مافیـا پـه دې هیـواد کـې سـوله غواړي؟

پـه مجمـوع کـې زیـاتره نړیـوال لوبغـاړي پـه دې هېـواد کـې لـه کـومې دوامـدارې سـولې او بـا ثباتـه نظـام سـره پـه جـدي ډول مینـه وال نـه ښـکاري او کـه کـوم یـو لـه افغانـانو سـره د دوسـتۍ پلانونـه لـري هـم، ددې لپـاره، چـې د افغانـستان لـه سـتراتیژیکي جغرافیـې او جنګیـالي ملـت نـه د خپلـو سـترو موخـو د لاسـته راوړلـو او د خپلـو سیمه ییزو او نړیوالـو حریفـانو د ځپلـو لپـاره کـار واخلـي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينې نوريې لاغواړي په دې هېواد کې يوه کنټرول شوې جګړه ماري دوام وکړي.

خو افغانانو ته څه کول پکار دي؟ افغانستان د بشري کورنۍ يو مهم غړى دى او دخپل سياسي-جغرافيوي موقعيت د اهميت له مخې دنړيوالو د توجه يو مهم مرکز دى چې ديو ځمکني پول په شان دمنځنۍ، جنوبي او غربي آسيا او چين ترمنځ لاره جوړوي. د سړې جګړې تر ختم وروسته نور افغانستان له هغې عنعنوي انزوا نه راوتى او يو حايل زون نه دى، چې په تېره پيړۍ کې و.، بلکې د اقتصادي اتصال يوه مهمه کړۍ او د ورېښمو لار ده چې د دې پرا خو سيمو پخپلو منځو او بيا له اروپا او نورې نړۍ سره په وصلولو کې مهم ځاى لري:

- د افغانستان له لارې د نل ليکې جوړول به د افغانستان او منځنۍ آسيا ګاز جنوبي آسيا ته ولېږدوي، چې د ټولې سيمې د اقتصادي غوړېدو سره به مرسته وکړي او نړيوالو ته به هم د لويو تجارتونو زميني جوړې کړي.
- له ايران سره د اوبو او نفتو تبادله هغه څه دي، چې د دواړو هيوادونو په ګټه ده او دلچسپي هم ورسره لري چې د منځنۍ آسيا هيوادونو ته هم غزېدلى شي.
- د افغانستان له لارې د ټرانزيټ پوټنشيل هم ډېر مهم دى : د ازبکستان ۸۰۰ زره ټنه پنبه د اوږدو لارو تر وهلو وروسته بندرونو ته رسېږي او ډېر ټرانسپورټي فيس پرې لګېږي، د دې په مقابل کې پاکستان ډېرې پنبې ته اړتيا لري چې خپلو صنايعو ته وده ورکړي، او ددې دواړو هيوادونو تر منځ دا سوداګري د افغانستان له لارې ممکنه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د افغانستان له لارې د اکمالاتو د څنځیر جوړول به د افغانستان، پاکستان او ازبکستان درې واړو عایدات ډېر کړي اود نورو ګاونډیانو لګښتونه به هم راکم کړي.
- افغانستان د ګاونډیو هیوادونو د سرحدونو د امنیت لپاره هم ډېر مهم دی. سوله ییز افغانستان به، ګاونډیان له اضافي امنیتي لګښتونو بچ کړي او د هیوادونو تر منځ پولې به د همکارۍ په زونونو بدلې شي.
- د افغانستان امنیت خواوشا ټولو هیوادونو او هم پخپله افغانستان ته د اقتصادي ښېرازۍ لارې پرانیزي.
- د ایران او ازبکستان سره د افغانستان د ریل ګاډي د جوړېدونکې پټلۍ غزول به د سیمې د هیوادونو د انتقالاتو لګښتونه ډېر راکم کړي. افغانستان به له نړۍ سره ونښلوي او په خپلو پښو د ودرېدو جوګه به یې کړي.
- د افغانستان ثبات او ښېرازي د روسیې لپاره هم ډېرې ګټې لري، لکه:
  - د جنوبي اسیا بازارونو ته له اسانو لارو د رسېدلو په نتیجه کې د روسیې د اقتصاد لا پرمختګ،
  - د روسیې د پولو او ګاونډ د امنیت د ښه کېدو په نتیجه کې د دوی د امنیت ښه والی
  - د مخدره توکو څخه د خلاصون پر لور پرمختګ، او نور.
- افغانستان د چین د پانګونې لپاره یو تر ټولو ښه ځای دی او چین کولای شي د کانونو په راایستلو، لویو برښنا کوټونو او د اوبو د بندونو په جوړولو او د اورګاډي د پټلۍ او لویو سړکونو په آبادولو کې د پانګونې له لارې ډېره ګټه تر لاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- او په پای کې افغانستان د لویدیځ او امریکا لپاره یو ښه او ډاډمن ملګری جوړېدای شي، ځکه زموږ هیواد ذروي وسلې او خطرناکه نړیواله اجنډا نه لري او د لویو قدرتونو لپاره کوم خطر نه جوړوي.

ددې هیواد سیاسي ارزښت هم د هغه د اقتصادي ارزښت په شان ستر دی او د علامه اقبال په وینا د افغانستان ثبات د آسیا ثبات دی او فساد یې د آسیا فساد دی. با ثباته، سوله ییز او پیاوړی افغانستان چې د خود ارادیت خاوند او د داسې پیاوړي قانوني نظام لرونکی وي چې خپلو خلکو ته سوکالي او نېکمرغي راوړي، سیمې او نړۍ ته سوله او د متقابل درناوي او یو د بل په کورنیو چارو کې د نه لاس وهنې پر بنسټ د هیڅ ملت او هیڅ هیواد لپاره تهدید نه، بلکې یو مساوي او با حیثیته شریک وي، هم زموږ د ګاونډیانو، هم د سیمې او هم د نړۍ په ګټه دی. نو ځکه افغانان باید له ټولې بشري کورنۍ او نړیوالې ټولنې څخه وغواړي چې د دغسې افغانستان په جوړولو کې د دوی د عزم درنښت او د پر مختګ، انکشاف او سولې په راوړلو او ټینګښت کې یې مرسته وکړي. په افغانستان کې د پیاوړي مرکزي دولت شتون د مخدره موادو په کنټرول کې هم اساسي رول لري، چې افغانستان، ګاونډیانو، سیمې او نړۍ ته یوه ستره ستونزه ده. په نتیجه کې ویلای شو چې د ټولو اړونده هیوادونو روا ګټې په یوه باثباته، ازاد، خپلواک او واحد افغانستان کې نغښتې دي، افغانان باید حاضر وي چې د هیواد خپلواکۍ، ملي حاکمیت، خود ارادیت، ځمکنۍ بشپړتیا او روا ګټو ته یې د درناوي په صورت کې د ټولو هیوادونو او ملتونو روا ګټو ته درناوی وکړي.

افغانان باید له دغو ټکیو نه په استفادې سره نړۍ ته قناعت ورکړي، چې د سولې ثبات په راوړو کې ورسره مرسته وکړي. سره له دې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیاتره نړیوال د افغانستان په دغه اقتصادي او سیاسي ارزښت پوهېدلي دي، خو له بده مرغه ټول ګورو چې لا هم د افغانانو په کور اور بلېږي او هره ورځ يې ماشومان، ښځې، ځوانان او بوډاګان په بېرحمۍ وژل کېږي او دا وران هیواد لا نور هم ورانېږي. دا بد مرغه جګړه ساده جنګ نه دی او کورني، سیمه ییز او نړیوال بعدونه لري، چې پای ته رسول یې یو عاجل ضرورت، خو ډېر دروند کار دی. افغانان چې ددغه غم دروندوالی او سختوالی تر هر چا شدید احساسوي، په خپل هیواد او ګاونډ کې ډېر ژر د جګړو د دایمي بندېدو پلویان دي او له ټولې بشردوستې نړۍ نه باید وغواړي چې ددې اور په مړه کولو کې یې مرسته وکړي. افغانان باید د نورو ملتونو او هیوادونو لپاره هغه څه وغواړي چې دځانونو لپاره يې غواړي، یعنې: د هیوادونو سوله او ثبات، دولسونو نیکمرغي اوسوکالي او د ملتونو ترمنځ متقابل درناوی اوهمکاري. د همدې ډاډ له لارې دې نړۍ د ځان ملګرې کړي.

که څه هم بشریت لا تر اوسه د معنوي تکامل دې مرحلې ته نه دی رسیدلی، چې جګړې ته په هیڅ حالت کې هم لاس وانه چوي، خو معقول ولسونه او هیوادونه جګړه نوره د مسایلو د حل یواځېنۍ او غوره لاره نه ګڼي. سولې، تفاهم، ډایلاګ او پو ها وي ته د غوره، ارجحو، انساني او موثرو لارو په سترګه ګوري. افغانان باید د نړیوالو دغه معقولې او شریفې انګیزې راوپاروي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا افغان مشران ملت ته هیله ورکولای شي؟

هیله او امید د انساني ژوند تر ټولو ستر محرک دی. پیغمبران چې د بشریت تر ټولو ستر لارښوونکي وو؛ هم هیله ورکوونکي او وېروونکي (بشیر او نذیر) نومول شوي دي او ځکه د جنت هیله او له دوزخ وېره تر ټولو لوی هڅوونکي فکتورونه دي، چې یو انسان ورته خپل ژوند وقف کړي. د انساني ژوند په باب نهیلي فیلسوفان هم په دې ټینګار کوي، چې باید بشریت ته ډېرې ښې هیلې او امیدونه ورکړل شي.

د پخواني یونان یوه کیسه ډېره مشهوره ده، وایي چې "پاندوره" یوه شهزادګۍ وه. یو ډېر پرې مَین شو او ویې تښتوله. پاندوره به ټول وخت غمګینه، په ژړا او واوېلا وه او یوه شېبه ارامه نه وه. ډېر چې پوه شو، پاندوره له ده سره ګوزاره او ګډ ژوند نکوي؛ نو پرې یې ښوده او یو بکس یې په تحفه کې ورکړ. ډېر پر پاندورې باندې دا شرط کېښود، چې بکس به هېڅکله نه خلاصوي. انساني فطرت دی، چې له کوم شي منع شي، هماغه کار کوي. پاندورې بکس خلاص کړ؛ خو څه ګوري؟ ماران، لړمان، غونډلان او نور وحشي حشرات. پاندوره په چیغو شوه او نه پوهېده، چې څنګه ترې وتښتي؛ خو چې ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماران او لړمان راووتل؛ نو د بکس په تل کې یو روښانه او ځلېدونکی غمی و، هغه غمی هیله وه.

د افغانستان مظلومو او پتمنو خلکو ته دا دېرش کاله د ښکلیو نومونو او عالي شعارونو په بکسونو کې همدغسې ماران او لړمان او آفتونه او زیانونه ورکول کېږي؛ خو متاسفانه هغه څه، چې پکې نشته؛ هغه هیله او امید دی.

په ۱۹۹۲ز کال ما په پېښور کې د افغان مهاجرینو او کوزو پښتنو مقایسه کوله. افغان مهاجرین به له ټولو ستونځو سره- سره خوښ، خوشحاله او روښانه ښکارېدل؛ خو زموږ کوز ورونه به وار خطا، په بیړه او الوتو بڼو کې ښکارېدل؛ خو وروسته نهیلي په دې خوا کې هم عامه شوه.

په ۲۰۰۲ز کې بیا خلکو ته امید او هیله بیا پیدا شوې وه، خپل اولادونه یې په شوق په ښوونځیو کې شاملول او د ژوند، سولې او نېکمرغۍ لپاره امیدواره وو؛ خو ورو-ورو هیلې په نهیلیو بدلې شوې او اوس، چې له هر تعلیم یافته افغان سره کېنې؛ همدا یوه خبره به ترې اورې: "دا وطن نه جوړېږي، این وطن جور نمی شود". دا فکر کېږي، چې ددې نهیلۍ په زېږولو کې کومه ژوره توطیه رول لري. هیله په افرادو، ملتونو او ټولنو کې پر ځان باور زېږوي او نهیلي بې باوري، ویره او ماته.

که څه هم د BBC, ABC او یو بل جرمني چېنل وروستۍ سروې ښوده، چې په افغانانو کې د هیلې کچه لوړه شوې او تر ۷۰٪ خلک هیله لري، چې هېواد یې ښه لوري ته روان دی، له بلې خوا د ایشیا فاونډېشن نوې سروې هم ښایي، چې د افغان

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولس د هیله منـدی کچـه لـوړه شوې ده؛ خو لـومړنی سـروې د ۲۷ میلیونـه افغانـانو لـه منځـه یـوازې لـه (۱۵۰۰) کسـانو او دویمـه د ۲۸۰۰ کسانو د ځوابونـو پـه نتیجـه کې تـر سره شوې ده. دغـه سـروې ګـانې مـوږ نـه ردوو؛ خـو د ټـولنې واقعیـت ډېـر بـدل دی او دومـره کـوچنی بېلګـې (سمپل سـایزونه) د یـوه ملت پـه کچـه دومـره لـویې مسئلې ته ځواب نشي ویلای.

د ولسمشر کـرزي ځینـې نـژدې ملګـري هـم وایـي چـې دوی دې مـسلې تـه ډېـر تـشویش لـري، او وایـي چـې ملـت تـه هیلـه نـه شي ز‌ېـږولای او دې مـسلې پـر حکومـت د خلکـو د بـې بـاوری پـه زیاتوالي کې ډېره برخه لرلې ده.

پـه هـر حـال، مـوږ د متمـدنو انـسانانو پـه توګـه مـسوولیت لـرو، چـې خپـل ملـت تـه هیلـه وزېـږوو، پـر بـري یـې ډاډمـن کـړو او د روښـانه راتلـونکي واقعبینانـه طرحـې یـې مخـې تـه کېـږدو. تـر ټولـو ډېره دا زموږ د مشرانو دنده ده.

هیلـه تـشه خوشـبیني او خـوش بـاوري نـه ده. هیلـه داده، چې یـو فـرد، یـوې ټـولنې او یـوه ملـت تـه دا وښـیي، چې لـه ټولـو سـتونځو سـره- سـره، چـې پـه مـخ کـې یـې پرتـې دي او ټـولې سـتونځې او چېلنجونــه، چــې را روان دي، بریــالي کېــږي او د نېکمرغــی او هوساینې لپاره یې تکلونه عملي کېږي.

ګانـدي د هنـد مـړژوانـدي ملـت تـه داسـې هیلـه ورکـړه، چې د عـدم تـشدد او ملکـي نافرمـانی پـه زوریـې انګرېـزان د هنـد لـه نیمې وچې واېستل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بارک اوباما د امریکا ملت ته د اقتصادي بحران په وخت کې د بدلون او پر هیلې د باور روحیه ورکړه او بېرته یې د اقتصادي بېرازتیا او دوامداره ثبات پر مفکوره ډاډمن کړل. ده خپل کمپاین د (Audacity of Hope) د کتاب له لیکلو پیل کړ.

عقیده، امید او هیله د ملت جوړونې، ثبات، پر بري او نېکمرغۍ د باور او فکري سکون لپاره ضرورت دی. پر دولت د خلکو باور زیاتوي، فعالیت او تحرک زېږوي او کار او زیار ته ولس هڅوي.

افغانان باید بري، سولې، پرمختګ، عدالت او ملت جوړونې ته هیله من کړای شي او ددې هیلې زېږول په لومړي سر کې د دولت او تر هغه ورسته د روڼ اندو، لیکوالو او پوهانو دنده ده.

پښتو متل دی: دنیا په امید خوړل کېږي. امید باور زېږوي او باور وړتیاوې پیاوړې کوي.

راځئ هیله من و اوسو او د پرون او نن په نسبت د بېر د سبا په باب امیدوارونکی فکر وکړو !!!

***

راځئ، هیله من و اوسو او د پرون او نن په نسبت دېر د سبا په باب امیدوارونکی فکر وکړو !!!

(c) ketabton.com: The Digital Library

Audacity of Hope

نتیجه

نتیجه

په دې کتاب کې د افغانستان د نن او سبا ورځې ځینې ستراتیژیکې ستونزې او مسلې په ډېر لنډیز بیان شوې دي، چې د ټولو حل د ثبات او پرمختګ لپاره ضرور دی. او که له همدا اوسه جامع او هر اړخیز علمي او عملي پلانونه ورته جوړ نه شي، زموږ په موجودو ستونزو به نوې او نورې هم ورزیاتې شي. ځینې دا مسلې ډېرې بیړنۍ او نغدې نه ښکاري، خو سبا به ډېرې سختې، جدي، عاجلې او بیړنۍ وي.

که ثبات نه وي هیڅ برې او ګټه دوام نه شي کولای او هیڅ پرمختګ پر ځای نه پاتې کېږي. خو د افغانستان دایمي ثبات هله راتلی شي، چې سببونه یې په دقیق ډول وڅېړل شي او اوږود مهاله لارې چارې یې وسنجول شي.

دا چې افغانستان زیاتره بې ثباته او دولتونه یې کمزوري وي، ځینې سببونه یې په دې لیکنو کې وڅېړل شول، د مخنیوي اساسي لارې یې دادي چې: **موثر دولت** جوړ، پیاوړی او فعال شي، تر څو **په کور دننه ټولو خلکو ته ښوونه، کا ر او د ورځني ژوند ټولو وسایلو** په برابرولو کې **مسوولانه** او **د زړه له کومې** کار او نه ستړې کېدونکې هڅې وکړي؛ او **په بهر کې** له ګاونډیانو، سیمې، اسلامي هېوادونو او نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره د متوازنو او پرثمره اړيکو له لارې په نړۍ کې د افغانستان وړ ځای ټينګ کړي او د نړۍ د هيوادونو په منځ کې يې يو سيال هيواد کړي.

که ولس په پوهنه سمبال شو او د ژوند لومړنۍ اړتياوې يې پوره شوې، نو بيا به د نن او سبا ستونزې هم تشخيصولای شي او ملي او هيوادنۍ ګټې هم. دوی به بيا خپل حکومتونه نه ورانوي او د نورو له خوا د لنډمهاله ګټو په بدل کې به د خپلو راتلونکو نسلونو د دايمي تباهۍ په کار کې له پرديو سره مرسته نه کوي. د خپل هيواد د دايمي سولې او ثبات لپاره به د خپلو بيړنيو او لنډ مهاله او کمو شخصي ګټو قربانۍ ته حاضرېږي او ملي ګټې به څکه تر فردي هغو لوړې ګڼي، چې په هغو کې به د ځان او خپلو اولادونو دايمي نېکمرغي نغښتېويني.

موثر دولت، د باکيفيته پوهنې عامول او خلکو ته کار او عايد پيدا کول د ټولو اوسنيو او سبانيو ستونزو د حل او مخنيوي له اساسي لارو څخه دي.

لوی الله دې نور زمونږ هيواد هم مونږ ته له ولړې او وېرې څخه د امن کور کړي.

***

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library